

**ULKOMINISTERI JAMES F. BYRNESIN
ILLOKUTIONÄÄRISTEN INTENTIOIDEN TARKASTELU
STUTTGARTIN PUHEESSA SYYSKUUSSA 1946**

**Jukka Leinonen
Pro gradu -tutkielma
Valtio-oppi / YTM
Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
15.12.2008**

Tiivistelmä

ULKOMINISTERI JAMES F. BYRNESIN ILLOKUTIONÄÄRISTEN INTENTIOIDEN TARKASTELU STUTTGARTIN PUHEESSA SYYSKUUSSA 1946

Leinonen, Jukka Antero
Valtio-oppi/YTM
Pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaajat: Kari Palonen/Kia Lindroos
15.12.2008
129 sivua + liitteet 8 sivua

Tutkimuksen tehtävänä on tarkastella Yhdysvaltain ulkoministeri James F. Byrnesin Stuttgartissa syyskuussa 1946 pitämää puhetta illokutionääriseen uudelleentulkinnan keinoin. Tavoitteena ei ole niinkään puhetekstin tuottamien empiiristen seurausten (perlokuutioiden), vaan niiden aiheuttamien tekojen sisällön (illokuutioiden) analyysi. Puheaktiteorian ajatus puhumalla tekemisestä johtaa pohtimaan, mitä ulkoministeri todella teki sanoessaan mitä sanoi. Metodologisella valinnalla halutaan korostaa erityisesti Quentin Skinnerin esiin nostamaa puhujan intentionaalisuutta, mikä puheaktiteorian valossa johtaa kysymyksiin puheen oikeasta kontekstista. Tarkoituksena on siis selvittää Stuttgartin puheen merkitystä sen omassa ajallisessa ja paikallisessa kehikossa. Kontekstuaalinen kehikko on ennen kaikkea kielellinen ja puheaktit nousevatkin tässä yhteydessä vastaamaan puhujan merkittäviksi asettamiin kysymyksiin.

Metodologinen valinta on kiistatta nähtävissä myös osana objektiivisuuspyrkimyksiä. Tavoite tutkia tekstiä ”oikeassa” kontekstissaan eräänlaisena retorisenä siirtona vaatii analysoimaan aikaisemman tutkimuksen suhtautumista tekstiin ja sen tapaa sijoittaa teksti erilaisiin kontekstimaailmihin. Eri tutkijoiden tulkitsemana puheesta on nostettu esiin erilaisia merkityksiä ja intentioita, mikä ymmärrettävästi johtuu sekä kontekstualisointiin liittyvistä valinnoista että valinnoista, joilla puheen tulkinta on lukittu yhteen koko puheen kattavaan argumenttiin tai sanomaan. Puheaktiteorian valossa halutaan väittää, että Stuttgartin puhetekstikin on nähtävissä joukkona lukuisia puhetekoja, joilla erillisinä tai osana kokonaisuutta voi olla erillisiä merkityksiä ja intentioita. Totaalisten tulkintojen sijaan tämän tutkimuksen kontribuutio onkin pyrkimyksessä eräänlaisten ”ideaalityyppien” tarjoamiseen tutkimuksen heuristisina välineinä. Karkea typologisointi wilsonismin, progressivismin, amerikanismin, Jaltan aksioomien, antikommunismin, turvallisuuspolitiikan, Yhdysvaltain sisäpolitiikan, liittoutuneiden sotakorvauspolitiikan ja aluepolitiikan suhteen pyrkii lähestymään Byrnesin intentioita osoittamalla erilaisia mahdollisten maailmojen perspektiivejä.

Tutkielman tuloksista voidaan päätellä, ettei Stuttgartin puhetta voi pitää yksiselitteisesti kylmän sodan tekstinä. Päinvastoin tekstin illokutionäärinen uudelleentulkinta osoittaa joukon aidosti mahdollisia intentioita, jotka ennemminkin ohjaavat tarkastelemaan tekstiä toisaalta Yhdysvaltain sisäpoliittisena, toisaalta sotakorvauskysymyksiin liittyvänä aluepoliittisena tyyppinä.

Avainsanat: James Francis Byrnes, Stuttgartin puhe, kylmä sota, intentio, puheaktiteoria, wilsonismi, progressivismi

Sisällys

1	JOHDANTO	1
1.1	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA STUTTGARTIN PUHEEN AIKAISEMPI TUTKIMUS.....	1
1.2	INTENTION OLEMUS SUUNTAUTUMISENA JA MAHDOLLISENA.....	7
2	TEKIJÄN INTENTIO ILLOKUTIONÄÄRISISSÄ PUHETEKOISSA	15
2.1	INTENTIO PERFORMANSSIN SYVÄTASON ILMIÖNÄ	15
2.2	PUHETEON SELITTÄMINEN JA MOTIVAATION SUHDE INTENTIOON	22
2.3	INTENTION FAKTINEN LÖYTÄMINEN.....	29
3	STUTTGARTIN PUHEEN ULOTTUVUUDET JA OBJEKTIIVINEN TULKINTA	37
3.1	MINKÄLAINEN TEKSTI?	37
3.2	MINKÄLAINEN KONTEKSTI? – KYLMÄN SODAN KÄSITTEELLINEN PAINOLASTI JA PUHEEN OBJEKTIIVINEN TULKINTA ”IDEAALITYYPPIEN” PERSPEKTIIVEISTÄ	42
4	STUTTGARTIN PUHEEN WILSONILAINEN PERSPEKTIIVI – ILLOKUTIONÄÄRISENÄ VOIMANA INTERNATIONALISTINEN INTENTIO	48
4.1	WILSONILAISET PERIAATTEET JA WILSONISMI	48
4.2	PROGRESSIVISMIN JA AMERIKANISMIN ÄÄNET	51
4.3	JALTAN AKSIOOMAT BYRNESIN ULKOPOLITIIKAN PERUSTANA	58
4.4	IDEOLOGIOIDEN PERINTÖ JA BYRNESIN ANTI-ISOLATIONISTINEN INTENTIO	63
5	TURVALLISUUSAJATTELUA VAI KOMMUNISTISTA IMPERIALISMIA? – INTENTIONA OSOITTAAN NEUVOSTOLIITON TOIMINNAN MOTIIVIT	67
5.1	WILSONISMIN PROGRESSIIVINEN JA ANTIKOMMUNISTINEN KONTEKSTI	67
5.2	NEUVOSTOLIITON TURVALLISUUSTARPEET JA HÄVIÄJIEN RANKAISUN PROBLEMATIIKKA	71
5.3	NEUVOSTOLIITTO IDEOLOGIOISTA RIIPPUMATTOMANA OIKEUSHENKILÖNÄ?.....	74
6	”KANSAN ULKOPOLITIIKAN” PERSPEKTIIVI – STUTTGARTIN PUHETEKOJEN SISÄPOLIITTINEN ULOTTUVUUS	87
6.1	INTENTIONA SÄILYTTÄÄ YHDYSVALTAIN ULKOPOLITIIKAN SISÄPOLIITTINEN VAKAUS	87
6.2	KANSAN ULKOPOLITIIKKAA?	93
7	PUUTTUMINEN SOTAKORVAUSKYSYMYKSEEN JA ALUEPOLITIikkaAN	97
7.1	INTENTIONA TOTEUTTAA WILSONILAISTA LIBERAALIA TALOUSPOLITIikkaAA	97
7.2	VUODEN 1946 ALUEPOLIITTINEN Keskustelukonteksti	99
7.3	SAKSAN KYSYMYS – INTENTIONA SOTAKORVAUSPOLITIIKAN JA ALUEPOLITIIKAN YHDISTÄMINEN TALOUSPOLITIIKAN ETUJEN MUKAISEKSI.....	106
8	MITÄ BYRNES SITTEN OIKEASTAAN TEKI? – INTENTION JA MERKITYKSEN PARADIGMA VAI PELKKÄÄ UDELLEENPOHDINTAA?	115
	LÄHTEET	120
	LIITE	

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimustehtävä ja Stuttgartin puheen aikaisempi tutkimus

Pro gradu -työni tarkoituksena on tutkia Yhdysvaltain ulkoministeri James F. Byrnesin Stuttgartissa syyskuun 6. päivänä 1946 pitämää puhetta. Pidän puhetta syvemmän tarkastelun arvoisena kahdesta syystä. Toisaalta olen kiinnostunut siitä osana Byrnesin poliittista toimintaa ja henkilöhahmoa – toisaalta kylmän sodan tutkimuksen sille osoittaman monitulkintaisuuden vuoksi. Ulkoministerin *Restatement of Policy on Germany* -nimellä otsikoima ja kiistatta Saksan asemaa käsitellyt puheteksti on synnyttänyt monia hyvin vastakkaisiakin tulkintoja puheen tarkoituksesta. Ajatus puheesta poliittisena tekona on tässä valossa äärimmäisen kiinnostava. Poliittinen puhe näyttää todellakin olevan weberiläistä tietoista ja tiedostamatonta todellisuuden määrittelyä, joka ulottuu kaikille samojen tosiasiatasojen yläpuolelle.¹

Tosiasioiden nimeämisen ohella puhe on teko myös tekstin ilmipinnan ulkopuolella. Vaikka kysymykset siitä, mitä tapahtui tai mitä puheessa sanottiin, johtaisivatkin yksimielisiin vastauksiin, eivät ne sulje pois mahdollisuutta ristiriitaisiin oletuksiin ja käsityksiin tapahtumien syistä, toimijoiden motiiveista ja intentioista sekä tapahtuneen seurauksista. Stuttgartin puhetta käsitelleen aikaisemman tutkimuksen suhtautumistapoja kuvaa hyvin Murray Edelmanin näkemys, jonka mukaan ”poliittista toimintaa ja kannatusta ei muovaa se mitä voidaan nähdä vaan pikemminkin se mitä kuvitellaan ja oletetaan”. Tässä valossa onkin ymmärrettävää, että nykypäivän tarkkailuasemasta menneisyyden poliittista toimintaa tutkiva herkistyy kulloisenkin yhteiskunnallisen ja sosiaalisen tilanteen mukaisesti juuri joillekin tietyille poliittisille uutisille tai toimille. Pelkät otsikkovaihtoehdot tai puhetekstin pintatasot eivät tässäkään tapauksessa ohjaa puheen tulkitsijaa automaattisesti oikeaan paikkaansa.²

Tavoitteeni tutkia tekstiä ”oikeassa” kontekstissaan eräänlaisena retorisenä siirtona johtavat pohtimaan aikaisemman tutkimuksen suhtautumista tekstiin ja sen tapaa sijoittaa

¹ Max Weber on teoksessaan *Politiikka* kutsumuksena ilmentänyt, että politiikkaa johdetaan julkisuudessa huomattavassa määrin puhutun ja kirjoitetun sanan keinoin. Weber 1964, s. 95.

²; Pekonen 1991, s. 56; Käytössäni on varsinaisen puheen originaaliversio ja Byrnesin tekemät luonnokset. DAFR 1945–1946. *Restatement of United States Policy on Germany by the Secretary of State (Byrnes)*, Stuttgart, Germany, September 6, 1946. Volume VIII, s. 210–218; Mss 90, James F. Byrnes Papers, Series 9: Speeches, Box 8, File 4. Puhe kokonaisuudessaan: Liite 1.

teksti erilaisiin kontekstimaailmihin. Eri tutkijoiden tulkitsemana puheesta nousee esiin erilaisia merkityksiä ja intentioita, mikä ymmärrettävästi johtuu sekä kontekstualisointiin liittyvistä valinnoista että valinnoista, joilla puheen tulkinta on lukittu yhteen koko puheen kattavaan argumenttiin tai sanomaan. Puheaktiteorian valossa haluan väittää, että Stuttgartin puheteksti on nähtävissä joukkona lukuisia puhetekeja, joilla erillisinä tai osana kokonaisuutta voi olla erillisiä merkityksiä ja intentioita.

Puheanalyysini tavoite ei ole niinkään puhetekstin tuottamien empiiristen seurausten (perlokuutioiden), vaan niiden aiheuttamien tekojen sisällön (illokuutioiden) analyysi.³ Tarkoituksena on siis selvittää Stuttgartin puheen merkitystä sen omassa ajallisessa ja paikallisessa kehikossa. Quentin Skinnerin mielenkiinto on tekijän omia intentioita ilmaisevassa puheaktissa. Käyttäessään pointin käsitettä hän tarkoittaa juuri illokutionääristä uudelleentulkintaa eli toiminnan ja politiikan tutkimista toimijan tilanteesta käsin. Pointti merkitsee tekijän spesifejä aikomuksia tekstissä ja se tulee siten suhteuttaa kielelliseen kontekstiinsa eli käytännössä asian aitoihin kysymys- ja keskusteluyhteyksiin. Tässä yhteydessä Stuttgartin puheen analysointi tarkoittaa siis ensisijaisesti kysymistä. On selvitettävä miksi esiin nousevat puheaktit olivat tekemisen arvoisia?⁴

Puheakti suhtautuu kontekstiinsa suuntautumalla johonkin tilanteeseen, jolle konteksti antaa toiminnallisen kehikon. Puheakti siis vastaa toimijan merkittäviksi asettamiin kysymyksiin. Kari Palosen mukaan pointin vahvuus riippuu siitä, kuinka hyvin se kykenee ylittämään kontekstuaalisen kehikkonsa esimerkiksi provosoimalla tai profiloitumalla. Relevantin kontekstin määrittely on kuitenkin haasteellinen tehtävä. Puhuessaan konteksteista Skinner Palosen tulkitsemana korostaa kontekstien moninaisuutta ja tematisoi kontekstit suhteessa puheaktiin ja pointtiin tekstissä.⁵ Skinnerillä pointin

³ Jaottelun taustalla ajattelumalli kielen laajemmasta kuin pelkästä referentiaalisesta suhteesta ulkomaailmaan. J.L. Austinin tunnetuksi tekemä puheaktiteoria tiivistää kielen toiminnalliset ulottuvuudet kolmeen: lokutiiviseen (väite, perusmerkitys), illokutionääriiseen (sanominen on tekemistä) ja perlokuutiiviseen (sanoma vaikuttaa kuulijaan) aktiin. Austin 1965, s. 120.

⁴ Skinner 2002, s. 2. Intentionaalisuuden selvittämisen kannalta on kiinnostavaa varsinaisen puhutun tekstin ja puhetekstin luonnosten välinen ero. Skinner laajentaa illokutionääristen aktien käsitettä J.L. Austinia pidemmälle osoittaen mahdollisuuden sellaisiin illokutionääriisiin akteihin, joiden performatiivisuuteen ei liity suoranaista hyötyä. Lisäksi Skinner osoittaa Austinin ”behabiitiveille” ja ”ekspositiiveille” sellaisia muotoja, joita ei mahdollista tunnustaa ollenkaan performatiivisiksi. Käytännössä se tarkoittaa verbejä, joihin sisältyy eriaisteisia intentioita. Skinner 1970, s. 123–128.

⁵ Palonen 2003, s. 38–39. Tekstin ja kontekstin käsitteelliseen määrittelyyn Skinner ei oikeastaan puutu. Tekstin voi käsittää laaja-alaisesti tarkoittamaan merkitysten materiaa, todistusaineistoa ja johtolankoja. Pu-

tarkastelu näkyy eräänlaisina retorisisina siirtoina (moves). Hänen mielestään väitteen ja sen merkityksen ymmärtämisen kannalta on välttämätöntä ymmärtää miksi väite on esitetty.⁶ Tästä näkökulmasta on mahdollista arvottaa siirto tekona etsimällä sen esittämisen edellytykset ja tarkoitukset eli toisin sanoen tunkeutua tutkittavan tekstin merkitykseen ja tekijän intention tekstissä. Skinnerin osoittamana illokutionäärisen aktin ymmärtäminen merkitsee samaa kuin puhujan intentioiden ymmärtäminen ilmaisusta. Täten onkin välttämätöntä selvittää juuri intention problematiikkaa – mitä se oikeastaan tarkoittaa ja miksi?⁷

Stuttgartin puhetta tarkannut aikaisempi tutkimus on otteeltaan konventionaalista historian ja diplomatiantutkimusta. Tutkimukselle on ollut tyypillistä liittää se tavalla tai toisella osaksi kylmän sodan tutkimusta. Selkeimmin tämä näkyy tekstille asetetuissa kysymyksissä, jotka viittaavat voimakkaasti kanonisoituneisiin käsityksiin kylmän sodan problematiikasta. Kylmän sodan tutkimuskontekstissa tunnetuimmat poliittiset manifestaatiot ajoittuvat vuoteen 1946. Yhdysvaltain ulkoministeri James F. Byrnesin puhe Overseas Press Clubilla helmikuussa, Winston Churchillin rautaesirippupuhe maaliskuussa ja Byrnesin Stuttgartin puhe syyskuussa merkitsivät eri tulkintojen mukaan selkeitä käännteitä kylmän sodan aikaan. Kuitenkaan puheita ei ole varsinaisesti käsitetty poliittisina siirtoina saatikka tulkittu retorisesti. Myöskään puheiden sijoittamiseen oikeisiin konteksteihinsa ei ole kiinnitetty juuri huomiota.

Koulukuntaerimielisyyksiä pursuava kylmän sodan tutkimus erottautui lähinnä syyllisyysaspektilla. Klassisen, revisionistisen ja myöhemmin uusrevisionistisen linjan yhdistävä tekijä oli käsitys siitä, että ratkaiseva käänne kylmään sotaan tapahtui vuosien 1945–1947 aikana. Aikaisempi tutkimus on kuitenkin tarkannut käännettä puhtaasti

heaktien kontekstit ovat ennemminkin implisiittinen osa tekstiä kuin sen vastakohta. Kontekstualisointi on siten käsitettävä tekstin ymmärtämisen kannalta välttämättömäksi, mutta ei niin päin, että tekstin merkitys voitaisiin palauttaa kontekstiin. Mikä sitten ilmenee tekstinä ja mikä kontekstina riippuu tutkittavista kysymyksistä. Kontekstualisointi on siten ennen muuta tiettyyn historialliseen tilanteeseen liittyvien mahdollisuuksien kartoittamista. Kielitieteellisesti tarkasteltuna teksti ilmentää kielisysteemiä ja kielenkäyttötilanne todentuu tekstissä. Toisaalta kielenkäyttötilanne ilmentää kulttuuria ja kulttuuri todentuu kielellisissä systeemissä. Konteksti näkyy taas käänteisesti suhteessaan tekstiin. Teksteissä aktuaalistuu rekisteri-, tekstilaji- ja ideologiapotentiaalia. Konteksti on tekstejä ympäröivä tilanne (rekisteri), kulttuuri (tekstilaji) ja näitä abstraktimpi yleinen olosuhde (ideologia). Toisaalta konteksti kirjoittuu teksteihin ja on niistä kuvattavissa kielellisinä valintoina ja tulkittavissa merkityksinä. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

⁶ Skinner 1988, s. 274.

⁷ Skinner 2006, s. 98. " – – that an understanding of the illocutionary act performed by a speaker will be equivalent to understanding their primary intentions in issuing their utterance".

tapahtumahistoriallisessa valossa. Vaikka käänteen poliittinen aspekti onkin huomioitu, varsinaisen poliittisen toiminnan analysointi on jäänyt heikoksi. Kylmän sodan synty poliittisena ilmiönä vaatii tarkastelemaan sitä analyttisemmin. Käänteen poliittisuus piilee siten puheissa ja teksteissä. Kun suurvaltayhteistyö kiteytyi tiukemmin Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton väliseksi poliittiseksi kanssakäymiseksi, on kylmän sodan synty käsitettävä yhä selkeämmin puheaktien tasolla tapahtuneena yhteentörmäyksenä.⁸

Esimerkiksi Patricia Dawson Wardin tutkimus on korostanut Stuttgartin puheen suoraa vaikutusta maailman jakautumiseen kahteen leiriin ja lopulta kylmään sotaan. Ward heijastaa puheen osaksi ulkoministeri Byrnesin virkakauden toimintaa ja näkee tässä ristiriidan aikaisempaan verrattuna. Hänen mukaansa puhe oli merkki selvistä itä–länsierimielisyyksistä pääasiassa Sleesian kysymyksessä, jonka ratkaisemiseksi Byrnes halusi taloudellisesti yhtenäistä myös Ruhrin ja Reininmaan sisältämää Saksaa.⁹ Robert L. Messer taas uskoo Byrnesin pyrkineen aina asioiden rauhanomaiseen selvittelyyn, eivätkä hänen toimensa olleet niinkään kylmän sodan syitä vaan sen seurauksia. Näkemys edellyttää kylmän sodan käsittämistä pitkäaikaisena ja varhaisempana prosessina kuin esimerkiksi Churchillin puhe tai syksyn 1946 tapahtumat. Messerinkin mielestä

⁸ Toisen maailmansodan jälkeen lähinnä Yhdysvaltain diplomatiaan keskittynyt kylmän sodan tutkimus alkoi 1950–1960-lukujen kuluessa identifioitua selkeästi kahteen koulukuntaan. Suurelta osin Arthur M. Schlesinger Juniorin, Herbert Feisin ja Louis Hallen kaltaisten Yhdysvaltain ulkoministeriön entisten virkamiesten näkemysten ympärille syntynyt ”puhdasoppinen” ja myöhemmän tutkimuksen traditionaaliseksi koulukunnaksi nimeämä sai haastajakseen revisionistiit. Näiden koulukuntien erottava tekijä ei alkuaan koskenut juurikaan kylmän sodan historian tutkimuksen metodologiaa vaan ensisijaisesti kysymystä siitä, kuka oikeastaan oli syyllinen kylmäksi sodaksi muuttuneen ilmiön alkuun. Revisionistisen näkemyksen mukaan ajautumista kylmään sotaan ei voida laittaa yksin Neuvostoliiton harteille, vaan prosessiin vaikutti paljon Neuvostoliittoa huomattavammissa mittakaavassa muita osapuolia – Yhdysvallat mukaan lukien. Revisionistien perustelut tulkinnalleen ovat olleet pääsääntöisesti kahtalaisia. Näissä teorioissa kylmä sota johtui joko Yhdysvaltain kapitalistisen järjestelmän tuottamasta paineesta jonkinlaisen imperialismien suuntaan (rakenne) tai presidentti Rooseveltin kuoleman jälkeisestä ulkopoliittikan muutoksesta (intentionaalisuus).

Kylmän sodan alkamiseen varhaisimmalla tutkimuksella oli varsin praktinen ote. 1940-luvun lopun ja 1950–1960-lukujen tutkimus piti ajautumista kylmään sotaan varsin vääjäämättömänä tuloksena toisen maailmansodan jälkeen jääneiden kahden suurvallan välillä. Taustalla oli Alexis de Tocquevillen reilut sata vuotta aikaisemmin esittämä profetia Yhdysvaltain ja Venäjän dominoimasta maailmasta. Varsinaisesta kylmän sodan käyntiin laittaneesta ilmiöstä esitettiin tuolloinkin monia teorioita. Desmond Donnelly tulkitsi vuonna 1965 kylmää sotaa imperialistisena taisteluna, jonka juuret olivat Britannian ja Venäjän 1800-luvun konflikteissa Keski-Aasiassa. Aatehistoriallisista lähtökohdista kylmän sodan syntyä tarkastelleet John F. O’Conor (1961) ja André Fontaine (1967) näkivät perustan rakentuneen lokakuun vallankumouksessa 1917. Vastakkaisesta näkökulmasta D. F. Fleming (1961) ja Frederick L. Schuman (1962) kielsivät bolševikkien julistuksen muodostaneen ideologista sodanjulistusta länsivaltoja kohtaan. Heidän mukaansa oikeastaan läntiset pyrkimykset palauttaa Venäjälle vanha valta ja lopulta kansainvälisesti eristää uusi Venäjä johtivat epäsuorasti kylmän sodan alkamiseen. Merkittävimpiä traditionaalisen koulukunnan tutkimuksia ovat Herbert Feisin *Churchill, Roosevelt, Stalin: The War They Waged and the Peace They Sought* (1957), Louis Hallen *The Cold War as History* (1967) ja Arthur M. Schlesinger Jr:n *The Crisis of Confidence, Ideas, Power and Violence in America* (1969); O’Conor 1961, passim; Fleming 1961; Schuman 1962.

⁹ Ward 1979, s. 139–141. Käytännössä Sleesian kysymys oli siis kannanotto Puolan länsirajasta käytyihin keskusteluihin Oderin–Itä-Neissen ja Oderin–Länsi-Neissen välillä.

Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain edut joutuivat Stuttgartissa törmäyskurssille välillisesti vain aluekysymyksissä, missä Byrnes oli tietoisesti pyrkinyt Ranskan kommunistien painoarvon heikentämiseen lupaamalla Saarim alueen Ranskalle.¹⁰ Siteeratun Robert Murphyn tutkimuksia Ward on nähnyt asian aivan päinvastaisessa valossa väittäen, että puhe palveli ensisijaisesti saksalaisten etuja vastustamalla Ruhrin ja Reininmaan alueiden kansainvälistämistä ranskalaisten harmiksi.¹¹

Motiivien näkökulmasta Byrnesin Saksan politiikan asiantuntijan, Denise Conoverin mukaan Byrnesiä motivoi Stuttgartin puheessa kolme asiaa. Ensinnäkin Byrnes halusi päättää epäselvyydet Yhdysvaltain pitkän aikavälin sidoksissa Saksaan ja koko Eurooppaan. Toiseksi Byrnes halusi antaa lopullisen vastineensa Neuvostoliiton ulkoasiainkomissaari Molotovin kesällä tekemille linjauksille korostaen, etteivät Henry Morgenthaun suunnitelmat kuvastaisi millään tavoin Yhdysvaltain suhtautumista Saksaan. Kolmanneksi hän pyrki saamaan Neuvostoliiton ja Ranskan hyväksymään hänen suunnitelmansa neljän vallan yhteistyöstä Saksassa ja sen riippuvuudesta Potsdamin päätöksiin. Conoverin tutkimuksen mukaan nämä tekijät eivät kuitenkaan missään nimessä merkinneet tavoitteellista toimintaa Neuvostoliittoa vastaan.¹²

Hieman vastaavan näkökulman keskusteluun tuonut John Gimbel, joka ei pidä Stuttgartin puhetta ollenkaan uutena politiikkana, ei edes Neuvostoliiton vastaisena. Hänen mielestään puheen tavoitteet olivat ensisijaisesti korjata Molotovin esittämät virhekäsitykset, kasvattaa Yhdysvaltain miehitysvallan arvovaltaa taloudellisesti yhtenäisen Saksan synnyttämiseksi ja selvittää erityisesti Ranskan aiheuttamat ongelmat Potsdamin sopimusten soveltamisessa. Gimbel osoittaa, että merkittävin toimija Potsdamin sopimuksessa ja sen kytköksissä Stuttgartin puheeseen olikin juuri Ranska, jonka taloudellisiin intresseihin hajanainen Saksa ja etenkin Ruhrin alue olisi sopinut hyvin.¹³ Tältä osin todistelu tukeutuu Ranskassa tehtyihin mielipidemittauksiin, jotka tukevat väitettä. Käytännössä suunnitelma oli Gimbelin mukaan pohjustettu Yhdysvaltain ulkoministeriössä, kun pääasiassa Ranskan mielipiteistä liittoutuneille aiheutuneita ongelmia alettiin siirtää Yhdysvaltain ulkoministeriön vaikutuksesta tahallisesti julkisuudessa Neuvostoliiton tilille. Edelleen

¹⁰ Messer 1982, passim.

¹¹ Ward 1979, s. 140.

¹² Conover 1978, s. 149–150.

¹³ Gimbel 1972, s. 265–267.

tällä haluttiin testata Neuvostoliiton kykyä pitää Potsdamin sopimuksista kiinni, vaikka suurimmasta osasta siellä kesällä 1945 sovitusta oli tullut ”kasa roskaa” jo paljon aikaisemmin.¹⁴

Suurin osa puhetta tutkineista pitää sitä aluepoliittisen korostuksensa vuoksi siis eräänlaisena siirtona, mutta selkeän päämäärähakuisesti määritellyissä historiallisissa konteksteissa. Mikäli aluekysymyksiä pidettäisiinkin puheen keskeisenä sisältönä, osoittautuvat niiden perustelut osuudesta kylmään sotaan ilmeisen erilaisiksi. Aluekysymyksillä on myös historiantutkimuksessa vakiintunut rooli johtaa oivallisiin spekulatioihin erilaisista konfrontaatioista. Puheen julkaisuhetkestä katsottuna alueista ei puhuttu radikaalisti enempää kuin aikaisemminkaan esimerkiksi ulkoministerien tapaamisissa. Sen sijaan aluekysymykset asettuvat toiseen valokeilaan, kun niitä on tarkasteltu jälkiviisaasti Saksan lopullisten rajajärjestelyiden näkökulmasta. Kaikki puheen alueita koskevat kannanotot olivat joko Potsdamissa sinetöityjä tai Potsdamin sopimuksin lopulliseen rauhankonferenssiin siirrettyjä. Puolan länsirajaa ja Kaliningradin aluetta koskevat kysymykset toteutuivat lopulta puheessa mainitusta poikkeavassa muodossa, millä on kiistatta ollut vaikutusta aluepolitiikkaa korostaneiden tutkijoiden näkemyksiin. Kuitenkaan aluekysymyksiin puuttumista ei voi väheksyä poliittisena tekona, sillä puheen kirjoittaja on arvioinut ne mainitsemisen arvoisiksi.

Intentionaalisuuden ja intentio-käsitteen selvittäminen merkitsee oikeastaan intentionaalisuuden ja tekojen selittämisen yhteyden selvittämistä. Historiallisen selittämisen näkökulmasta inhimillisillä teoilla on keskeinen asema. Vaikka kaikki ”luokkataistelun, sodan tai poliittisten, uskonnollisten ja sosiaalisten liikkeiden tyyppinen määrätietoinen ryhmän käyttäytyminen”¹⁵ onkin käsitettävissä monimutkaisina tekojen muotoina, on yksittäisen ihmisen intentionaalisen käyttäytymisen tarkastelu palautettavissa kaiken ytimeen – niin myös aatehistoriallisissa tapauksissa. Skinnerin ynnä muiden puheaktiteoreetikoiden kontribuutio näiden monimutkaisten tekojen muotojen selittämisessä on puheen ymmärtämisessä tekona ja tekojen selitysmallien kehittämisessä. Havaitsemisen tulkintaan keskittyneiden filosofian alueiden tarkastelema intentionaalisuus pelkkinä liikkeinä, suuntautumisenä, intensionaalisuutena tai mahdollisina maailmoina osoittaa kiinnostavalla tavalla mahdollisuutta selvittää tekstistä eräänlaista toisen potenssin

¹⁴ Gimbel 1972, s. 254, 266.

¹⁵ Von Wright 1967, s. 319.

intentionaalisuutta. Teksti on mahdollista ajatella kirjoittajan reaktioksi havaitsemaansa kontekstuaaliseen maailmaan, jolloin se ainakin menneisyyttä tarkasteltaessa muodostaa välttämättömän väliaineen sanoa oikeastaan mistään mitään.

Katsaukset aikaisempaan Stuttgartin puhetta selittäneeseen tutkimukseen ovat pääasiassa esityksiä tekstin erittelemättömistä merkityksistä kertomatta juurikaan mitään kirjoittajan tekstissä ilmenevistä intentioista. Kontekstualisointiin ja historiallisten toimijoiden omiin intentioihin puuttuva tutkimus jää puutteelliseksi. Kirjoittajan illokutionääristen intentioiden selvittäminen (käsittäessä ideaalisti kaiken mahdollisen, mitä kirjoittaja tekstillään aikoi oikeastaan tehdä) on Skinnerin esittämänä kuitenkin aidosti historiallinen tapa tulkita poliittista ajattelua. Intention kompleksisuutta ei tässä suhteessa voi nähdä häittana, vaan enemmänkin mahdollisuutena palauttaa intentio monenlaisiin selityspuutteisiin. Stuttgartin puheen sisältämien puhetekojen intentiot sisältävät laajan kirjon mahdollista illokutionääristä voimaa, joiden relevantit (omassa ajassaan pätevät konventiot, ideologiat, henkilösuhteet) komponentit vasta osoittavat ”oikean” kontekstin ja viittaavat todellisiin tekijän intentioihin.

Stuttgartin puheen huolellisen analysoinnin kannalta illokutionääriseen uudelleentulkinnan ote alkaa vaikuttaa jopa välttämättömältä. Byrnesin viittaukset demokratiaan, vastuuseen, kommunismiin tai vaikkapa kansallissosialismiin ovat merkittävä osa evidenssiä, joiden perusteella Byrnesin puhumalla tekemistä voi aidosti punnita ilman tutkimusta ohjailevia ennako-odotuksia tai anakronismin painolastia. Samankaltaiseksi todistusaineistoksi on luettava tietynlaiseen kylmän sodan puhetapaan kuuluvan käsitteistön käyttö erityisesti läntisen ja itäisen kontrastissa (an Eastern and a Western) sekä kylmän sodan (cold war) tai hermosodan (a war of nerves) käsitteiden kohdalla. Vasta tämänkaltaisen illokutionääriseen uudelleentulkinnan raadollinen pyrkimys objektiivisuuteen asettaa Stuttgartin puheen oikeaan paikkaansa ja tuottaa omat perspektiivinsä tutkimustradition kiistattomaan ongelmakysymykseen: miksi Byrnes sanoi sen mitä sanoi?

1.2 Intention olemus suuntautumisena ja mahdollisena

Georg Henrik von Wrightin käsitteellisen dualismin mukaisesti tekojen ymmärtämistä ja fyysikaalisten ilmiöiden kausaalista selittämistä ei voi palauttaa toinen toisiinsa. Käytännössä tämä tarkoittaa laajemmin mentaalisten ilmiöiden, (mukaan lukien

propositionaaliset asenteet, emootiot, tuntoaistimukset ja tunteet) palauttamattomuutta materiaalisiin ilmiöihin ja päinvastoin. Tämä palauttamattomuus ei suinkaan johdu ”kahden eri substanssin metafysisestä erilaisuudesta”, vaan sen sijaan se nojaa inhimillisille teoille ja materiaalisille ilmiöille annettujen käsitteellisten rakenteiden eroille. Kausaalille selitysmallille on tyypillistä, että selitettävänä on teko, mutta selitettävien asioiden ei tarvitse olla tekoja. Intentionaalinen käyttäytyminen rinnastuu von Wrightin ajattelussa luonnonilmiöihin. Ne voivat olla historiallisesti merkitseviä selittävien asioiden osina, mutta ”selitystä kaipaavina vailla merkitystä”.¹⁶ Alberto Emilianin osoittamana käyttäytyminen voidaan nähdä vonwrightiläisestä näkökulmasta joko intentionaalisenä tai sisältyvänä pelkkiin liikkeisiin tai käyttäytymiseen (mere movements/behaviour) riippuen siitä, kontekstualisoidaanko käyttäytyminen argumentaation perusteisiin ja tavoitteisiin (reasons and aims) vai syihin ja seurauksiin (causes and effects).¹⁷

Von Wrightin ajattelu kritisoi karteesisista ongelmaa mielen ja ruumiin suhteista. *In the Shadow of Descartes* -teoksessaan hän korostaa, ettei mentaalista ulottuvuutta voi esittää rinnakkaisena maailmana. Karteesinen jyrkkä mielen ja ruumiin sekä mentaalisen ja materiaalisen välinen erottelu näyttää von Wrightille keinotekoisena.¹⁸ Mielen maailma on sama kuin ihmisruumiin maailma, joten ruumiin ja mielen erottelu on von Wrightin mukaan olemista kahden eläviä olentoja tarkastelevan näkökulman välissä. Toiminnan ja pelkkien liikkeiden sarjojen välinen ero on kuitenkin vaikeasti selvitettävissä. Emilianin tulkitsemana ongelma näyttää von Wrightilla ratkeavan toisaalta siten, että intentionaalinen toiminta on ”käsitteellisesti konstruoitua” asettamalla käyttäytyminen tekojen ja tavoitteiden kontekstiin. Toisaalta toiminnan voi nähdä pelkkänä käyttäytymisenä, jos toimijan *reasons-aims*-asetelma tunnustetaan ja asetetaan sen kausaalinen verkosto keskipisteeseen. Tällöin on myös mahdollista ajatella, että selvittämällä pelkän

¹⁶ Von Wright 1967, s. 326.

¹⁷ Emiliani 2005, s. 152. Mere movements -käsitettä on käytetty kuvastamaan dualistista ajattelutapaa, jonka mukaan tunne-elämykset (mere sensations) toimivat arsykkeinä ja pelkät liikkeet (mere movements) niiden responsseina. Reason-käsitteen voisi ymmärtää tarkoittavan argumentin premissiä erotuksena cause-käsitteestä, joka viittaa suoraan kausaliiteettiin eli syy-seuraus-yhteyteen. ”The reason for something happening is why something happens. The cause for something happening is the factor that results in something happening.”

¹⁸ Emiliani 2005, s. 160.

käyttäytymisen syyt ja seuraukset ja keskittymällä niiden suhteisiin perusteisiin (reasons) ja tavoitteisiin, voidaan kuvailla toimintaa.¹⁹

Sekä intentioiden että pelkkien liikkeiden ymmärtäminen ”käsitteellisesti determinoituneiksi” johtaa Emilianin tulkitsemana ongelmiin. Molemmat kyllä voi ymmärtää yhtä perustavanlaatuisiksi, mutta toiminnan olemassaolo vaatii käsitteellistä konstruointia. Konstruointi tapahtui siis asettamalla pelkät liikkeet syiden ja tavoitteiden kontekstiin, mutta pelkkien liikkeiden olemassaolo ei ole tulkitsijan käsitteellistettävissä. Yksinkertaistetusti fyysiset liikkeet ovat merkkejä mentaalista ilmiöistä aivan kuten tunneastimukset ovat merkkejä fysikaalisista ilmiöistä. Mielen ja aineen käsitteellinen vuorovaikutus nousee von Wrightin ajattelussa olennaisimmaksi todellisuuden ominaisuudeksi. Mielen ja materian suhteen hän ei ole kiinnostunut näiden eksistentiaalisesta tarkastelusta, vaan oleellisempia ovat niiden identifioimiseen ja olemassaoloon liittyvät kriteerit. Materiaalisten ilmiöiden ominaispiirre on se, että ne voivat tapahtua riippumatta tarkkailusta tai jopa tarkkailijan olemassaolosta. Emilianin tulkitsemana materiaaliset tapahtumat eivät ole riippumattomia mahdollisuudesta tulla koetuksi. Materiaalla on siten tarve havainnollisille kriteereille.²⁰

Mielen ja materian yhteys näyttäytyy von Wrightin ajattelussa eräällä tavalla jatkuvuutena, joka Emilianin mukaan mahdollistaa ”saumattoman siirtymisen fysikaalisista kuvailuista havainnollisiin ja lopulta aistimuksellisiin raportteihin”. Materiaalisten ilmiöiden ja tunneastimusten välisiä suhteita määrittelevät käsitteelliset erot. Havaintojen esittäminen kielessä tavallaan johtaa harhaan, kuten esimerkki osoittaa.²¹ Ihmisillä on taipumus kertoa visuaalisen kentän vaikutelmista fysikaalisten ilmiöiden ehdoilla. Esimerkin täplää voi G.E. Mooren tavoin pitää välittömästi havaittavana havaintosisältönä eli sense-datoina, jotka aistit antavat todellisuudesta mielelle. Von Wright kritisoi sense-datum-ajattelua keinotekoisena, sillä datoja ei voi vertailla eri subjekteissa. Toiseksi havainto (sensation), joka Moorella rinnastuu suoraan sense-datumiin, ja aistimus (perception) ovat eri asioita.

¹⁹ Emiliani 2005, s. 153.

²⁰ Emiliani 2005, s. 152–153.

²¹ ”Sanon: ‘Näen pisteen kaukana horisontissa’. En tiedä mikä se on sillä, että näkisin – se ei näytä laivalta eikä miltään muulta mikä siellä saattaisi olla. Mutta sanoin nähneeni pisteen. Joten onko mahdotonta, ettei kaukaisuudessa olisi ollut piste. Se osoittautui laivaksi, joten piste olikin laiva. Tämä on se mitä sanomme ja se on ymmärrettävää ja voi olla totta. Joten on olemassa ymmärrys, jonka mukaan pisteen oleminen laiva on totta ja toinen ymmärrys, jonka mukaan tämä on harha tai hölynpölyä. Tämä meidän pitää hyväksyä. Näin kieleemme toimii yrittäessämme sanoa mitä tunnemme tai aistimme”. Emiliani 2005, s. 160.

Sen sijaan havainnot ja reaktiot ovat yhteen kietoutuneita, sillä Emilianin mukaan ”opimme havaitsemaan kun opimme reagoimaan ympäristöömme olemalla sidottuja sellaisiin aktiviteetteihin etsiessämme vaikkapa esineitä etc.”. Näin ollen siis opimme näkemään esimerkiksi puita ja lintuja, mutta lingvistiksi mielessä on kiintoisaa pohtia lisääkö tämä ymmärrys kykyämme puhua näkemästämme. Havaintojemme ilmaiseminen tekstissä vaikkapa tavalla ”nuo puut vaikuttavat männyiltä” osoittaa paremminkin eräänlaista mahdollisuutta tehdä varauksia lausumaamme liittyvää totuutta kohtaan.²²

Emilianin tulkinta korostaa käyttäytymisen tarkastelemista intentionaalisten tekojen sijaan juuri pelkkinä liikkeinä. Havaitseminen on siten fyysikaaliseen liikkeeseen verrattavissa oleva pelkkä liike, jolta puuttuu varsinainen tekemisen intentio. Havaintoja ei voi esimerkiksi nähdä tai muutoin aistia, vaan ne saadaan. Havaitseminen (the sensing) on subjektin yläpuolella ja siten mahdotonta mieltää intentionaaliseksi tai ylipäänsä toiminnaksi. Ongelmalliseksi von Wrightin ja Emilianin halussa selvittää tekojen ymmärtämisen ja fyysikaalisten tapahtumien kausaalisen selvittämisen yhteyttä nousee kieli. Mielen ja materian ”käsitteellisen yhteen kietoutumisen” ongelma vaikuttaa purkamattomalta tarkastelupa ”käyttäytymistä” sitten intentionaalisine tekoine tai tutkimalla Emilianin tavoin havaintoja ja reaktioita pelkkinä liikkeinä. Hyvin perusteltuna filosofisena näkemyksenä tekojen selittäminen von Wrightin tavoin on kuitenkin varsin heikko suhteessaan reaali maailmaan ja erityisesti menneisyyteen oikeastaan juuri kielen häiritsevän vaikutuksen vuoksi. Menneisyydessä tapahtuneiden tekojen ymmärtäminen ilman kielen aiheuttamaa välivaikutusta on miltei mahdotonta, mutta kausaalinen lähestymistapa kuitenkin muistuttaa mielen mahdollisuuksista *cause-effect*-suhteissa. Havaintojen saaminen ja reagoiminen on ehdottomasti subjektin tapa sekaantua ympäristöönsä. Ajattelutapa oppia näkemään asiat tiettyinä käsitteellisinä objekteina kertoo myös konventioista tai tavallaan myös toimijan tiedostamattomista intentioista suuntautua havainnoissaan tai reaktioissaan aina tiettyihin loogisiin suuntiin.²³

Edmund Husserlin peruslähtökohta intentio-keskusteluun on oletus kaikkien mielen elämysten suuntautuneisuudesta: havainto on aina havainto jostakin ja tietoisuus aina tietoisuutta jostakin. Kaikissa elämyksissä näkyy Husserlin painottamana selkeä suuntautuneisuus johonkin. Elämismailman käsitteellä hän tarkoittaa sitä varsinaista

²² Von Wright 1982, s. 164.

²³ Emiliani 2005, s. 162–163.

maailmaa, jossa ihminen elää. Elämismaailmassa ihmisen maailmasuhde määrittyy erityisen ”luonnollisen asenteen” mukaiseksi, jolloin ihminen hyväksyy maailman sellaisena kuin se hänelle näyttää. Tietoisuuden aktien reaalisuus ei ole oleellista, vaan se että mikä tahansa ”kohteellisuus” on jotakin tietoisuudelle jonkin intentionaalisen aktin kohteena. Suuntautumalla kohde intentoidaan. Intentionaalisuuden ilmiön voi myös tiivistää suhteeksi tietoisuuden ja sen kohteiden välillä. Muista suhteista poiketen vastaus ei löydy tarkastelemalla objektia, sillä intentionaalisessa suhteessa tarkkailijan olemassaolo tai tarkkailu ylipäänsä ei tee kohteesta sen kummempaa kuin tarkkailijan tai tarkastelun puuttuminen. Näkemys pakottaa tarkastelemaan vain todellisuutta välittäviä elementtejä, ”joiden kautta subjekti on intentionaalisessa suhteessa objektiinsa”. Tarkastelun kohteeksi nousevatkin siten ne merkitykset ja merkitysrakenteet, joiden kautta suhde maailmaan muotoutuu.²⁴

Edmund Husserlin fenomenologia jakaa aktit eli intentionaaliset elämykset reaalisisältöisiin (noesis) ja ideaalisisältöisiin (noema). Edellinen koostuu todellisista ajallisista tapahtumista ja kokemuksista, jotka Martin Kuschin ja Jaako Hintikan tulkitsemina muodostavat henkilön sisäisen elämän. Ideaalisen sisällön selvittämisen vaikeus taas liittyy siihen, kuinka sama merkitys esimerkiksi havaittavasta oliosta voi samanaikaisesti olla läsnä monessa eri tietoisuudessa eli siis monen havaitsijan antamana täsmälleen samana merkityksenä havaittavalle oliolle. Ideaalisisällössä merkitysten ainoa mahdollisuus onkin olla avaruudeton ja ajaton ideaalinen asia.²⁵

Intentionaalisuuden etsiminen puheesta kohtaa korrespondenssiteorian asettaman haasteen siitä, ettei kielen ja todellisuuden välisestä suhteesta voi sanoa mitään varmaa. Husserlin näkökulmasta ongelma on siten reaalisen asiantilan ja ideaalisen merkityksen tai käytännössä lauseen ja ajatuksen välinen. Totuuden kannalta intentionaaliset mielen elämykset eli aktit ovat olennaisia vain erityisten objektoitavien aktien osalta. Rakastamisen ja toivomisen kaltaiset aktit eivät Husserlin ajattelussa liity mitenkään totuuteen, joten niiden kaltaiset aktit jäävät objektoitavien joukon ulkopuolelle. Objektoitavat aktit Husserl jakaa merkityksen intendoimisen ja merkityksen täyttämisen akteihin. Edellisellä viitataan aktin yleiseen suuntautumiseen merkitystä kohtaan ajattelella esimerkiksi ihmisen nimeä havaitsematta tai tuottamatta mieleen nimestä

²⁴ Kusch & Hintikka 1988, s. 35; Laine & Kuhmonen 1995, s. 94–97.

²⁵ Kusch & Hintikka 1988, s. 36.

mitään merkitystä havainnollistavaa. Tällöin olemassa on vain epämääräisesti suuntautunut merkityksen intentio, kuten esimerkiksi ajatteleman henkilönnimi, jonka nimisiä en tunne tai pysty muutoinkaan havaitsemaan. Merkityksen täyttämisen akti aiemmista mielikuvista tai havainnoista vähentää jatkuvasti tuota epämääräisyyttä. Jälkimmäinen taas tarkoittaa merkityksintention täydellistä täyttymistä eli merkityksen ja havaitun samuutta. Husserlille havainto on traditionalista empiriaa laajempi käsittäen aistihavainnon lisäksi loogisia havaintoja sisältävät kategoriset havainnot.

Objektoitavien aktien välityksellä Husserl tarkastelee totuutta, joka merkitsee tässä valossa merkityksintention täyttymistä täydellisesti. Merkityksen intentioimisen ja merkityksen täyttämisen aktit yhtyvät siis totuudessa, mutta ilman varmuutta tutkittavan tapauksen olemassaolosta. Ongelma korjautuu identifioivalla aktilla, joka ”toteaa intention ja havainnossa annetun korrespondenssin”.²⁶ Totuuden saavuttaminen vaatii tavallaan tarkoitettua merkityksen ja havaittujen objektien täydellistä vastaavuutta myös niiden osien suhteen. Mikään osaintentio ei voi Kuschin ja Hintikan mukaan jäädä avoimeksi, sillä totuuden määritelmälle asettava ehto vaatii, ettei yksikään havainnon osa-akti voi enää osoittaa asiaa toiseksi.

Jaakko Hintikka tarkastelee intentionaalisia selittämisen subjektina olevia fysikaalisia ilmiöitä suhteessa ei-intentionaalisiin, ymmärtämisen subjekteina oleviin ilmiöihin. Franz Brentanolta omaksumansa ajattelumallin mukaisesti Hintikka pääättelee, että olemassa on siten intentionaalisia ja ei-intentionaalisia käsitteitä, joista kumpikaan ei palaudu toinen toiseensa. Suuntautuneisuus on juuri intentionaalisuutta ei-intentionaalisuudesta erottava seikka. Ilmiöiden tasolla Brentano erottaa intentionaalisen ja ei-intentionaalisen suhteessa mentaaliseen ja fysikaaliseen, mikä johtaa epämääräisyyksiin. Esimerkiksi sellaisiin mentaalisiin tapahtumiin kuten kipuun ei sisälly suuntautuneisuutta erityiseen kohteeseen. Brentanon puolustus perustuu mentaalisten tapahtumien myötäilystä presentaatioissa, jotka eivät Hintikan mukaan kuitenkaan erottele mentaalisia kuvia käsitteellistämisestä. Husserlin mukaisesti Hintikka ajattelee, että intentionaalisuus ja käsitteellisyys ovat toisiinsa kietoutuneita ja että ”intentioiden maailma on käsitteiden maailma ja päinvastoin”. Intentionaalisuus on siten kaiken tietoisien kokemisen universaali välikkappale, mutta intentionaalisuuteen voi sisältyä kokemuksia, jotka itsestään eivät olisi

²⁶ Kusch & Hintikka 1988, s. 44.

intentionaalisia. Viitaten Husserlin akteihin Hintikka lukee intentionaalisiksi kaiken luonteeltaan tietoiset ja inhimillisiin kokemuksiin käsitteellistyvät mentaaliset tapahtumat.²⁷

Etymologisesti tulkittuna intentionaalisuus on jokseenkin yhtä kuin suuntautuneisuus. Franz Brentanon lisäämänä intentionaalisille ilmiöille luonteenomaista on suuntautuminen johonkin sisältöön tai objektiin, joka tavallaan sisältyy ilmiöön. Hintikan mukaan määrittely ei ole riittävä. Hänen mukaansa käsite on intentionaalinen jos ja vain jos se pitää sisällään useiden mahdollisten asiantilojen samanaikaisen punninnan eli ”sisältää useita mahdollisia maailmoja”. Näin olen mahdollisten maailmojen semantiikka on ”intentionaalisuuden logiikkaa ja intentionaalisuus sitä, mitä vaaditaan mahdollisten maailmojen semantiikkaan”. Hintikka korostaa, että samanaikaisuuden vaade tarkoittaa enemmänkin loogista pariteettia kuin varsinaista samanaikaisuutta. Mahdollisten maailmojen käsitteellä hän tarkoittaa L.J. Savagen tapaan tapahtumien vaihtoehtoisia kulkuja, eli ”pikkumaailmoja”, jotka ovat kestoltaan lyhyitä ja koskettavat universumia vain häviävän pieneltä osin. Olennaista on vain vaihtoehtojen käsittäminen näennäisloogisesti läsnä oleviksi. Vaikka ”mahdollisten” maailmojen joukko onkin rajattu, ne näyttävät intentionaalisuuden eri asteet. Hintikka määrittelee teesinsä intentionaalisuudelle erityisenä intensionaalisuutena, jossa ei ole kysymys maailman sisällä vallitsevien suhteiden löytämisestä, vaan ”vertailusta useiden mahdollisten maailmojen välillä”.²⁸ Asetelma näyttää palaavan merkitysten maailmaan, jossa operoidaan merkityksillä ja viittaushkohteilla eli intensioilla ja ekstensioilla. Intensiosta tulee ekstensiota määräävä, joten tunnistaessamme merkityksen voimme poimia sen viitteen maailman objektien joukosta. Intensio on tällöin jotakin, joka määrää kielellisen ilmauksen ekstension erilaisissa tilanteissa tai yhteyksissä.²⁹ Fenomenologisesti intensionaalisuus on

²⁷ Hintikka 1975, s. 192.

²⁸ Hintikka 1975, s. 195. Mahdollisten maailmojen mallin kehitti Duns Scotus 1400-luvulla. Lähtökohtana mallissa on mahdollisuus kuvitella oma maailmamme olevan toisin kuin se on kehittäen jokaisesta syntyvästä kuvitelma yhden mahdollisen maailman. Mahdollisen maailman ei tarvitse olla identtinen reaali maailman kanssa. Kusch & Hintikka 1988, s. 15. Hintikan ajattelussa on viitteitä myös Gottlob Fregen näkemyksiin mielen ja merkityksen suhteista. Esimerkiksi lauseella voi kokonaisuutena olla vain mieli, muttei merkitystä, joka totuusarvona kertoo onko lause tosi vai epätosi. Frege 2008, s. 44–47.

²⁹ Niiniluoto 2002, s. 121.

siten ”objektiin suuntauneisuutta”, jossa objekti ei tarkoita todellisuutta. Husserlin ajattelussa kaikki teot, joilla on objekti, ovat siten intensionaalisia.³⁰

Fenomenologian piirissä intentionaalisuus on erityisesti tajunnan intentionaalisuuteen liittyvää problematiikkaa, joka perustuu ajatukseen ihmisestä merkityksellisyyttä tärkeimpänä asiana pitävänä olentona. Suuntautuminen on spontaania intentionaalisuutta liittyen kaikkiin tiedostamisakteihin ja tiedostamistoimintoihin. Raimo Silkelän mukaan ”subjektiivisen maailmankuvan tietty merkitys on aina jonkin ilmiön, objektin tai asian mieli jollekin jossakin tilanteessa”. Kokemusten synnyttämien tunnemerkitysten osa on konstituoitua ihmisen tajunnassa ja saada merkitsevä olemassaolo ”tajunnan intentionaalisissa akteissa”.³¹

Avainsanana suuntauneisuus on fenomenologisessa mielessä tajunnan objektiin viittaavaa luonnetta. Suuntauneisuutena intentionaalisuus ”referoi siihen asiantilaan, että ihminen on todellistuessaan tajunnallisessa suhteessa maailmaan”. Näin ollen intentionaalisuus on tietämistä, tuntemista, uskomista tai toivomista, muttei kuitenkaan mikään elämys, aistimus, mielle tai tajunnantila. Fenomenologisesti intentionaalisuus ja akti toimivat yhdessä edellisen ollessa ”mieli jostakin” ja jälkimmäisen realisoitessa ”mielen jostakin” mitä erilaisimmilla tavoilla. Siinä kysymys ei suoraan ole kielen käyttöön liittyvien merkitysten tutkimisesta Wittgensteinin tarkoittamalla tavalla, mutta intentionaalisten aktien luonteen tutkiminen ilman kielen luomaa väliainetta on rajallista. Vaikka intentionaalinen ilmiö näyttääkin olevan selkeä suhde ihmisen ja tietoisuuden kohteiden välillä, voi intentionaalisuuden ymmärtää ulottuvaksi ainakin osaksi myös tiedostamattomaan – mahdollisuutena oppia näkemään asiat tietyllä tavalla pystymättä kuitenkaan subjektiivisesti erottelemaan tämän oppimisprosessin vaikutuksia.³²

³⁰ Kenny 1965, s. 194–197.

³¹ Silkelä 1998, s. 43–48.

³² Pietarinen & Poutanen 2005, s. 24–25.

2 TEKIJÄN INTENTIO ILLOKUTIONÄÄRISISSÄ PUHE- TEOISSA

2.1 Intentio performanssin syvätason ilmiönä

Toisen maailmansodan jälkeen Oxfordin filosofian uusi tuleminen näkyi parhaiten mielenkiintona elävänä todellisuutena käsitettävää kieltä kohtaan. Lingvistisen filosofian uranuurtajana toiminut John Langshaw Austin kutsui tutkimustapaansa lingvistiseksi fenomenologiaksi pyrkiessään selvittämään todellisuuden loogisia rakenteita kielellisissä ilmauksissa. Austinin selkeänä tavoitteena oli uuden kieltä tutkivan tieteen kehittäminen, mikä näkyy *How to do Things with Words* -teoksessa. Pois lukien Immanuel Kantin ja eräät muut pioneerit Austin näkee filosofien syyllistyneen deskriptiiviseen virhepäätelmään (descriptive fallacy), jolla ongelmia on pyritty ratkaisemaan tavallaan väärästä suunnasta. Puuttamalla vain kielen lokutionääriseen puoleen tavattiin esimerkiksi käskyjä ja lupauksia selvittää tutkimalla lupaus- ja käskylauseiden merkitystä ja referenssiä. Austinin esittämänä oli tärkeää pohtia myös muita kielellisten tekojen ulottuvuuksia, joista illokutionääristen tekojen tarkastelu nousee keskeiseksi varsinaisen puheaktiteorian kannalta.³³

Puheaktiteoriassaan J.L. Austin on tiivistänyt illokutionääriset teot viiteen erilaiseen kategoriaan, joita puhuja voi tehdä sanoessaan jotakin.³⁴ Verdiktiiveillä (verdictives) ja komissiiveilla (commisives) Austin viittaa puhetekojen tuomitsevaan tai puhujaa toimintaan sitouttavaan luokkaan. Ekserkitiivit (exercitives) viittaavat puheaktin vetoavuuteen tai varoittavuuteen, behabitiivit (behabitives) esimerkiksi kehumiseen ja ekspositiivit (expositives) informoimiseen.³⁵ Ekserkitiiveistä kiinnostunut Quentin Skinner³⁶ lähestyy intentioita kiinnostavalla tavalla esimerkillään varoittamisen illokutionäärisestä aktista. Todetessaan jäällä liikkuvalla ”jään olevan tuolla ohutta” puhuja A tekee puheteon, jossa sanoilla on merkitys, mutta merkityksen ja lausuman välinen yhteys ei ekserkitiivien tapauksessa ole niin yksiselitteinen kuin Austin on antanut ymmärtää. Skinner huomauttaa, että lausuman merkitys ja se kuinka puhuja tarkoittaa

³³ Austin 1965, s. 1–4; von Wright 1982, s. 246–250. Ludwig Wittgensteinin kielipeliajattelun mukaisesti lause ei ole siihen kuuluvien sanojen merkitysten muodostama kompleksi, vaan jokaisella sanalla voi eri yhteyksissä olla erilainen luonne. Wittgenstein 1981, s. 284–285.

³⁴ Luokituksen voi ymmärtää myös Austinin tavoitteena luokitella ilmaisun illokutionäärisiä voimia (illocutionary forces). Austin 1965, s. 149; Austin 1962, s. 238–239.

³⁵ Austin 1965, s. 150.

³⁶ Quentin Skinner pitää Austinin filosofiaa lisäyksenä Ludwig Wittgensteinin ajatteluun. Koikkalainen & Syrjämäki 2001, s. 16.

lausuman merkityksellistyvän ovat kaksi eri implikaatiota.³⁷ Skinnerin esimerkkilauseen puheteon ekserkitiivisuuden voi helposti havaita varoitukseksi. Jäällä liikkujalle osoitettuna varoituksena puheteolla on illokutionääristä voimaa puhujan intentioiden merkinä.³⁸

Oxfordin uuden filosofian jälkeläisten joukossa Skinner sijoittuu Wittgensteinin, Austinin, R.G. Collingwoodin ja Paul Gricen kaltaisten ajattelijoiden jatkumoon. Korostamalla postanalyttisen filosofian merkitystä tekstien tulkinnalle Skinner on jatkanut wittgensteiniläistä traditiota hieman toiseen suuntaan kuin esimerkiksi von Wright ja Hintikka. Tradition muutos näkyy Skinnerin ja J.G.A. Pocockin ympärille 1960-luvun lopulla muodostuneessa ja tiukan historiallisen rekonstruktion vaatimukseen perustuneessa Cambridgen koulukunnassa. Tässä suhteessa ero Oxfordin filosofiaan ilmenee selkeimmin juuri intentionaalisuuskeskustelussa, kuten aikaisemmin huomattiin. Skinner kuitenkin myöntää Mark Bevirin väitteet analyttisen filosofian vaikutuksista erityisesti hänen varhaisempaan ajatteluunsa. Esimerkiksi *Meaning and Understanding* -esseen luonne on etenkin peruskäsitteidensä osalta saanut vaikutteita aikansa analyttisestä filosofiasta. Wittgensteiniltä Skinner on perinyt merkitykseen liittyvän perusajatuksensa, jonka mukaan meidän ei tulisi keskittyä kysymään sanojen oletettuja merkityksiä, vaan niiden käyttöä koskevia kysymyksiä. Tältä osin Skinneriä voi pitää Wittgensteinin myöhäisfilosofian innoittamana ”tavallisen kielen filosofina” poiketen formaalisen logiikan voimaan uskovan analyttisen filosofian edustajista.

Toisaalta Skinner erottautuu myös itseään tinkimättömänä wittgensteiniläisenä pitämästään Peter Winchistä, joka sivuutti Oxfordin lingvistisen filosofian perinteiset kysymykset ja keskittyi selittämään elämänmuotoja kielipelien avulla. Skinnerin selitysmalli taas on tiukasti puolustanut kantaa, jonka mukaan merkityksellinen teko voidaan tyydyttävästi perustella tekijän intentioiden ehdoilla. Austinin osoittaman lausuman performatiivisen luonteen täydentämänä selittävä voima riippuu kyvystä löytää lausujan pointti. Näin myös Skinner korostaa wittgensteiniläistä periaatetta, jonka mukaan se mikä saa jonkun

³⁷ Austinin jälkeen puheakteja on luokitellut mm. John Searle. Hänen jaottelunsa assertiiveihin (sitouttaa puhujan ilmaistun väitteen totuuteen), direktiiveihin (aiheuttaa kuulijassa tiettyä toimintaa), komissiiveihin (sitouttaa puhujan tulevaisuuden tekoihin), ekspressiiveihin (ilmaisee puhujan asenteita ja emootioita väitteen puolesta) ja deklaratiiveihin (muuttavat todellisuutta vastamaan väitettä).

³⁸ Esimerkkinsä jäällä liikkujasta ja tarkkailijasta Skinner on ottanut Sir Peter Frederick Strawsonin vuoden 1964 artikkelista ”Intention and Convention in Speech Acts”. Skinner 1971, s. 2.

sanomaan jotakin on rinnastettavissa kielelliseen kontekstiinsa tai juuri ”kielipeliin”. Oleellisimmiksi tutkittaviksi nousevatkin kysymykset siitä, miksi tiettyjä sanoja käytetään tietyllä tavalla tietyissä kielipeleissä. Collingwoodilta Skinner omaksui pyrkimyksen tutkia ihmisen toimintaa menemällä ”toimijoiden pään sisälle”. Pelkkien fysikaalisten objektien sijaan ihmisen toimintaan tuli pureutua aatemaailman kautta. Halu palauttaa näkyviin ne kysymykset, joihin tutkittavat tekstit voi konstruoida vastauksiksi, on menneisyyden tapahtumien tutkimuksen puhtautta koskevien näkemysten ohella merkittävin collingwoodilainen kontribuutio Skinnerin ajatteluun.³⁹

Austinin ohella toinen merkittävä puheaktien ja kielifilosofian tärkeä pioneeri oli Herbert Paul Grice, joka keskittyi erottelemaan merkitystä erilaisiin lajeihin. Ero naturaalisesta ja ei-naturaalisesta merkityksestä on oikeastaan ollut Gricen ajattelun huomattavin lisä Austinin puheaktiteoriaan. Gricen erottelu on vaikuttanut selkeästi myös Skinnerin ja John R. Searlen näkemyksiin. Puheaktiteorian valossa kiinnostava ei-naturaalinen merkitys jakautuu edelleen tavanomaiseen ja puhujan merkitykseen, joiden yhteyksiin Gricen ja hänen seuraajiensa tutkimukset oikeastaan ovat keskittyneetkin. Gricen esittämänä puhujan merkitys on primääri ja tarkoitettu ajatus yhdenmukainen puhujan otaksumien kanssa siitä, minkä kuulija ajattelee olevan puhujan merkitys. Puhuessaan lausumien erilaisista sanattomista taustaoletuksista erityisinä implikaattoreina Grice avaa tietä illokutionääristen puhetekojen analyysin kannalta oleellisiin lingvistisiin konventioihin.⁴⁰

³⁹ Clark 1980, s. 99; Skinner 2006, s. 129–130; Koikkalainen & Syrjämäki 2001, s. 14–16; Raatikainen 2008, s. 9–10. Mark Bevirin kritiikkiin Skinner suhtautuu olemalla wittgensteiniläinen toisessa näkökulmassa kuin Bevir. Skinnerille Wittgenstein ei ollut varsinaisesti *Tractatus* vaan ennemminkin *Filosofisten tutkimusten* kirjoittaja. Collingwoodilainen vaikutus näkyy historioitsijan kiinnostuksen rajautumisena tapahtumiin vain niin pitkälle kuin ne ilmaisevat tekijän ajattelua. Historia on tällöin mielen tietoa, mutta myös menneen kokemuksen lavastamista uudelleen. Collingwood 1951, s. 217–218, 282–288.

⁴⁰ Raatikainen 2008, s. 30–31; Searle 1976, s. 42–43. Searlen mielestä Gricen ei-naturaalisten merkitysten määrittely ei suinkaan ole riittävä, mutta se tarjoaa käyttökelpoisen lähtökohdan merkityksen tarkastelulle. Lähtökohta on tärkeä, sillä se pyrkii löytämään yhteyden intention ja merkityksen välille. Searlen lähtökohtana on juuri ajatus, että puhumalla puhuja pyrkii välittämään kuulijalleen tiettyjä asioita saamalla hänet tunnistamaan puhujan intention kommunikoida juuri niistä asioista. Kuulijan kyky ymmärtää puhujan sanoma riippuu vain ja ainoastaan kyvystä tunnistaa puhujan lausumaan sisällyttämä intentio. Searlen esimerkki lausumasta ”hello” sisältää puhujan kuulijalle osoittaman intention tervehtimisestä. Puhuja siis aikoo tuottaa kuulijalle tiedon siitä, että hän tulee tervehdityksi. Merkityksen kuvaajana huomio on kuitenkin puutteellinen, sillä se ei huomioi konventioiden ja puhujien yhteisten sääntöjen laajuutta. Aidon merkityksen selvittäminen vaatisi varmuutta yhteisistä konventioista eli tavoista käsittää ”hello” -lausuma juuri tervehdykseksi. Toisena puutteena Searle korostaa puheteon illokutionäärisyyden ja perlokutionäärisyyden mahdollista sekoittumista. Hänen mielestään Grice oikeastaan määrittelee merkityksen aikomukseksi suorittaa perlokutionäärinen puheteke.

Gricen ottama teoreettisen lingvistiikan linja vaikuttaakin suuntaavan hieman toisaalle kuin Austinin ja Searlen näkemykset, jotka keskittyivät eristämään puheteon käsitettä sanomalla tekemisen teemassa. Gricen tutkimuksen keskiössä on merkitys tai tarkoitus (meaning). Tarkastelun kohteena ovat tällöin kysymykset siitä, mitä jokin oli saattanut tarkoittaa sanomalla tai tekemällä jotakin. Skinner viittaa juuri Gricen näkemyksiin intentioiden ja merkitysten yhteydestä. Yhteyttä tarkastellessaan Grice korostaa ei-naturaalisia merkityksiä, joilla hän siis tarkoittaa ymmärrystä, jota puhuja lausuman tehdessään on tarkoittanut eräänlaisina ”lausuman tilannemerkitsejä”. Ei-naturaaliset tilannemerkitsejä ovat muotoa ”x tarkoitti, että p tapahtuu, mutta x merkitsee, ettei p tapahdu välttämättä”. Erotuksena naturaalisista välttämättömiksi tekevästä syyn ja seurauksen väliset suhteet vangitsevista tilannemerkitsejästä ei-naturaaliset lausumat osoittavat tavallaan vain lausumaan sisältyvän syyn ja seurauksen välisen kausaalisuhteen mahdollisuuden – ei suinkaan välttämättömyyttä.⁴¹

Lausuman tilannemerkitsejä ei-naturaaliset merkitykset palautuvat Gricen ajattelussa samaan muotoon kuin myöhemmin Skinnerilläkin: ”lausumalla x, U tarkoittaa *jotakin*”. Vastatakseen kysymyksen, mitä U tarkoitti tehdessään x-lausuman, Grice hakee vastausta lausuman intentionaalisista vaikutuksista ja reaktioista lausumaan. Hänen muotoilemansa määritelmän mukaan ”U tarkoitti jotakin lausumalla lausuman x”, jos ja vain jos U lausui x-lausuman: 1) saadakseen aikaan yleisössä A tietyn reaktion r tai 2) saadakseen yleisön A tiedostamaan U:n tavoittelevan tiettyä reaktiota tai 3) täyttääkseen ensimmäisen vaihtoehdon toisen vaihtoehdon toteutumisen pohjalta.⁴²

Ei-naturaalisten merkitysten käsite vastaa Skinnerin näkemyksissä ymmärtämystä siitä, mitä puhuja intentionaalisesti aikoi lausumallaan tehdä. Toisaalta esimerkin puheakti voi

⁴¹ Skinner 2006, s. 2; Grice 1957, s. 377–379, 388. Grice käyttää esimerkkinä naturaalisista tilannemerkitsejästä lausetta ”nuo täplät merkitsevät tuhkarokkoa” ja ei-naturaalisista ”nuo kolme kellon kilausta merkitsevät täyttä bussia”. Grice haluaa ei-naturaalisten merkitysten osalta osoittaa, että lingvistiset intentiot ja ei-lingvistiset intentiot ovat likipitään samanlaisia. Merkitystä tarkastellessaan Paul Grice erottelee merkitystä tai tarkoitusta erottelevat lausumat naturaalsiin ja ei-naturaalsiin. Naturaalisuus on hänelle lausuman käyttötavan sisäistä luonnollista mieltä, joka sisältää mahdollisuuden muotoa ”A:n tarkoituksena on/oli tehdä sitä ja sitä X:llä” oleviin lauseisiin. Erotuksena naturaalisista merkityksistä Grice puhuu ei-naturaalisista merkityksistä (non-natural meaning), joilla hän tarkoittaa ymmärrystä, jota puhuja lausuman tehdessään on tarkoittanut eräänlaisina ”lausuman tilannemerkitsejä”. Ei-naturaaliset tilannemerkitsejä ovat muotoa ”x tarkoitti, että p tapahtuu, mutta x merkitsee, ettei p tapahdu välttämättä”. Erotuksena naturaalisista välttämättömiksi tekevästä syyn ja seurauksen väliset suhteet vangitsevista tilannemerkitsejästä ei-naturaaliset lausumat osoittavat tavallaan vain lausumaan sisältyvän syyn ja seurauksen välisen kausaalisuhteen mahdollisuuden – ei suinkaan välttämättömyyttä.

⁴² Grice 1969, s. 150–152.

koskea eksaktia tunnetta ja pitää sitä tavallaan tahdonalaisena (voluntary). Olosuhteiden ollessa sopiva esimerkkilauseetta voi pitää kiistatta vaikkapa juuri jäällä kulkijaa varoittavana puhetekona. Skinnerin mielestä näkemys soveltuu yhtä hyvin myös esimerkiksi kehumista, vetoamista tai informoimista intentionaalisesti tarkoitaviin tekoihin. Illokutionäärisen voiman yhteensovittaminen tilanteeseen on yhtä kuin puhujan puheaktilla lausumalleen antama merkitys. Suhteessaan Griceen Skinner siis siirtää huomionsa merkityksestä erityisesti intention, toimijan ja puhetekeiden käyttöyhteyden kaltaisiin kysymyksiin, vaikkakin ilmiöinä hän hyväksyy merkityksen ja intention läheisen suhteen.⁴³

Käytännössä Skinner osoittaa, että A varoittamalla, kehumalla, tuomitsemalla, informoimalla etc. B:tä tekee tahdonalaisen puheteon, jonka hän luokittelee Anthony Kennyltä omaksumallaan tavalla performanssiksi. Performanssin käsite johtuu Kennyn tavasta luokitella verbit staattisiin ja toiminnallisiin verbeihin. Jälkimmäinen ryhmä jakaantuu aktiviteettiverbeihin (activity-verb) ja juuri performanssiverbeihin (performance-verb), joiden eristäminen muista verbeistä johtaa Kennyn ratkaisuun siitä, mitä puheteolla haluttiin tehdä. Mikäli A tekee ϕ -teon, ja verbi ϕ täyttää performanssiverbille asetetut vaatimukset, on totta että A aikaansaa p:n.⁴⁴ Kennyn performanssiverbi näyttää saaneenkin vaikutuksia Austinilta, joka performatiivisuudella tai performatiivisella lauseella tarkoitti juuri puhumisen ja tekemisen yhteyttä eli käytännössä illokutionäärisiä tekoja.⁴⁵

A:n tehdessä minkä hyvänsä illokutionääriseksi luokiteltavan puheteon B:lle täytyy Skinnerin väite ”A saa aikaan, että p tapahtuu”, jossa A tarkoittaa tekijää ja p ϕ -verbin tulosta. Merkki ϕ osoittaa teonsanan, joka siis vastaa ”mitä A on tekemässä?” -tyyppisiin kysymyksiin. Kenny vaatii p:n viittaavan johonkin uuteen ja merkittävään muutokseen, joka on A:n toiminnan aiheuttamaa. Vastoin karteesisista ajattelumallia Kenny väittää, että emootioilla on objektit. Tätä ominaisuutta hän nimittää jokseenkin Hintikkaa vastaavalla tavalla intensionaalisuudeksi.⁴⁶ Pitäessään intensionaalisia performansseja psykologisina

⁴³ Skinner 2006, s. 2,

⁴⁴ Kenny 1965, s. 177.

⁴⁵ Austin 1965, s. 4–7, 130–131. Austinin ajattelussa illokutionäärisiä tekoja ja ”eksplisiittisesti performatiivisia verbejä” ei voi kuitenkaan aivan täysin pitää yhtenevinä. Laajentaessaan puheaktiteoriaansa ”yleisteoriaksi” Austin kiinnittää performatiivisuuden sijaan huomionsa ilmaisujen illokutionääriseen voimaan. Ibid. 147–150.

⁴⁶ Kenny 1965, s. 14. Toisaalta myös Husserlin fenomenologian mukaan kaikki teot, joilla on objekti, ovat intensionaalisia, kuten edellä havaittiin.

Kenny viittaa muutoksella toiminnan subjektissa A tapahtuviin muutoksiin. Kun tekijä aikaansaa toiminnallaan muutosta, on muutos subjektissa, eikä sattumalta tekemisen objektissa. Toisin sanoen tämä päätelmä todistaa psykologisen performanssin intensionaalisuutta. Kuitenkin sellaisissa performansseissa, jotka ovat vain osittain psykologisia tai intensionaalisia muutos on objektissa. Näiden vaatimuksena on Skinnerin tulkitsemana objektin muuttuminen teon päättymisen jälkeen. Kun A tekee ei-psykologisen performanssin B:lle, teon tulos p määräytyy siis B:n muutoksen osoittamana.⁴⁷

Kennyn ajattelun johdantelemana Skinner johtaa esimerkklauseestaan todellisen ja epätodellisen ratkaisun. Pätevänä voidaan pitää A:n todellakin saaneen aikaan teon tuloksen p eli puhuja on todella aikaansaanut sen, että jäällä liikkujaa B on varoitettu. Sen sijaan on epäloogista väittää A:n tehneen ϕ -teon B:lle eli A:n varoittaneen B:tä Kennyn asettamissa performanssin määritteissä. Vastoin Anthony Kennyn esittämää, Skinner väittää olevan olemassa sellaisia performansseja, joille pätee, että A saa aikaan p:n riippumatta onko A tehnyt ϕ :tä B:lle. Toisaalta on siis olemassa tapauksia, joissa A tekee ϕ -teon B:lle ja joissa ϕ täyttää Kennyn performanssille asettamat ehdot, mutta saamatta aikaan p:tä.⁴⁸

Skinnerin väite on perusteltu, kun hän tarkastelee performansseja Kennyn tavoin joko intensionaalisina tai ei-intensionaalisina. Intensionaalisuuden Skinner näkee Kennyn tavoin heuristisesti määritellyksi ja luonteenomaisesti psykologisiin tapahtumiin liittyväksi, mutta pitää performanssin tätä puolta tavallaan riittämättömänä. Esimerkiksi A:n varoittaessa B:tä ekserkitiiviseen tekoon sisältyy varmasti muutakin kuin muutoksia A:n tunne- tai kognitiivisissa tiloissa, ja mikäli A varoittaessaan B:tä tekee jotakin muuta kuin saa aikaan mentaalisen muutoksen itsessään, ei sitä voi pitää sattumana. Päinvastoin Skinner näkee juuri sen jonkun muun heijastavan psykologisia tekijöitä paremmin puheaktin tekijän todellisia intentioita. Pitäessään intensionaalisuutta huonosti perusteltuna Skinnerin voisi kuvitella hyväksyvän Kennyn dikotomian toiseen puoliskoon loogisesti kuuluvat ei-intensionaaliset ”tavalliset” performanssit. Näin ei kuitenkaan ole, sillä vastoin Kennyn intensio-määritelmää Skinner haluaa osoittaa, että tavallisiksi performansseiksi

⁴⁷ Kenny 1965, s. 187; Skinner 1971, s. 6.

⁴⁸ Skinner 1971, s. 6–7.

luokiteltuihin tekoihin ei välttämättä liity muutosta sen kummemmin subjektissa kuin objektissakaan.⁴⁹

Tätä varten Skinner todistaa kuusi tapaa käsitellä lingvistisiä performansseja siten, että niille pätee ”A tekee teon ϕ B:lle ilman A:n aikaansaamaa vastaavaa muutosta B:n tilassa tai toiminnassa”.⁵⁰ Puhuja voi ensinnäkin epäonnistua lokutionäärillä tasolla saamaan muutosta objektissa. Esimerkiksi A saattaa varoittaa B:tä, mutta B ei kuule tätä tai B kyllä kuulee sanat, muttei ymmärrä niiden merkitystä. Toiseksi puhuja voi epäonnistua illokutionäärillä tasolla ja sen seurauksena siis epäonnistuu saamaan aikaan haluamaansa muutosta B:n käyttäytymisessä. Skinnerin käyttämässä esimerkissä B kuulee ja ymmärtää sanojen merkityksen, mutta ymmärtää väärin puheteon (intentionaalisen) illokutionäärisen voiman. Tämä merkittävä poikkeus viittaa juuri tilanteisiin, joissa sosiaaliset tai lingvistiset konventiot johtavat B:n olemaan kyvytön arvioimaan A:n intentioita. Sellaisissa tilanteissa B saattaa käsittää A:n tavoitelleen aivan toisenlaista tekoa. Toisena illokutionäärisen tason virheenä Skinner mainitsee tapaukset, joissa B kuulee, ymmärtää sanojen merkityksen ja tajuaa oikein A:n lausumassaan esittämän intention, mutta uskoo ettei intentio ole vakavasti otettava. Skinner puhuukin lausuman käsittämisestä valeperformanssina eli eräänlaisena tapana vitsailla, parodioida tai teeskennellä asialla.

Kolmanneksi puhuja voi epäonnistua sekä lokutionäärillä että illokutionäärillä tasolla, mikäli B ymmärtää väärin A:n performanssin lokuution ja sen tarkoitetun illokutionäärisen voiman. Esimerkiksi A epäonnistuu vakuuttamaan B:tä tiedostamastaan vaarasta ollen siis kyvytön aikaansaamaan muutosta B:n tilassa tai toiminnassa. Toisaalta A voi onnistua vakuuttamaan B:n esimerkiksi vaarasta, mutta saamatta aikaan muutosta B:n käyttäytymisessä B jatkaa toimintaansa huolimatta varoituksesta. Esimerkkiensä perusteella Skinner siis osoittaa, että vastaavuuden puute ϕ -tekemisen ja p:n toteutumisen aikaansaamisen välillä ei yksiselitteisesti riipu subjektista tai objektissa tapahtuneista muutoksista. Hän huomauttaakin ”lingvististen tai muiden ihmisten välisten tekojen” erikoislaatuisuudesta juuri subjektin kausaaliteettisuhteiden pienentämisessä tai

⁴⁹ Intension heuristinen määritelmä Kennyn mukaan on ”the formal property which is peculiar to the description of psychological events and states”. Kenny 1965, s.194; Skinner 1971, s. 8.

⁵⁰ Tämä oli Kennyn väite intensionaalille ei-psykologisille teoille, kun taas psykologiset teot saavat aikaan muutoksen subjektissa – ei objektissa: ”Selvittääksemme onko lääkäri parantanut potilaan, meidän täytyy tarkkailla potilasta; selvittääksemme onko lääkäri rakastunut potilaaseen meidän täytyy kysyä tai tarkkailla lääkäriä.” Kenny 1965, s. 196.

hävittämisessä kokonaan. Tekijän kykenevyydelle asetettua haastetta voisi tarkastella esimerkiksi lauseen ”emme tule uudelleen tekemään tuota virhettä” valossa, jota voi pitää performanssina. Mikäli siis on totta, että me (A) emme tee tekoa (ϕ), virheelle (B), niin on yhtäpitävästi totta, että me (A) saamme aikaan virheen jäämisen toistamattomaksi (p). Subjektin kykyjen rajoittuneisuus jättää ilmaan mahdollisuuden, että me (A) epäonnistumme yrittäessämme tehdä ϕ -teon aikaansaadaksemme p :n ja johtaisi Skinnerin mielestä osoittamaan performanssin riippuvuuden täysin subjektista.⁵¹

2.2 Puheteon selittäminen ja motivaation suhde intention

Menneisyyden selittäminen on tyypillisesti menneisyydessä tapahtuneiden tekojen selittämistä. Selityksen kohteen ja selityserustan välinen suhteen voi kuvailla kausaaliseksi tai loogiseksi (käsitteelliseksi) riippuen siitä, ovatko selitettävä teko ja vaikuttimet, joilla tekoa pyritään selittämään toisistaan loogisesti riippumattomia vai ei. Traditionaaliset syyn ja teon suhteen kausaaliset selitysmallit operoivat Austinin puheaktiteorian valossa vain lokutionäärillä tasolla, mutta illokutionäärinen tarkastelu asettaa vanhat selitysmallit uuden haasteen eteen. Esimerkiksi Emilianin tekemä lähestymistapavalinta korosti juuri intentionaalisten tekojen kausaaliteetin ongelmallisuutta. Skinnerin mukaan intentio-käsite ei sulje pois mahdollisuutta selittää kausaalisesti ihmisen toimintaa. Hän uskoo, että mikäli jonkin illokutionäärisen aktin tapahtuma on kyettävissä kuvailemaan ja lausuman illokutionäärinen voima on paljastettavissa, kyseinen tapahtuma on uudelleenkuvailltavissa ja sille on myös olemassa selitystapa. Illokutionäärisen voiman (illocutionary force) käsitteen Skinner on lainannut Austinilta, jonka mukaan voima määräytyy sillä, mikä on puhujan tarkoitus lausumaa tuottaessaan.⁵²

Illokutionäärisessä tarkastelussa sivullisen rooli on erityisen kiinnostava. Kuullessaan esimerkkinä olleen A:n puheaktin heikosta jäästä sivullinen voi kuvailla lokuution ”hän sanoi jään olevan tuolla ohutta” tai jopa illokution ”hän sanoi jään olevan tuolla ohutta varoittaakseen liikkujaa”. Mikäli sivustakuulija ymmärtää A:n B:lle osoittaman lausuman merkityksen, hän saattaa pystyä selittämään sen mitä hän sanoi, mutta vasta puheaktin merkityksen intention ymmärtäminen juuri siinä tilanteessa mahdollistaa selvittämään

⁵¹ Skinner 1971, s. 9–12.

⁵² Austin 1965, s. passim. Illokutionäärinen voima on puheaktin yksi elementti. Illokutionäärisiä voimia voivat olla vaikkapa käskyt, lupaukset tai varoitukset, joiden tarkoitukset ovat konventionaalisia.

syyn, miksi A sanoi sen mitä sanoi. Pystyäkseen miksi-tyyppisen selityksen antamiseen sivustakuulijalla on oltava A:n puheaktista lisätietoa, jota Skinner kutsuu juuri pointiksi.⁵³

Pointti viittaa siis tekijän performanssin perusteisiin (reasons). Tietääkseen oliko A:n aikomuksena B:n varoittaminen Skinnerin käyttämässä esimerkissä, on siis selvítettävä oliko A toiminut intentionaalisesti, jolloin ainakin yhden puhetekoon johtaneen perusteen on täytynyt osoittaa B:lle hänen olevan potentiaalisessa vaarassa. Kuitenkaan tämä peruste ei ole yhtäpitävä A:n toiminnan kausaalisen selittämisen kanssa. Skinnerin mukaan perusteen selittämistä täytyy tukea selvittämällä konventioita, jotka hallitsevat lausumaan liittyvää illokutionääristä voimaa. On siis pohdittava sitä, mitä lausuman tekeminen konventionaalisesti merkitsee. Tämän selvittääkseen on tiedettävä kuinka puhuja tarkoitti lausuman otettavan ja tämä puolestaan vaatii puhujan lausumaan sisältyvien intentioiden selvittämistä, mikä paljastuu pohtimalla miksi puhuja sanoi niin kuin sanoi. Skinnerin mukaan tämänkaltaisen kokonaisuuden selvittäminen on puheaktin selitys.

Kausaaliset yhteydet pätevät siis myös puheaktien selittämiseen. Kysymys siitä, miksi jokin puheteke on tehty, ei Skinnerin mukaan liity pelkästään puhujan tietämykseen konventioista vaan myös tavoitteesta toimia niiden mukaan. Kausaalisten suhteiden merkitys korostuu tilanteissa, joissa konventioiden ja intentioiden järjestys on epäselvä. Loogisesti toimijalla olisi ensin oltava tietoa relevanteista konventioista ja sitten kykyä muodostaa intentioita toimiakseen näiden intentioiden mukaan myös tulevaisuudessa. Skinnerin kiinnostus puheaktien selittämistä kohtaan rajoittuu toimijan omissa puheakteissa näkyvien intentioiden selittämiseen. Poiketen esimerkiksi Anthony Kennyn näkemyksistä hän ei pidä tarkoituksenmukaisena tutkia toimintaa edeltäviä toimijan psykologisia tiloja, sillä ne johtavat induktiivisiin yleistyksiin ”juuri tietyn tyyppisten aktien performanssista”. Yleistysten sijaan Skinner haluaakin tutkia konventioita, jotka määräävät selitettävän tilanteen. Toimijan mentaalisten tilojen valaiseminen ei missään tapauksessa voi suoraan selittää toimintaa, joka ”ollessaan päättelemisenvaraista ja siten hyvin erehtyvää voi kuitenkin olla valaiseva ja oikea”. Toimijan performanssiin sisällyttämät intentiot sisältävät teon selittävän voiman ja juuri tästä syystä

⁵³ Skinner 1971, s. 12–13.

konventionaalisten illokutionääristen aktien selittäminen on Skinnerin mielestä perusteltua.⁵⁴

Skinnerin esittämät perusteet toiminnan illokutionääriseen tulkinnalle nojaavat illokutionääriseen uudelleentulkinnan teoriaan pystyä selvittämään juuri toimijan puheteossaan osoittamia tietoisia intentioita. Kysymys puheaktin tekijän intentioista ei kuitenkaan saa Skinnerin mukaan olla yhtäpitävä ”mikä sai hänet puhumaan?” -kysymyksen kanssa. Myöskään teon olemassaoloon johtaneita tekijöitä voi suoraan rinnastaa intentioihin, eikä intentioita ei voi paljastaa tutkimalla tekijän ”henkilökohtaisia ongelmia, elämää tai psyykkisiä omituisuuksia”. Kaikki edellä mainitut tutkittavissa olevat asiat eivät kykene selittämään intentioita, mutta sen sijaan ne voivat tarjota vastauksen tekijän motiiveista tehdä tutkittava teko. Skinnerin tiukka erottelu motiivien ja intentioiden välille perustuu päätelmään, jonka mukaan tekijän intentioiden selvittäminen on motiivien totuudesta riippumatta välttämätöntä teon erityisominaisuuksien selvittämiseksi.⁵⁵

Motiivien ja intentioiden käsitteellinen yhteys ei tule Skinnerinkään tuotannossa tyhjentävästi selvitettyksi, mutta ilmeinen yhteys niillä kuitenkin on. Kenny kritisoi tapaa erotella motiivi ja intentio tekojen kausaliteeteilla: ”mikäli teon syy viittaa johonkin aikaisempaan tai senhetkiseen on kysymyksessä motiivi, mikäli taas tulevaisuuden asiantiloihin voidaan puhua intentioista”. Kennylle motiivi on intentiota hienostuneempi ja erikoisella tavalla ylemmän tason käsite. Motiiveilla ei hänen mukaansa voi olla intentiota, mutta intentiolla sen sijaan voi olla motiivi, sillä intentionaalinen tekeminen itsessään on tahdonalainen teko kun taas tietyn motiivin omaaminen ei. Kuitenkaan kaikkiin emotionaalisilla syillä selittyviin tekoihin ei välttämättä liity motiivia.⁵⁶

Intention ja motivaation käsitteellisiä eroja heijastavat niiden monenlaiset käyttöyhteydet. Richard Kuhns erittelee intention käyttöyhteydet taiteilijan ja teoksen itsensä intentioihin. Taiteilijan intentio voi tarkoittaa joko tietyn tuloksen tavoittelua tai sitten taiteilijan tavoitteena on tuoda esiin jokin muu tarkoitus. Tulosta tavoitellessaan taiteilijan intentio viittaa hänen suoritukseensa mentaalisen prosessin ja kykyyn manipuloida väliainetta johonkin tavoitteeseen. Kuhnsin esittämän mukaan intentiot voi tässä suhteessa nähdä

⁵⁴ Skinner 1971, s. 14.

⁵⁵ Skinner 1971, s. 15–16.

⁵⁶ Kenny 1969, s. 86–89.

neliulotteisina. Toisaalta taiteilijalla voi ajatella olleen käsitys työstä päässään jo ennen varsinaista tekoa, jolloin tekijän ajattelulla on paljon suurempi merkitys kuin varsinaisella tekoprosessilla. Toisaalta intentioita voidaan tarkastella väliaineen kautta, sillä taiteilija saattaa jo tekovaiheessa tavoitella työllään tiettyä vaikutusta. Kolmas ulottuvuus erottaa taiteilijan mielen työnsä kohteesta (väliaineesta) täysin. Kuhnsin nimeämien ei-taiteellisten intentioiden johdattamana taiteilija on maalannut taideteoksensa esimerkiksi vain saavuttaakseen mainetta tai selvittääkseen psyykkisiä ongelmiaan. Kaikissa kolmessa ulottuvuudessa taiteilijan psyyken tarkastelu oletetaan mahdolliseksi. Skinnerin tavoin myös Kuhns epäilee psyykkisiä tiloja koskevien muutosten tarkastelun järkevyyttä ainakaan sellaisenaan.⁵⁷

Neljännessä ulottuvuudessa Kuhns tarkastelee intentiota toimijan käyttäytymisen tarkoituksellisuuden valokeilassa, jolloin taiteilija toimii aivan kuin hän tietäisi päämääränsä tietoisella tasolla jo etukäteen. Tämän intentiotulkinnan syy on Kuhnsin mukaan halu erotella tietoisesti määräytyneiden päämäärien tarkoituksellinen toiminta niistä tapauksista, joissa tietoista intentiota ei joko ole laisinkaan tai se on kyseenalainen. Kolmesta ensimmäisestä dimensiosta poiketen intention neljäs ulottuvuus koskee Kuhnsin jaottelussa juuri käyttäytymisen tarkoituksellisuutta (purposive) eikä tarkoitushakuisuutta (purposeful), johon edelliset tapaukset viittasivat. Tarkoituksellisuuden ja tarkoitushakuisuuden välinen ero jää Kuhnsin määrittelemänä jossain määrin avoimeksi tietoisesta ja tiedostamattoman väliseksi rajankäynniksi, johon psykoanalyttisetkaan teoriat eivät hänen mukaansa tuo selvää vastausta.

Mikäli taiteilijan intentiona on tuoda esiin jokin erityinen merkitys, Kuhns puhuu taiteilijan tarkoituksesta tai viestistä (message). Teolla ei kuitenkaan voi olla vahvempaa viestiä, kuin tekijän sille asettama viesti. Kuhns sitoo taiteilijan intention selvittämisen tiedon tyyppin varmaan tiedostamiseen, siten että tietoa on tutkittava sellaisena kuin kysymyksen luonne sitä vaatii. Intention referentti voi siis Kuhnsin esittämänä vaihdella tekijän motivaatioiden ja työn tarkoituksen välillä. Taideteos on hänen mukaansa siis ”materiaalien

⁵⁷ Kuhns 1960, s. 6.

ilmaisukykyisenä synteessinä” elävä vaikutelma, jonka takaa ei voi löytää erillistä mentaalista kokemusta.⁵⁸

Taideteoksen intentiolla Kuhns viittaa mahdollisuuteen, jonka mukaan teos itsessään osoittaa intention. Viitaten Immanuel Kantiin ajatukseen tarkoituksellisuudesta ilman tarkoitusta hän tulkitsee, että esimerkiksi taiteeseen liitämämme tarkoituksellisuus näkyy objektin eri elementtien kietoutumisena yhteen aikaansaaden tyydyttävän kokemuksen. Taideteoksella on tällöin intentio ”orgaanisena kokonaisuutena”, joka on luonnollisen objektin kaltainen. Toisaalta teoksella voi olla intentio, joka asettaa tekijälle tiettyjä vaatimuksia. Esimerkkinä tästä Kuhns mainitsee juuri fenomenologian, jonka tavoitteena hänen mukaansa on osoittaa tapa, jolla kokemuksellisten elementtien yhdistelmät aiheuttavat kokonaisuuden tunteelliset ominaisuudet. Toisaalta hän myös osoittaa tapauksia, joissa ”teoksen makroskooppiset ominaisuudet” yksistään osoittavat intention.

Kolmantena taideteoksen intentiona Kuhns mainitsee tapaukset, joissa teos tuo julki supra-personaalisia tarkoituksia. Hegeliltä ja Jungilta omaksumansa ajattelumallin mukaisesti hän erottelee taiteen tavoitteelliseen ”ongelmanratkaisutaiteeseen” ja spontaaniin taiteeseen. Jälkimmäisessä vaihtoehdossa intentioista puhuminen on Kuhnsin mielestä irrelevanttia, mutta tapausta voi selittää supra-personaalisen voiman avulla. Supra-personaalinen voima on merkki ulkoisesta impulssista, joka käyttää taiteilijaa tämän voimatta kontrolloida voimaa mitenkään. Kuhnsin tulkitsemana Jung näkee intention tunnistamisen spontaanina responssina ”symboleihin, joilla on universaali merkitys: taiteen sisältö muodostuu kollektiivisesta tiedostamattomuudesta piirtyvistä symboleista”. Jungilaisittain ”kollektiivinen tiedostamaton” on ihmiskunnalle yhteinen ja alkuperäinen tila, josta tietoisuus on sittemmin kehittynyt. Tästä kollektiivisesta tiedostamattomasta Jungin mukaan kumpuavat unien ikivanhat ainekset nykyihmistenkin alitajuntaan ja Kuhnsin ilmaisemina ”jälkikaikuina tekijän alitajunnassa”.⁵⁹

Sekä Kuhns että Skinner ovat intentiotulkintoillaan pyrkineet selkeästi kumoamaan intentionaalisen virhepäätelmän mahdollisuuden, mutta eri tavoin. Skinner näkee intentionaalista virhepäätelmää korostaneiden tavoitteena olleen vakiinnuttaa ”yleisen

⁵⁸ Kuhns 1960, s. 8.

⁵⁹ Kuhns 1960, s. 12.

intentioiden irrelevanssin”, joka tekisi täysin mahdottomaksi monimutkaisten ilmaisujen analyysin. Tätä suuntausta ovat tukeneet Skinnerin ajattelussa myös Kuhnsin kaltaisten tutkijoiden esittämät pyrkimykset selittää intentioita selittämällä työn itsensä erityisominaisuuksien intentioita, mitä Skinner pitää täysin epärelevanttina. Siinä missä Kuhns osoittaa intentionaalisen virhepäätelmän harhaksi sen moninaisten ilmenemismuotojen nojalla, koskee kritiikki Skinnerin mielestä vain motivaatiota eikä suinkaan intentiota.

Toisaalta intentionaalisen virhepäätelmän kasvualusta on Skinnerin mielestä mielen ja ruumiin karteesisessa kuvassa, joka von Wrightinkin ajattelussa osoittautui keinotekoiseksi. Esimerkkitapaukseen nostamassa *Paradise Lost?* -teoksen intentioiden analysoinnissa Skinner haluaa tietää mitä John Milton runollaan tarkoitti. Kyse ei ole pelkästään sanojen merkityksen tarkastelusta, eikä kirjoittajan epäluonnollisesta tarkoituksesta, vaan Skinnerin mukaan lingvististen tekojen illokutionäärisestä uudelleentulkinnasta eli selvittämisestä, mitä Miltonin voi sanoa runoa kirjoittaessaan tehneen. Mikäli Skinnerin mahtiargumenttia pidetään kykenevänä selvittämään mitä ajattelijä oli tekemässä sanoessaan mitä sanoi, vaikuttaa intentionalinen virhepäätelmä itsessään virhepäätelmältä. Skinnerin ilmentämänä tutkijoilla tulisikin olla ”eksegeettinen vastuu keskittyä selvittämään puhujien tai kirjoittajien performansseihin sisältyviä intentioita”. Vastoin Kuhnsin tapaa nähdä intentio esimerkkitekojensa (taideteosten) ulkopuolella illokutionäärisen tulkinnan välttämättömyys on tutkia intentiota teon sisällä (in uttering, in writing) kuten aikaisemmin havaittiin. Teon ulkopuolisina faktoreina motiivit ovat tässä suhteessa epärelevantteja.⁶⁰

Skinnerin intentiotulkintaa voi kuitenkin haastaa pohtimalla uudelleen jäällä liikkujan, puhujan ja sivustakatsojan esimerkkiä. Mikäli sivustakatsoja ei olisikaan tyytyväinen Skinnerin puheteolle antamaan illokutionääriseen selitysmalliin osoittaa puhujalla olleen intentionaalista voimaa varoittaa kulkijaa, ajaudutaan pohtimaan tilannetta mitä sitten? - näkökulmasta. Skinner itse näkee ristiriitauttamiselle vain kaksi mahdollisuutta: joko kyseenalaistaa puhujan tarkoitus alkujaankaan haluta sanoa mitä hän sanoi tai miksi hän ylipäänsä sanoi mitä sanoi. Ensimmäisessä vaihtoehdossa lausuman voi sinänsä uskoa sisältävän varoittamisen intentionaalisen voiman, mutta epäilyt suuntautuvat tekijän

⁶⁰ Skinner 1971, s. 16; Skinner 1972, s. 398; Skinner 2006, s. 98–99.

intentioniin ylipäänsä haluta paljastaa lausumaa vaaten puheteolle jonkinlaista psykologista selvitystä tekijän affektiivisista tiloista. Tällöin halutaan pohtia syitä, jotka ”altistivat” puhujan vaikkapa juuri varoittamaan jäällä liikkujaa. Nämä syyt osoittavat Skinnerin ajattelussa kuitenkin enemmän motivaatiota kuin intentiota ja lisäksi hän tyrmää ensimmäisen kyseenalaistuksen mahdollisuuden ylipäänsä olla tulkittavissa vähemmän monimielisesti. Skinner vaikuttaa syyttävän affektiivisiä selitysmalleja tunnetilojen käsitteellistä hajanaisuudesta ja tietynlaisesta pakollisesta epävarmuudesta, kun tarjolla olisi yksiselitteisempi (motiivit poissulkeva) illokutionäärinen tulkinta.⁶¹

Toinen kyseenalaistus viittaa vain rajoitettuun mahdollisuuteen käyttää Skinnerin illokutionääristä selitysmallia. Vaikka varoitushuodon kaltaisen puheteon analysointia tällä tavoin pidettäisiinkin oikeutettuna ja perusteltuna, sen soveltavuuden muunkaltaisten tekojen selittämiseen voi kyseenalaistaa. Skinner kumoaa kyseenalaistuksen havaitsemalla tavallisissa fyysisissä teoissa olevan samanlaisia ”illokutionäärisiä ominaisuuksia” kuin puheteoissakin. Ei-kielellistenkin tekojen intentionien ymmärtäminen vaatii kuitenkin erottelua motiivien ja intentionien välillä. Motiivit näyttäytyvät Skinnerille juuri affektiivisina ja henkilökohtaisina kuten viha ja rakkaus, mutta intentionot ovat miltei aukottomasti rekonstruoitavissa puheteoista itsestään. Esimerkkiteolle ”joku juo lasin viiniä” voidaan kehittää useita mahdollisia selityksiä ja presentaatiota erilaisissa tilanteissa. Esimerkin kaltaisen fyysisen liikesarjan voi tulkita merkitsevän vaikkapa itsensä hemmotteluksi, todisteeksi alkoholismista, epätoivon eleeksi tai lojaaliuden osoitukseksi. Tekoa voi kuvailla lähes rajattomalla listalla mahdollisia selitysmalleja, jotka erilaisissa konteksteissa vaikuttavat päteville ainakin konventionaalisessa mielessä.

Mitä tekijä juomalla lasin viiniä sitten saattoi tarkoittaa, johtaa skinneriläisittäin harhaisiin tulkintamalleihin tekijän motiiveista. Motiivit sinänsä eivät toimi tekojen syinä, sillä fyysisen liikkeen (juo lasin viiniä) ja sen kielellisten selitysmallien välinen kausaalinen yhteys ei selviä. Skinnerin mielestä esimerkin kaltaisista listoista on mahdollista erotella konventionaalisia (ei-naturaalisia) merkityksiä ja illokutionääristä voimaa sisältävät selitykset niitä sisältämättömistä. Esimerkkilistasta Skinner hyväksyisi vain lojaaliuden osoituksen, joka teon kuvauksena motiivien sijaan osoittaa (ainakin yhden mahdollisen) tekijän intention viinilasillisen juomisessa. Toisin sanoen listan viimeisessä vaihtoehdossa

⁶¹ Skinner 1971, s. 16–17.

teon syy on selitettävissä paljastamalla teon itsensä illokutionäärinen uudelleentulkinta, jossa tekijän performanssin voi ei-naturaalisesti osoittaa tarkoittaneen jotakin.⁶²

Selittääkseen menneisyyttä Skinnerin illokutionäärinen uudelleentulkinta johtaa tekijän tekoon johtaneen perusteen (reason) selvittämiseen, mutta se ei paljasta teosta mitään sellaista, jota voisi pitää von Wrightin tavoin syynä (cause), ja johon teko oli seuraus (effect). Ymmärtääkseen edellisen esimerkin affektiivisia tiloja, jotka johdattelivat toimijan haluamaan ”vannoa lojaalisuuttaan”, näyttää vastaavalta kuin sen viinin juomiseen (effect) johtaneen syyn (cause) ymmärtäminen. Toisaalta teon ymmärtäminen mahdollisuutena, missä juomalla lasin viiniä hän saattoi tarkoittaa lojaalisuuden vannomista, ei voi johtaa kausaalisuhteeseen. Mikäli illokutionäärinen uudelleentulkinta hyväksytään toimijan intentioiden (ei siis motiivien) selitysmalliksi, täytyy intentioiden toimiminen tekojen syinä (causes) hyväksyä selityspäätöksen yhtenä vaihtoehtona. Kyky perustella kausaalisuus on eräällä tavalla kykyä erottaa intentiot motiiveista. Kausaalinen selittäminen on kuitenkin vain yksi mahdollisuus Skinnerin korostaessa kelvollisia ei-kausaalisia selityksiä. Vastoin von Wrightin näkemyksiä menneisyyden selittämiseen voi loogisten välttämättömyyssuhteiden lisäksi kuulua myös kausaalisia siteitä. Kun intentioiden tukinta todellakin edellyttää tutkittavan problematiikan laajempaa ymmärtämistä, asettuu intentio samalla sekä tutkimuksen kohteeksi että välineeksi. Puhetekojen kyky tulla selitetyksi on illokutionääristen intentioiden luonteessa olla aidosti intentionaalisia.⁶³

2.3 Intention faktinen löytäminen

Skinnerin toimijaan liittyvä tapa puhua lausumista (utterances) viittaa tietynlaiseen sisäänrakennettuun päämäärähakuisuuteen ja tekojen illokutionäärinen uudelleentulkinta haluan palauttaa näkyville tekijän kompleksinen intentio. Tavallaan hän haluaa kartoittaa kaikki ne teot, jotka tekijä sanoessaan mitä sanoi, olisi konventionaalisesti voinut tehdä. Skinnerin ajattelussa toimijan ja intention suhde tiivistyy logiikkaan, jonka mukaan ”minkään toimijan ei voida lopulta väittää tarkoittaneen tai tehneen sellaista, mitä häntä ei

⁶² Skinner 1971, s. 16–19.

⁶³ Skinner 1971, s. 20; von Wright 1967, s. 320–322; Skinner 2006, s. 109. ”Epäintentionaaliset illokutionääriset teot” eivät Skinnerin ajattelussa ole mahdollisia, sillä puhetekoihin sisältyvä voima ei voi olla tahdosta vapaata tai ei-intentionaalista. Kuitenkin puheteko voi kantaa laajempaa illokutionäärisen voiman skaalaa, jolloin samalla teolla voi kuvitella olevan vaikkapa varoittavaa ja informoivaa voimaa. Hyrkkänen 2002, s. 195–196.

koskaan saataisi hyväksymään korrektiksi kuvaukseksi siitä, mitä hän oli tarkoittanut tai tehnyt”.⁶⁴ Tässä valossa skinneriläinen historiallinen rekonstruktio voi todellakin tarjota ”uskottavan ja historialliseen evidenssiin tarkasti perustuvan vastauksen” vaikkapa poliittisten intentioiden toteutumisesta James F. Byrnesin Stuttgartin puheessa juuri sen julkitulohetkellä syyskuussa 1946. Intentionaalisten tekojen mahdollisuus tutkittavalla ajanhetkellä vaatii puhetekstin sisältämien puheaktien illokutionääristä uudelleentulkintaa ulkoministeri Byrnesin historiallis-lingvivistisessä kontekstissa. Näin ollen ”Skinnerin maksiimin” suurin haaste onkin pystyä erottelemaan anakronismin salakarit.⁶⁵

Stuttgartin puhetta tarkannut aikaisempi tutkimus on tavallaan pyrkinyt osoittamaan sille erilaisia merkityksiä kuitenkin puuttumatta Skinnerin ehtoon intentionaalisen teon mahdollisuudesta juuri teko hetken historiallisessa kontekstissa. Mahdollisuus sinänsä suorittaa teko ei ole ajasta riippumaton. Monista tutkimuksista näkyvää anakronistista painolastia ei ole vaivauduttu keventämään selvittämällä perusteellisesti puheteon/tekojen merkitystä omassa ajassaan. Myöskään nykyhetken näkökulmasta havaittuja selkeitä kehityskulkuja ei voi ulottaa kohti menneisyyttä.

Historiantutkimukselle tyypillinen taipumus korostaa tekijän todennäköisintä tai vahvinta intentiota syrjäyttää usein kokonaan punninnan epätodennäköisimpien vaihtoehtojen välillä, vaikka kaikkia vaihtoehtoja voisi pitää ylipäänsä mahdollisina. Erityisesti Skinner on vastustanut perenniaalisten kysymysten olemassaoloa ja kanonisoituja tulkintoja. Tältä osin hän on hyväksynyt weberiläisen objektiviteetin ominaisuuksia tutkijana, joka säilyttää riippuvuutensa tutkittavan ajan vallitseviin ajattelutapoihin. Tutkijan ei kuitenkaan pitäisi tarkoitushakuisesti seurata tutkimusta hallitsevia paradigmoja tai konventioita. Perenniaaliin kysymyksiin kohdistamaansa kritiikkiin Skinner on saanut selkeitä vaikutteita myös Collingwoodilta, joka niin ikään vaati ”ikuisten kysymysten” asettamista jatkuvaan muutoksen tilaan. Jokainen teoria, käsite tai tulkinta on ymmärrettävä oman ajallisen tilanteen kehittämiin ainutkertaisiin kysymyksiin ja ongelmiin. Toisaalta historiantulkintojen luoma nykyisyyden peilaus menneisyyteen kehittää vääjäämättä omaa vaikutushistoriaansa, joilla kanonisoituneita tulkintoja on puolustettu.⁶⁶

⁶⁴ Skinner 1988, s. 48; Sami Syrjämäki 1999, s. 65.

⁶⁵ Koikkalainen 2008, s. 72–74.

⁶⁶ Skinner 2006, s. 84–85; Koikkalainen 2008, s. 66, 74; Weber 2004, passim; Collingwood 1944, passim.

Tekstin tulkinta viittaa usein kaunopuheisesti tavoitteeseen sivuuttaa tekstin ilmipinta ja tunkeutua jollain tavoin syvemmälle. Skinner vaatii tulkinnan ulottamista pinnan ylä- tai alapuolelle, jotta ”täysi ymmärrys tekstin merkityksestä saavutettaisiin”. Ulottamisen metodeihin kohdistuneet epäilyt Skinner kuittaa tekstin ja vain tekstin kohdistamisella tulkinnan keskipisteeksi. Esimerkiksi biografisilla tiedoilla ei saisi olla vaikutusta tutkittaessa tekijän työssä näkyviä motiiveja tai intentioita. Tekstin ulkopuolisten faktoreiden liittäminen tulkintaan on omiaan altistamaan tulkitsijan intentionaalisten virhepäätelmien synnille. Puhuessaan tekstin ensisijaisesta asemasta Skinner muodostaa säännön, jonka mukaan tulkitsijan ei tule ensi tilassa kiinnittää huomiota tekijän motiiveihin ja intentioihin selvittääkseen mikä oli työn merkitys (meaning).

Erottaakseen merkityksen käsitteen selkeämmin varsinaisesta intentiosta Skinner luokittelee merkityksen kolmeen kategoriaan. Ensiksikin merkitys on sanojen merkitystä ja tutkijan pyrkimystä selvittää, mitä tietyt sanat tarkoittivat juuri siinä käyttöyhteydessä. Tästä näkökulmasta ”lingvististen symbolien prioriteetti kommunikaatiosysteemiin nähden” korostuu määritellen kielellisen kontekstin äärirajat. Toiseksi voidaan pohtia tarkasteltavan merkitystä tutkijalle itselleen. Esimerkiksi tekstin realisointiprosessi on lukijan suoritus ja tässä ulottuvuudessa tekstiä ja lukijan siihen mukautumiseen käyttämiä toimia on pidettävä samanarvoisina. Kolmantena merkityksen ulottuvuutena Skinner mainitsee tekijät, jotka vastaavat kysymykseen ”mitä kirjoittaja tarkoitti kirjoittaessaan mitä kirjoitti?”. Juuri tämä merkityksen ulottuvuus ”vakiinnuttaa tiiviimmän mahdollisen yhteyden kirjoittajan kirjoituksissa olevan intention ja kirjoituksen merkityksen välille”. Skinnerin osoittamana tieto esimerkiksi kirjoittajan intentioista on yhtäpitävä kolmannen ulottuvuuden merkityksen kanssa. Siten merkityksen kolmannen ulottuvuuden etsiminen on samalla intentioiden etsimistä.⁶⁷

Proseduraalista individualismia puolustava Mark Bevir pitää merkityksiä täysin intentioista eroavina ilmiöinä – lukuun ottamatta mahdollisia metafysisiä merkityksiä. Hänen erottelunsa heikkoihin ja vahvoihin intentioihin muistuttaa Skinnerin tapaa erotella intentiot tapauksissa tekemässä jotakin (in doing something) ja tehdäkseen jotakin (to do something), joista edellinen vaihtoehto johtaa lausuman merkitykseen. Temporaalet merkitykset ovat Bevirille heikosti intentionaalisia ollessaan merkityksellisiä vain tietyille

⁶⁷ Skinner 1972, s. 404. Ensimmäisen kategorian Skinner on myöhemmin nähnyt vastaavaksi Derridan merkityksen palautumattomuuden käsitteen kanssa. Skinner 2006, s. 91.

ihmisille. Semanttisten ja lingvististen merkitysten kaltaiset abstraktit merkitykset perustuvat joko intentionaalisille merkityksille tai ne ovat atemporaalisia. Propositionit ja käsitteet niiden osana kuuluvat atemporaalisina entiteetteinä olemisen kategoriaan, mikä estää niiden selittämisen minkään ajallisesti olemassa olevan avulla. Bevirin käsittämä heikko intentionaalisuus on yhtäpitävä niin lukijan kuin kirjoittajan lausumasta ymmärtämän merkityksen kanssa, sillä merkitystä ei ole olemassa irrallaan yksilöistä. Lausumilla on merkityksiä vain, koska yksilöt tapaavat luoda niitä.⁶⁸

Heikon intentionalistin vastakohtana vahva intentionalisti johtaa intentionaalisuuden (ajallisesti) edeltäviin tarkoituksiin. Jos esimerkiksi runoilija ryhtyy kirjoittamaan surullisuutta ilmaisevaa runoa, on runon merkityksen sisällyttävä vahvan intentionaalisuuden mukaisesti ilmauksiin surullisuudesta. Lausumien merkitys on tällöin lausujan omia tarkoituksia ajallisesti seuraavaa. Mutta mikäli runoilija ryhtyy kirjoittamaan surullisuutta ilmaisevaa runoa ja kirjoittaessaan alkaakin käsittää sen iloisena, on kyseenalaista tulkita se kirjoittajan alkuperäisten tarkoitusten mukaisesti surulliseksi. Ajallisesti aikaisemmat tarkoitukset eivät Bevirin ajattelussa voi määrätä puhujan lausumalleen asettamaa merkitystä, sillä toimijat usein vaihtavat ”mieltään” esimerkiksi kirjoitusprosessin aikana.⁶⁹

Proseduraalisen individualismin mukaisesti vahvaa intentionalismia on vältettävä sen korostaessa tekijän ajallisesti aikaisempia tarkoituksia kuten vaikkapa biografisia tietoja kirjoittajasta. Myös Skinnerin voi kuvitella vieroksuvan tämänkaltaista vahvaa intentionaalisuutta, mikäli hän ylipäänsä hyväksyisi intentionaalisuus-käsitteen käytön Bevirin esittämään tapaan. Toisaalta Bevirin ajattelu yhdistyy Anthony Kennyn näkemykseen puhua intentionaalisuuden sijasta motivaatiotaustasta. Bevirin heikot intentiot sisältävät oikeastaan vain uskomusten ilmiökentän, kun taas Skinnerin ”tekemässä jotain” -muotoiset intentiot keskittyvät myös lausuman illokutionääriseen voimaan. Tämä ei Bevirin mukaan kuitenkaan tarkoita kakkien halujen poissulkemista toiminnan intentionaalisesta aspektista, vaan ennemminkin työn merkityksestä.⁷⁰

⁶⁸ Bevir 2000, s. 385–388.

⁶⁹ Bevir 2000, s. 392–397.

⁷⁰ Ibid.

Merkityksen ja intention käsitteellinen yhteys näyttäytyy Skinnerin myöhemmän ajattelun valossa yhä selkeämmin merkitysten ulottuvuuksina kuin kolmessa erillisessä ”mielessä”. Intentioiden etsimisen kannalta merkityksen kahdella ensimmäisellä ulottuvuudella ei kuitenkaan ole relevanssia, sillä Skinner on todistanut intention olevan sisällä teossa itsessään kuten vaikkapa puheteossa (in uttering). Tulkinnan ja tutkimisen metodologiassa merkitys-käsitteen kaksi ensimmäistä ulottuvuutta johtavat Skinnerin ajattelussa harhapoluille, mikä näkyy hänen G.R. Eltonin näkemyksiin kohdistamassaan kritiikissä.⁷¹ Kyse on lopulta siitä, kuinka kohdata tutkittava teksti ja selvittää sen merkitykset/intentiot. Käytännössä on selvitettävä näkökulma siihen, minkälaisia operaatioita tekstile on intentioiden selvittämiseksi oikeutettua tehdä. Toisin sanoen on pohdittava sitä, mitä tekstiltä voi kysyä.⁷²

Historianfilosofisesti ongelma on tiivistynyt primääristi siihen, kuka ja kuinka kysymykset voi asettaa. Tutkittavan materiaalin ja tutkijan sille asettamien kysymysten herkkä vuorovaikutus korostuu etenkin Eltonin näkemyksissä. Tutkijan vapaus asettaa ja valikoida vapaasti tekstile osoittamiaan kysymyksiä ”tuhoaa historian riippumattoman eksistenssin”. Elton kritisoi erityisesti näkemystä, jonka mukaan kysyminen keinotekoisesti rajoittaa materiaalin valintaa eli johtaa löytämään lähteistä juuri haluttua todistusaineistoa. Sen sijaan tutkijan tulisi tehdä yksi tutkimuskentän ydintä tai lähestymistapaa koskeva perustavanlaatuisen valinta, jonka jälkeen hänestä tulee ”todisteidensa renki”. Tässä vaiheessa tutkijan ei kuitenkaan pitäisi kysyä aineistoltaan spesifejä kysymyksiä ennen kuin hän on sisäistänyt tutkittavan sisällön. Korkeintaan kysymykset voivat liikkua yleisellä tasolla. Niiden pitää olla monipuolisia ja joustavia, jotta ”tutkija voi avata mielensä aineistolle sekä passiivisesti (kuuntelu) että aktiivisesti (kysyminen)”.⁷³

Eltonin esittämänä prosessi etenee mielen reagoidessa aineiston esiin nostamiin kysymyksiin. Eri tutkijalle samasta aineistosta voi nousta esiin erilaisia kysymyksiä, mutta kysymysten erot piilevät aineiston määrittelemällä kapealla alueella. Merkittäväntä ovatkin tutkijoiden näihin kysymyksiin kohdistamat erilaiset responsit. Tässä oleellisimmassa vaiheessaan nousseet kysymykset haastetaan erillisesti ja isäntä-renki-suhde kääntyy. Tutkija ryhtyy nyt tietoisesti etsimään todisteita vastatakseen kysymyksiin. Elton kuvaa

⁷¹ Skinner 1997, passim.

⁷² Skinner 1972, s. 396–397.

⁷³ Elton 1967, s. 62–63.

historiantutkimuksen prosessia juuri tutkimuksen alussa esitetyn ongelman näkökulmasta – siis kuinka osoittaa puhetekstille relevantteja kysymyksiä. Riippumattoman eksistenssin haaste on perusteltu, mutta vaikeasti toteutettavissa. Puhtaasti todisteidensa renkinä toimiessaan tutkija joutuu avaamaan tekstille mystisellä tavalla muusta maailmasta irrotetun mielensä. Tällöin renki-vaiheessa tutkijan kyky prosessoida tekstiä konteksteistaan ja ympäristöstä irrallisena edellyttäisi siis tietoa *a priori*, mutta tämän seikan analysointiin Elton ei puutu.⁷⁴

Skinnerin kritiikki osuu juuri Eltonin näkemysten ytimeen. Tutkija – ei suinkaan aineisto itsessään – asettaa tutkimukselle kysymykset, mutta relevantin kontekstin määrittely riippuu tutkittavasta tekstistä.⁷⁵ Skinner omaksuu weberiläisen ajattelutavan, jonka mukaan jokaisen tutkijan on opittava tekemään ajatustyönsä itselleen. Kysyminen on tavallaan siis tekstin ja kontekstin määräytymistä edeltävä prosessi. Tekstin kyky vastata jo olemassa olevaan kysymykseen osoittaa sen kelpoisuuden tutkimuksen tekstiksi, jonka nojalla konteksti on määriteltävissä. Skinnerillä kysyminen oikeastaan vasta ratkaisee tekstin ja kontekstin, joiden kategorisia eroja hän pitää lopulta kyseenalaisina.⁷⁶ Esimerkiksi kylmän sodan tutkimuksessakaan varsinaisen tutkimusprosessin yksityiskohdat eivät paljastu suoranaisesti tutkimuksista itsestään. Tutkimuksen keskiössä olevan materiaalin suhde sen kontekstiavaruuteen jää usein lukijan näkymättömiin, vaikka tutkija asian kanssa olisi painiskellutkin. Tavallaan prosessi näkyy tutkijan valitsemien lähteiden keskinäisessä vuorovaikutuksessa, mutta primääristen lähteiden valikoima ei juuri muutu saman aihepiirin eri tutkimuksissa. Pahimmillaan tekstuaalinen avaruus heijastuu pelkästä tutkimuskirjallisuudesta kostuvaan kontekstiin, jolloin tutkimukselliset prosessit selvittävät vain omaa paikkaansa suhteessa muuhun tutkimukseen.

Stuttgartin puhetta perinteisen diplomatiantutkimuksen keinoin lähestyneissä tutkimuksissa puhetekstin käytetty materiaali on suurin piirtein samaa, mutta sille asetettava

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Skinner 1997, s. 306–308. Skinner yhdistää Eltonin ajattelumallin Hans-Georg Gadamerin hermeneutiikkaan. Renki- ja isäntävaiheen vuorottelu näyttäkään analogiselta hermeneuttisen kehän periaatteiden kanssa, mutta Gadameriin Elton ei kirjassaan viittaa. Skinnerin Elton-kritiikki puuttuu juuri Eltonin kysymisprosessin vaatimukseen “ennalta olemassa olevista tulkinna ja selityksen malleista”. Eltonin mallin järkevyyden Skinner hyväksyy kuitenkin tuntemattomien tekstien osalta, jolloin joitakin kysymyksiä voi nousta spontaanisti. Hermeneuttisen tradition Skinner sisäistää Collingwoodilta omaksumassaan kehyksessä ”pyrkimyksenä palauttaa näkyviin ne ongelmat, joihin tutkimamme tekstit tai teot voidaan konstruoida vastauksiksi”. Ks. Quentin Skinnerin haastattelu: Koikkalainen & Syrjämäki 2001, s. 15.

⁷⁶ Skinner 1969, s. 52; Palonen 2003, s. 39.

kontekstiavaruuden vaihtelu näkyy erilaisina painotuseroina. Lähtökohtaisesti kaikki ovat saattaneet pyrkiä selvittämään puheen tarkoitusta tavallaan Eltonin esittämän kaavan mukaisesti. Kysymys puheen tarkoituksesta on kuitenkin liian spesifi soveltuakseen renki-vaiheeseen, jossa puhdas mieli voisi prosessoida sitä oikeastaan vain loogisena – ei siis retorisenä ilmiönä. Tähän isoon kysymykseen kuitenkin voidaan kulkeutua perustellummin kiinnittämällä huomio rajoittamalla kysymyshorisonttia kielellisesti Skinnerin keinoin. Unohtamalla tekstin perlokutiivisuuden voi kritisoida niitä kysymyksiä, jotka näyttävät merkityksellisiltä vain puhetekstin myöhemmin aikaansaamien vaikutusten valossa. Tällöin yltiöidealistinen ajatus puhtaasta mielestä kääntyisi ajatukseksi aktiivisemmasta mielestä, joka tietoisesti suodattaisi pois liialliset anakronistiset houkutukset. Tekstin konteksti olisi tässä tapauksessa puhtaasti kielellinen ja huolellisemmin perusteltu.

Eltonin malli kuitenkin viitoittaa tien kysymysten laadun muuttumiselle tutkimusprosessin aikana. Alussa on tyydyttävä kysymään tekstiltä kuka, mitä ja miksi -tyyppisiä kysymyksiä ja vältettävä omien intentioiden sotkeutumista kirjoittajan intentioihin. Tämän jälkeen, mikäli mahdollista, esimerkiksi Stuttgartin puheelle voitaisiin varovaisesti asettaa raskaampia ”kylmän sodan kysymyksiä”. Kylmän sodan tutkimuskontekstin valossa kysymyksenasettelu olisi spesifimpää: miten miehitysvyöhykkeisiin jaetun Saksan kysymys näyttäytyy Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton välisissä suhteissa, miten Yhdysvallat manifestoituu puuttumaan jatkossakin muun maailman asioihin ja mihin Saksan tilanteeseen liittyvä argumentointi perustuu? Näiden kysymysten käsittely edellyttäisi tekstin tulkintaa rajoittavasti ohjailevaa esiyymmärrystä, joka tavallaan kuitenkin pitäisi sisällään kylmälle sodalle asetetut määreet.⁷⁷ Tällöin tultaisiin vääjäämättä rikkoneeksi Skinnerin anakronismikieltoa, jonka tiukimman tulkinnan mukaan puhetta ei voisi tutkia lainkaan kylmän sodan siirtoina. Ainoa relevantti vaihtoehto onkin kartoittaa Byrnesin ajatusten maailmaa ja pohtia esimerkiksi hänen intentioitaan ja uskomuksiaan yleisestä staattisesta kriisistä suurvaltojen välillä. Asettamatta Stuttgartin puheelle tutkijan omia intentioita on kuitenkin oikeutetumpaa punnita tekstiä yleisemmin suhteessa tekijän omiin aikalaisideologioihin. Ideologian haluan tässä tulkittavan laveammin ajatusrakennelmiksi, jotka Byrnesin voi perustellusti uskoa tunteneen.

⁷⁷ Skinner 1970, s. 122–123. Skinner määrittelee relevanteja lingvistisiä konteksteja traditionaalista puheak-titeoriaa syvemmmälle.

Selvitettyäni intentionaalisuuden olemuksen ja luonteen osana menneisyyden selitysmalleja voinen ryhtyä toimeen. Edellä esitetty johtaa jatkossa selvittämään ainakin, missä mielessä Byrnes kirjoittaessaan mitä kirjoitti päämäärähakuisesti ilmaisi: 1) puuttumista koko maailman asioihin myös tulevaisuudessa (wilsonismi, isolationismi, progressivismi, [komissiivi]), 2) Neuvostoliiton sopimuksen vastaista toimintaa (Potsdamin sopimus, [verdiktiivi]), 3) varoituksena kommunismista (aikalaisideologia, [ekserkitiivi]), 4) varoituksena kansallissosialismista (aikalaisideologia, [ekserkitiivi]), 5) Saksan rajojen määrittämistä (aluepoliittinen keskustelu ulkoministerikokouksissa, [ekspositiivi]), 6) vastustusta Saksalle asetettavia sotakorvauksia kohtaan (keynesiläinen talouspolitiikka, [verdiktiivi]), 7) valtasuhteiden osoitusta Yhdysvaltain hallituksen ja Saksan miehityshallinnon välille (muutos ”to give muodosta to discuss”, [ekserkitiivi]) tai 8) vaatimusta demokratiasta (aikalaisideologia, [behabitivi, ekserkitiivi]). Samalla illokutionäärinen selitysmalli kyseenalaistaa mahdollisuudet käsittää Byrnesin puhetekojen selityserusta vastineena Molotovin heinäkuussa pitämälle puheelle (mahdollinen ulkoinen motivaatio) tai intentioksi lietsoa kylmää sotaa (Skinnerin anakronismikielto), mikä on ollut leimallista aikaisemmalle historiantutkimukselle.

3 STUTTGARTIN PUHEEN ULOTTUVUUDET JA OBJEKTIIVINEN TULKINTA

3.1 Minkälainen teksti?

Ulkoministeri James F. Byrnesin puhe Stuttgartissa 6. syyskuuta 1946 oli varsin poikkeuksellinen ulkopoliittinen kannanotto. Käynnissä olleen Pariisin 21 kansakunnan rauhankonferenssin eräänlaisena vapaa-ajan matkana Yhdysvaltain Saksan miehitysvyöhykkeelle pistäytynyt Byrnes ei ainakaan omiin puheluonnoksiinsa merkinnyt puheelle varsinaista otsikkoa, mutta ulkoministeriön asiakirjakokoelmassa puheesta on käytetty nimiä *Restatement of Policy on Germany* tai *Stuttgart Speech*. Edellinen nimitys on perusteltu, sillä puhe käsittelee Saksaa, osoittaa Saksan tilanteen ongelmat ja esittää niihin ratkaisut amerikkalaisesta näkökulmasta. Sen poikkeuksellisuus näkyy myös aikansa mittakaavassa merkittävistä kulisseista. Byrnes saapui Stuttgartiin entisellä Hitlerin yksityisjunalla ja nukkui yönsä *Time Magazinen* mukaan Hitlerin vuoteessa. Stuttgartin rautatieasemalta hänet kuljetettiin armeijan saattueessa Valtionteatterille, jonne oli kokoontunut diplomaatteja, sotilaita ja siviilejä Yhdysvalloista ja Saksasta. Paikalla oli myös lehtimiehiä Neuvostoliitosta ja muualta maailmasta. Vaikka ulkoministeri esittikin puheensa englanniksi, levitettiin se radion välityksellä saksan kielelle samanaikaisesti tulkattuna ympäri Saksaa Neuvostoliiton miehitysvyöhykettä lukuun ottamatta.⁷⁸

Puheen retorisuuden edellytykseksi mainittiin sen argumentatiivinen luonne. Kun argumentin merkitys osoitettiin edellä välttämättömäksi toimijoiden intentioiden ja siten myös retorisen siirron tulkinnan kannalta, täytyy argumentti osoittaa ja perustella. Tietysti myös argumentin erottelua muusta tekstistä voi pitää vähemmän yksiselitteisenä. Varsinaisessa argumentaatioanalyysissä haastavin vaihe on itse argumentin tunnistaminen. Marja-Liisa Kakkuri-Knuutila ja Petri Ylikoski korostavat analyysitehtävän kaksinaisuutta. Merkityssisällön selvittämiseksi on välttämätöntä tulkita teksti ja sen pohjalta rekonstruoida argumentti. Argumentin erotteleminen tekstistä on siten olennainen osa tekstin tulkintaa ja siten myös sen sisällön ymmärtämistä.⁷⁹

Skinnerin puheakti ei sisällä tiukkaa rajaa ilmaisun ja sisällön välillä, mutta tyyli, sanasto ja ilmaisun muut dimensiot ovat osa poliittista sisältöä. Argumentti on Skinnerille

⁷⁸ Time Magazine 16.9.1946, "Journey to Stuttgart"; Byrnes 1947, s. 191.

⁷⁹ Kakkuri-Knuutila & Ylikoski 1998, s. 24–26.

enemmän retorinen kuin looginen asia, ja se ilmenee hänen ajattelussaan enemmänkin siirron ja käsitteellisen muutoksen konteksteissa.⁸⁰ Näin argumentin etsiminen tekstistä muistuttaa olennaisesti pointin tutkimista. Kun retorisen siirron selvittäminen osoittautui kontekstisidonnaiseksi, samaa voitaisiin sanoa tällä logiikalla myös Kakkuri-Knuuttilan ja Yliskosken määrittelemästä argumentista. Argumentti ja siirto ovat siis miltei synonyymejä vaatiessaan puheaktien taustalla olevien intentioiden selvittämistä.⁸¹

Kun argumentti ymmärretään enemmän retorisena kuin loogisena ilmiönä, se korostuu osaksi laajempaa keskusteluyhteyttä, eikä niinkään yksitaisen tekstin staattiseksi väittämäksi tai toteamukseksi tyhjyydessä. Tarkoituksenaan osoittaa tekstin pääsanoma, argumentti on tavallaan jo itsessään intentiosidonnainen ja retorisen siirron tutkiminen osoittaa tavallaan tekstin argumentin tai argumentit sivutuotteena. Tämä kuitenkin pätee vain puheaktin tasolla ja siis pitämällä tekstiä yhtenä puhetekona, jolla on yksi argumentti ja joka tekee yhden retorisen siirron. Stuttgartin puheen kaltainen teksti voi sisältää kuitenkin monia puhetekoja ja väitteitä, joiden perusteella teksti voisi olla vastaus moniin kysymyksiin ja syihin sen olemassaolosta. Vastaavasti puhetta olisi perusteltua tulkita monissa eri konteksteissa ja monien eri intentioiden oikeuttamina siirtoina.

Paradigmaattisesti näyttääkin siltä, ettei Stuttgartin puhetta voi kokonaisuutena tulkita Skinnerin tarkoittamana yhtenä retorisena siirtona. Tulkinta sopii paremminkin puheakteina selkeästi erottuvien yksittäisten ilmiöiden tarkasteluun. Loogisen argumenttianalyysin avulla tekstin pääargumentti olisi rajattavissa varsin mekaanisesti esimerkiksi kysymys-vastaus-menetelmän avulla, mutta tällöin tultaisiin poissulkeneeksi kaikkien muiden osa-argumenttien mahdolliset vaikutukset ja mahdolliset retoriset siirrot. Myös pääargumentin esiin nostaminen pelkästään jonkinlaisen näppituntuman pohjalta edellyttää esiymmärryksen ohjaamia valintoja. Argumentin looginen erottaminen irrallaan kaikesta olevasta tekstistä on jo itsessään mahdottomuus. Argumentti sinänsä jo pitää sisällään sidosten oletuksen, joten argumentti on aina olemassa suhteessa ulkomaailmaan.

⁸⁰ Palonen 2003, s. 36–37.

⁸¹ Intentiolla ja merkityksellä (meaning) on myös läheinen yhteys, johon tuonnempana palataan. Skinnerin merkityksen kolmas ulottuvuus vaikuttaa likimain yhtenevältä argumentin kanssa. Tällöin argumentti tulee ymmärretyksi nimenomaisesti tekijänsä tavoitteellisena puhetekona. Ei siis suinkaan tulkitsijan sille antaman argumentatiivisen merkityksen vuoksi.

Toisaalta argumentin ja yksittäisen puheaktin yhteys asettuu intentioiden valossa kyseenalaiseksi. Intentionaalisuus ei välttämättä avaudu, jos puheaktin argumentti asian ilmaisjana ymmärretään väärin. Kyseenalaisuus koskee siis tekstin sisäistä tilanneyhteyttä, jossa yksittäinen puheakti irrottautuisi ratkaisevalla tavalla suuremmasta kokonaisuudesta. Puhtaana tekstuaalisena yhteytenä tekstin ja kontekstin välillä ongelmaa ei ole. Kiteyttämättä puheelle siis mitään yhteistä sanomaa tai argumenttia on selvitettävä, mitä puhetekstissä sanotaan, kuka sanoo ja kenelle.

Stuttgartin puhe⁸² jakaantuu kolmeen osaan. Ensimmäisen johdanto- ja taustoitusosan aluksi Byrnes toteaa tullessaan Saksaan ottaakseen selvää Saksan jälleenrakentamiseen liittyvistä ongelmista ja keskustellakseen Yhdysvaltain hallituksen näkemyksistä tiettyihin ongelmiin. Poliittikaohjelmassa puheen tarkoitus on siis selkeästi ilmaista ongelmien olemassaolo Saksan kysymyksessä ja tavoite esittää niihin ratkaisuja, vaikka molemmat jäävät johdannossa vielä odottamaan tarkempaa määrittelyä. Alkuperäisen puheluonnoksen tekstiä pehmennettiin tuntuvasti muuttamalla Byrnesin tehtävän toiminnallinen peruste muodosta *to give* muotoon *to discuss*. Näennäisesti pienellä muutoksella kuitenkin turvattiin suuria etuja koko puhetta ajatellen. Vaikka Yhdysvallat olikin Byrnesin mukaan tullut nyt jäädäkseen maailmanpolitiikan toimijoiden joukkoon, ei siitä haluttu antaa kuvaa imperialistisena tai sanelupolitiikkaa harjoittavana tahona vieraalla maaperällä.

Oikeutus osoittaa ongelmat ja esittää niihin korjauksia johtaa juuri perustelemaan Yhdysvaltain pysyvää roolia maailmanpolitiikassa. Menneisyyden suuriin opetuksiin kuuluu Byrnesin retoriikassa se, ettei Yhdysvallat voi jättäytyä muun maailman ulkopuolelle kuten ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Jättäytyminen kansainliiton ja muun maailman asioiden ulkopuolelle oli Byrnesin mukaan virhe, sillä se ei estänyt Yhdysvaltoja joutumasta toiseen maailmansotaan. Argumentti ja perustelu viittaavat analogisesti siihen, ettei osallistuminen Yhdistyneisiin kansakuntiin tuottaisi vastaavaa tulosta tulevaisuudessa.

⁸² DAFR 1945–1946. Restatement of United States Policy on Germany by the Secretary of State (Byrnes), Stuttgart, Germany, September 6, 1946. Volume VIII, s. 210–218; Alkuperäinen luonnosteksti: Mss 90, James F. Byrnes Papers, Series 9: Speeches, Box 8, File 4. Liite. Viitatessani vastedes Stuttgartin puheeseen tarkoitan juuri tätä tekstiä.

Puheen toimijuus siirtyy johdannossa asteittain Byrnesiltä hallituksen kautta käsittämään koko Yhdysvaltoja tai ”meitä”. Läpi koko puheen ”me” ja ”liittoutuneet” liikkuvat erilaisissa käsitteellisissä yhteyksissä. Yhdysvallat yhdistyy kiinteästi rauhan ja vapauden käsitteistöön. Puheen näennäisenä kohteena olevan Saksan asema on kuunnella, sillä ”saksalainen militarismi ja natsismi ovat kahdesti sukupolvemme aikana tuhonneet Saksan naapurimaita”. Taustoitusosion asetelmassa Yhdysvallat voittajavaltiona sanelee, miten Saksan tulee toimia. Lähestyttäessä tarkemmin ongelmien varsinaista määrittelyä toimijuus laajenee koskemaan kaikkia liittoutuneita. Keskeiseksi toimijoita yhdistäväksi ja sitovaksi ilmiöksi nousee kesällä 1945 neljän liittoutuneen kesken solmittu sopimusteksti, Potsdamin sopimus. Nojaten sopimustekstiin puheessa kerrataan Saksalle asetettujen vaatimusten linjaukset ja niihin sisältyneet liikkumavarat. Kyse on lähinnä Saksalle asetettavien sotakorvausten määrästä ja erilaisten vaihtoehtojen vaikutuksista maan tulevaan talouselämään.

Kysymys Potsdamin sopimusten noudattamisesta johtaa lopulta ongelmaan, jonka selvittäminen ilmoitettiin puheen syyksi. Syyllinen on liittoutuneiden valvontakomissio, joka ”oli epäonnistunut ottamaan tarvittavia askelia vakiinnuttaakseen Saksan talouden toimimaan taloudellisena yksikkönä”. Tässä tavoitteessa epäonnistuminen on tietysti määrittelykysymys, sillä toimimista taloudellisena yksikkönä ei voi pitää yksiselitteisenä. Puheessa epäonnistuminen näkyy kuitenkin muiden, seikkaperäisemmin määriteltyjen, sopimuskohtien loukkausten klusterina. Saksan omaa keskushallintoa ei ollut saatu vakiinnutettua, tavaroiden liikkuvuutta miehitysvyöhykkeiden välillä ei ollut helpotettu, eikä taloutta ollut tasapainotettu ulkoisen maksukyvyn saavuttamiseksi. Argumentaatio taloudellisen yksikön puolesta liukuu samalla miehitysvyöhykkeisiin jaetun Saksan valvonta- ja hallintokysymykseksi. Miehitysvyöhykkeet esitetään pahimpana esteenä Saksan talouden elpymiselle. Talouselämän kannalta huolen perusteet eivät näyttäyty saksalaisten suoranaisten mielitelynä, vaan vetoamisena edelleen Potsdamissa Saksalle asetettujen taloudellisten raamien toteutumismahdollisuuksiin.

Tultaessa johdantokappaleen taustoittavasta osuudesta kohti puheen esitysajankohdan tilaa pääargumentin perustelut tiivistyvät selkeästi miehitysvyöhykeongelman ympärille. Puheessa miehitysvyöhykkeiden väliset esteet esitetään suuremmiksi kuin normaalien itsenäisten valtioiden välillä. Samalla vihjataan kehityksen tulleen tässä asiassa tiensä

päähän. Miehitysvyöhykkeitä ei tulisi ylläpitää muissa kuin turvallisuuskysymyksiä tukevilla tarkoituksilla. Nyt miehitysvyöhykejaon oikeaan toteutustapaan kiteytynyt ongelma ei vielä kukaan spesifioi tarkemmin ongelman syyllistä. Sivulauseessa vihjattiin liittoutuneiden Saksan valvontakomissioon, mutta tarkemmin ongelmanaiheuttajat löytyvät eräänlaisen pudotuspelin kautta. Yhdysvaltain suhde ongelman syntyyn esitetään puheessa olemattomana. Nyt tulkinnan alainen Potsdamin sopimus on siten jatkuvasti ollut amerikkalaisten linjan mukainen. Tätä linjaa Yhdysvaltain hallituksen mainitaan puolustavan koko auktoriteetillaan.

Britannia suljetaan syyllisten ulkopuolelle. Yhdysvaltain hallituksen aloite vyöhykkeiden taloudellisesta yhtenäistämistä on puheen julkistamisajankohtana saanut vastakaikua vain Britanniassa. Yhtenäistämisen ulkopuolisten ja samalla siis syyllisten joukko tiivistyy siten Ranskaan ja Neuvostoliittoon, vaikkei näitä erikseen puheessa mainitakaan. Ulkopuoliset tahot toivotaan tervetulleiksi, mutta samalla muistutetaan mahdollisuudesta toteuttaa taloudelliseen yhtenäistämiseen johtavia toimia vain osassa miehitysvyöhykkeitä. Yhdysvaltain tavoitteeksi ilmaistaan vyöhykkeiden suurin mahdollinen yhtenäistyminen.

Ongelma-analyysin jälkeen pääargumentin kehittäminen jatkuu taloustieteellisessä hengessä. Puhe vetoaa keynesiläisen talouspolitiikan periaatteisiin ja kieleen. Hallitsematon inflaatio yhdistettynä taloudelliseen lamaan rinnastetaan finanssipolitiikan puuttumiseen. Tähän liittyen annetaan Potsdamin sopimusten ulkopuolinen toimintaohje radikaalin veroreformin toteuttamisesta vähentämään valuuttakurssiriskejä ja kääntämään velkarakennetta. Inflaatiopelon ratkaisemiseksi esitetään Yhdysvaltain kovalla työllä suunnittelemaa ohjelmaa, jonka toteuttaminen niin ikään vaatisi tehokasta talouden hallinnan keskittämistä. Hallinnon keskittämistä vaaditaan myös julkisten palvelujen sekä ruoantuotannon ja vientialojen osalta.

Saksalaisten oikeus hallita itse alueensa sisäisiä asioita perustetaan niin ikään Potsdamin sopimukseen. Ongelmaksi osoitetaan se, ettei natsi-Saksan kukistuminen jättänyt maahan toimikelpoista hallitusta. Vedoten Potsdamin artikloiden henkeen ehtona saksalaisten palauttamiseen alueensa hallitsijoiksi asetetaan demokratian tie ”varustettuna aidolla kunnioituksella inhimillisiä oikeuksia ja vapauksia kohtaan”. Ehtojen vihjataan nyt

täyttyneen, sillä Yhdysvaltain hallituksen näkemyksen mukaan Saksan tulisi, kunnollisten turvatakuiden alaisena, nyt antaa päävastuu sen omien asioiden hoitamisesta. Potsdamin sopimukseen vetoamisen ohella puhe vetoaa myös tunteeseen. Miljoonia saksalaisia ei saisi pakottaa elämään epätietoisuudessa kohtalostaan ja lopullisen rauhansopimuksen sisällöstä. Turvatakuiden järjestäminen kiteytyy Saksan Potsdamin sopimusten edellyttämään asemaan saattamisen kannalta ainoaksi ongelmaksi. Tähän esitettävä ratkaisu heijastetaan ensimmäisen maailmansodan jälkeiseen epäonnistumiseen. Päävastuu Saksan sisäisten turvatakuiden toimeenpanosta asetetaan saksalaisille vastaamaan demokratia-ajattelun linjaa.

Puheen viimeinen osio käsittelee Saksan alueellista muotoutumista. Aikaisemmin korostunut Potsdamin sopimusten normatiivinen tulkinta ei enää toistu samankaltaisena. Alue muutosten osalta Potsdamiin viitataan vain kahdesti. Molemmissa tapauksissa käsitellään Puolan ja Saksan rajakysymystä, joka Potsdamin artikloiden mukaisesti saa sinettinsä vasta rauhankonferenssin päätyttyä. Aluepoliittisesti selkeinä tapauksina pidetään Saarín alueen siirtämistä Ranskalle sekä Ruhrin ja Reininmaan jäämistä Saksan yhteyteen. Lokutionäärillä tasolla tekstin sisällöstä ei liene tutkijoiden välillä kiistaa. Intentioiden ja merkityksen etsimisen vaatima illokutionäärinen taso taas vie tutkimuksen kriittisemmille vesille.

3.2 Minkälainen konteksti? – kylmän sodan käsitteellinen painolasti ja puheen objektiivinen tulkinta ”ideaalityyppien” perspektiiveistä

Puheaktiteorian hyödyntäminen Skinnerin illokutionäärisen uudelleentulkinnan osoittamaa tietä vaatii Stuttgartin puheen sisältäminen puhetekojen tulkintaa puheen omassa olotilassa.⁸³ Puhetekoja ei voi tarkastella irrallaan ympäröivästä maailmasta, vaan tietämys vallitsevista olosuhteista on Skinnerin mukaan ratkaisevan tärkeää. Skinner perii kontekstiajattelunsa perusaineokset Gottlob Fregeltä ja Ludwig Wittgensteiniltä. Kontekstiperiaatteellaan Frege edellyttää, ettei sanan merkitystä voi punnita sen lauseyhteyden ulkopuolella. Kompositionaalisuusperiaate taas vaatii yhdistetyn ilmaisun mielen koostuvan jäännöksettömästi sen osina olevien sanojen mielistä.⁸⁴ Myös Skinnerin esimerkki jäällä liikkujasta muuttuu, jos sanomme liikkujan olleen palkattu särkemään

⁸³ Skinner 1970, s. 131.

⁸⁴ Raatikainen 2008, s. 10–11.

jäätä. Tällöin henkilön A puheteollaan ”tuolla jää on hyvin ohutta” aikaansaamaa illokutionääristä voimaa voi tuskin sijoittaa ekserkitiiviselle varoittamisen tai anelemisen skaalalle, vaan tällöin illokutionäärisen voiman on pakko olla luonteeltaan suosittelevaa, ohjaavaa tai osoittavaa eli austinilaisittain luonteeltaan komissiivista tai ekspositiivista. Analogisesti myös Stuttgartin puheen tapauksessa on pohdittava puhetekojen kohteiden olemusta. Illokutionäärisen voiman selvittämiseksi on ratkaisevaa, millaisena puheteon tekijä kohteensa näkee – skinneriläisittäin ”luistelijana” vai ”jäänsärkijänä”.

Stuttgartin puheen puhetekojen kohde ei yksiselitteisesti voi olla sen esittämishetkellä paikalla ollut suurelta osin saksalainen yleisö. Puheen kaltaiset poliittiset puheenvuorot olivat kannanottoja, joita suunnataan osaltaan tai kokonaan myös ulkomaille. Sanoessaan jotakin Byrnesin ei voi katsoa tavoitelleen pelkästään vaikutusta paikalla olleeseen yleisöön, vaan enemmänkin vaikutusta kansainvälisessä suurvaltopoliittisessa pelikentässä. Muistelmissaan Byrnes ei tarkemmin ole eritellyt puheensa kohteita. Hänen mielestään puhe ei varsinaisesti ollut ketään vastaan, vaan pelkästään kohdistettu miehitettyyn Saksaan.⁸⁵

Vaikka Byrnesin omaa huomiota puheen kohteesta voi osaltaan pitää varsin oikeutettuna, sisältyy siihen huomattava määrä mahdollista jälkipyykkiä estävää varmistelua ja halua irrottaa puheen mahdolliset jälkitulkinnat kokonaan suurvaltopoliittikan ulkopuolelle. Ilmoittamalla puheen suuntautuvuuden Skinner tulee sivunneeksi intention fenomenologista aspektia. Vahvasti anakronisoituneen tulkintakulttuurin perspektiivistä puheen voi helposti nähdä sisältävän sellaisia puhetkoja, joilla Byrnes todellakin pyrki varoittamaan Saksaa Neuvostoliiton harjoittamalta suurvaltopoliitikalta tai kommunismilta. Ekserkitiivisyyttä ilmentävät illokutionääriset voimat näyttävät jälkiviisaasti perustelluilta, kun lopulta päädyttiin kahteen erilliseen Saksaan ja pysyviin jännitteisiin aatteellisesti erilaisten suurvaltojen välillä. Tätä tietoa puheaktin kohteen ominaisuuksista Byrnesillä ei kuitenkaan ollut syyskuussa 1946. Mikäli puheen sisältämien tekojen intentiot sitten olivat yksipuolisesti suunnatut Saksaan, on sitä pohdittava ”luistelijan ja jäänsärkijän” aspekteista.

⁸⁵ Byrnes 1947, s. 194.

Tietämys puheteon suorittamishetkellä vallinneista olosuhteista liittyy Skinnerin ajattelussa toisaalta jyrkkään anakronismikieltoon ja toisaalta sijoittumiseen teksti-konteksti-kiistassa. Olosuhteiden määrittelyssä ei siten saa olla aineksia myöhemmistä tapahtumista tai ilmiöistä. Toisaalta tekstiä ja kontekstia ei voi pitää täysin toisistaan irrallisina asioina, vaan usein ne limittyvät. Teksti-konteksti-kiistassa Skinner sijoittuukin välimaastoon asettamalla tekstin kontekstualisoinnin sen tulkinnan kannalta välttämättömäksi tekijäksi, muttei siten, että merkitys voitaisiin palauttaa kontekstiin. Tässä suhteessa ratkaisevaksi nousee juuri siihen historialliseen tilanteeseen liittyvän mahdollisuuksien maailman kartoittaminen. Mahdollisuuksien maailma on Skinnerin ajattelussa paikka, josta toimijan intentiot ovat olleet peräisin ja johon ne viittaavat. Käsite muistuttaa kiinnostavalla tavalla L.J. Savagen ja Jaakko Hintikan ajattelun mahdollisten maailmojen käsitettä.⁸⁶

Miten sitten suhtautua Stuttgartin puheeseen aikaisemman tutkimuksen pakottamassa kylmän sodan kontekstissa? Puhtaasti historian tutkimuksen kannalta kylmän sodan ympärillä käytävässä keskustelussa ilmenee samoja piirteitä kuin muihin ikuisuuskiistoihin lukeutuvissa kiistoissa vaikkapa teollisesta vallankumouksesta tai feodalismista. Erimielisyydet näyttävät usein tiivistyvän laajempiin ajattelutapaeroihin hitaan prosessin tai nopean mullistuksen välillä. Kylmän sodan ”take offin” näkökulmasta vuosi 1947 näyttäytyy ratkaisevana, mutta samalla ohentuu toisen maailmasodan lopun suurvaltapolitiikalle luoma viitekehys. Toisaalta on punnittava käsitteen käytön oikeutusta. Puhtaana aikalaiskäsitteenä kylmän sodan merkityssisältö oli 1940-luvun puolivälissä kapeampi kuin nykypäivän kielenkäytössä. Yleisellä tasolla kylmä sota näyttää tiivistyvän paremmin eräänlaiseksi hermosodan ja polarisoituneen maailman käsitteiden klusteriksi.

Käsitteenä ”cold war” esiintyi tiettävästi ensimmäistä kertaa lokakuussa 1945 George Orwellin *Tribunessa* julkaistussa kirjoituksessa *You and the Atomic Bomb*. Teksti käsitteli otsikkonsa mukaisesti pari kuukautta aikaisemmin Japanissa suurta tuhoa osoittaneiden atomiaseiden vaikutusta valtioiden välisiin suhteisiin tulevaisuudessa. Orwellin visiossa atomiase johtaisi ennen pitkää kahden tai kolmen atomiasevaltion valta-asemaan, jossa ne ”kykenemättöminä valloittamaan toinen toistaan jatkaisivat maailman hallintaa todennäköisesti keskenään”. Viedessään tämänkaltaisen maailman tarkastelun

⁸⁶ Koikkalainen & Syrjämäki 2001, s. 9.

äärimmilleen Orwell viittaa amerikkalaisen politiikan teoreetikon James Burnhamin⁸⁷ vuonna 1941 esittämiin luokkateorioihin tulevassa kolmen suurvallan maailmassa. Marxilaisuuteen karulla tavalla pettynyt Burnham piti marxilaista sosialismia “joko keinotekoisena, vanhentuneena tai merkityksettömänä”. Heittomerkkeihin kirjoitettuna kylmän sodan pysyvä tila kiinnosti Orwellia vain sitä dominoivien kansojen maailmankatsomuksen, ajatusmaailman ja sosiaalisen rakenteen selvittämisen kannalta.⁸⁸ George Orwellin kirjoituksen oli todennäköisesti lukenut myös YK:n atomienergiakomission Yhdysvaltain edustajana toiminut Bernard Baruch, joka toi käsitteen esiin Yhdysvaltain kongressissa 16. huhtikuuta 1947. Kylmän sodan käsite vakiintui nopeasti ja Walter Lippmann käytti sitä Trumanin patoamispolitiikkaa arvostelleessa kirjassaan *Cold War*. Tarkoituksenaan ilmentää lukkiutumista tietynlaiseen poliittiseen pelitilanteeseen *New York Timesin* toimittaja Gene Currivan käytti keväällä 1946 hermosota-käsitettä (a war of nerves), jonka voi tässä yhteydessä ymmärtää kylmän sodan synonyymiksi. Myös Byrnes puhui ”hermojen sodan” uhkasta Overseas Press Clubilla pitämässään linjanvetopuheessa helmikuun lopussa 1946, mutta Stuttgartin puheessa hän ei käsitettä kuitenkaan käyttänyt.⁸⁹

Vaikeasti selitettävän kylmästä sodasta tekee sen jonkinlainen ainutkertaisuus ja ajallinen läheisyys. Sodan ja rauhan välisen dualismin murtuminen kylmäksi sodaksi nimetyksi ilmiöksi olisi epäloogista. Mikäli valtioiden väliset suhteet voi aina tiivistää vonclausewitzilaisittain joko sodankäynnin tai politiikan ilmiöihin, olisi toisen maailmansodan päättyminen faktisena aseellisen yhteenoton loppumisena merkinnyt siis siirtymää sodasta politiikkaan. Mikäli sotaa taas pidetään yhtenä politiikan

⁸⁷ James Burnhamin vuonna 1941 ilmestynyt *The Managerial Revolution* vaikutti mitä ilmeisimmin Orwellin näkemyksiin. Teoksessaan Burnham kuitenkin ennustaa toisen maailmansodan voittajavaltioiksi Yhdysvaltoja, Saksaa ja Japania. Burnham toimi 1929–1953 filosofian professorina New York Universityssä ja kuului trotskilaisiin. Kuitenkin Neuvostoliiton hyökkäykset Puolaan ja Suomeen syksyllä 1939 saivat hänet menettämään uskonsa marxilaisuuteen. Ruotsila 2001, s. 235.

⁸⁸ Tribune 19.10.1945. George Orwell ”You and the Atomic Bomb”.

⁸⁹ Maaliskuussa 1946 Persian alueen monimutkaista tilannetta uutisoitiin *New York Timesissa* varsin seikkaeräisesti. Artikkelin kirjoittanut Gene Currivan oli saanut erittäin tarkkoja tietoja neuvostojoukkojen sijoittumisesta Iranin ”vyöhykkeelle”. Neuvostoliiton aktiivisuus Kurdistanissa aiheutti artikkelin mukaan järkytystä myös Irakissa, jossa pelättiin sen kurdiväestön kapinallisjohtajan Mulla Mustafa Barzanin palaavan Neuvostoliiton hallussa pitämiltä iranilaisalueilta takaisin, kuten oli syksyllä vannonut. Iranin sotaministeri kenraali Supehed Amir Ahmedi pelkäsi Neuvostoliiton etenemistä siinä määrin, että ilmoitti Iranin taistelevan viimeiseen mieheen, mikäli neuvostojoukot etenisivät vielä Teheranin suuntaan. Toimittaja piti Neuvostoliiton aikeita Persiassa äärimmäisen epäselvinä, mutta totesi sen menestyneen ”hermosodassaan” tähän mennessä hyvin. *New York Times* 16.3.1946. Gene Currivan ”Red Army Deeper Into Kurdish Area”; Overseas-puhe: CR. Stop the Appeasement Policy Toward Communism, Remarks of Hon. John E. Rankin of Mississippi in The House of Representatives, Friday, March 1, 1946. Congressional Records 1946, 79th Congress, 2nd Session, Vol. 92, s. A1056–A1058.

ilmenemismuotona, täytyy näiden politiikan olomuotojen rajapinta olla havaittavissa. Näistä lähtökohdista on mahdollista tarkastella suurvaltapolitiikkaa myös kylmän sodan syntykontekstissa. Stuttgartin puheen mahdollisia kylmän sodan implikaatioita on edellä esitetyn valossa pidettävä enemmän tai vähemmän heuristisina. Kun kylmän sodan tekstiksi kanonisoituneen Stuttgartin puheen ”sotaisuuteen” on otettava kantaa osana suurvaltasuhteiden kylmenemiseen johtanutta aikaa, avautuu ”kylmän sodan” synnyn käsittäminen tapahtumahistorian ohella yhä selkeämmin myös puheaktien tasolla tapahtuneena yhteentörmäyksenä.

Tavoitteeni tulkita Stuttgartin puhetta aikaisempaa perusteellisemmin ja perustellummin oikeassa kontekstissaan kiteytyy kiistatta pyrkimykseen kohti objektiivisempaa tulkintaa. Max Weberin Friedrich Nietzscheä omaksumassa ajattelussa mitä hyvänsä ilmiötä voidaan tarkata loputtomalla määrällä näkökulmia, eikä olemassa oikeastaan voi olla ilmiötä, joka voitaisiin ymmärtää muutoin kuin suhteessa näkökulmaansa. Johtuen kaiken tiedon väistämättömästä perspektiiviteetistä minkäänlainen totaalinen näkökulma ei siis ole mahdollinen. Weberiläisistä lähtökohdista onkin välttämätöntä korostaa ideaalityyppejä rakentavaa tieteellistä toimintaa, mikä yksipuolisesti korostaa perspektiiviä. Ideaalityypin käsite edustaa jonkinlaista heuristista mallia, joka ohjaa todellisuuden hahmottamista olematta sinänsä tosi tai epätosi. Se rakentuu objektiivisen possibiliteetin (objective Möglichkeit) kategorian mukaisesti ollen näin aidosti mahdollinen tapa tarkastella kohteena olevaa ilmiötä.⁹⁰ Ideaalityyppi on Weberille yhtä kuin keinot, joilla jäljitetään todellisuuden merkityksiä. Siinä onnistumista ei kuitenkaan voi päättää *a priori*, joten jokaisen ulkoisesti mahdollisen tyypin arvottaminen vaatii tutkimustyötä. Vastaavaan ajatteluun näyttää yhtyvän myös Skinner, joka kritisoi Arthur O. Lovejoyn aatehistoriallista lähestymistapaa. Vedoten Wittgensteinin myöhäisempään ajatteluun Skinner väittää, ettei aateyksiköiden (unit-idea) historiaa voi olla sellaisenaan. Sen sijaan on olemassa ainoastaan ”eri aikoina eri toimijoiden käyttämien aatteiden historiaa”.⁹¹

⁹⁰ Myös Skinner kokee yhtyvänsä käsitteiden ymmärtämisen suhteen weberiläiseen traditioon. ”Käsitteet eivät pelkästään muutu ajassa, vaan ne ovat myös kyvyttömiä tarjoamaan meille mitään muuta kuin sarjan muuttuvia näkökulmia maailmasta, missä me elämme ja olemme olemassa.” Tämän prosessin aikaansaama muuttuvat käsitteellistymät ovat Skinnerille ideologisen debatin olennaisinta ainesta. Skinner 2006, s. 176; Palonen 1998, s. 142–144; Palonen 2007, s. 74–75; Guaraldo 2001, s. 129–130.

⁹¹ Skinner 2006, s. 176. Toisaalta esimerkiksi Jaro Julkunen on esittänyt, että kritiikistään huolimatta sekä Skinner että Jaakko Hintikka olisivat periaatteessa hyväksyneet aateyksikön käsitteen ja osittaisen käytön

Pyrkimykseni tutkia puhetta oikeassa kontekstissaan johtaa – kuten edellä havaittiin – hahmottamaan Byrnesin mahdollisia uskomuksia ja mentaalista mahdollisuuksien maailmaa. Nyt pyrin hahmottamaan tätä maailmaa eräänlaisten ”ideaalityyppien” kautta. Karkea typologisointini wilsonismin, progressivismin, amerikanismin, Jaltan aksioomien, antikommunismin, turvallisuuspolitiikan, Yhdysvaltain sisäpolitiikan, liittoutuneiden sotakorvauspolitiikan ja aluepolitiikan perspektiivien suhteen riisuu tutkittavan turhasta. Aikalaisideologioiden (wilsonilaiset periaatteet, progressivismi) osalta typologiat vastaavat suoraan illokutionäärisen uudelleentulkinnan skinneriläiseen anakronismien vastaiseen haasteeseen – muilta osin niitä voinee pitää oleellisina heuristisina välineinä. Tässä suhteessa typologioiden näennäinen yhteismitallisuuden puute ei kuitenkaan ole ongelmallista, sillä niiden kasvualusta on yhteisessä lingvistisessä kontekstissa. Perspektiivien kiinteytyminä ideaalityypit rinnastuvat luvussa 2.3 harjoitettuun pohdintaan illokutionäärisen uudelleentulkinnan tekstile osoittamasta tutkimustehtävästä. Intention faktinen löytäminen vaatii oikeiden kysymysten alistamista aitojen mahdollisuuksien tarkasteluun. Olemalla totuusdimension ulkopuolella mahdollinen kysymys on ennen kaikkea tulkinnan mahdollinen perspektiivi.⁹²

metodologisenä välineenä. Julkusen mukaan aateyksikön jyrkän atomistinen luonne tekee siitä tavoittamattoman ja siten Skinnerin ajattelun valossa arvailuun perustuvan. Julkunen 2006, passim.

⁹² Weber 2004, s. 360–366; Guaraldo 2001, s. 131.

4 STUTTGARTIN PUHEEN WILSONILAINEN PERSPEKTIIVI – ILLOKUTIONÄÄRISENÄ VOIMANA INTERNATIONALISTINEN INTENTIO

4.1 Wilsonilaiset periaatteet ja wilsonismi

Stuttgartin puheessaan Byrnes toteaa Yhdysvaltain jääneen lopullisesti maailmanpolitiikan näyttämölle. Lokutionäärinen tason osoittaman lisäksi haluan väittää, että puhe sisältää myös muuta maailman tapahtumiin puuttumista korostavaa illokutionääristä voimaa. Toisin sanoen haluan selvittää, voiko irtisanoutuminen isolaatiopolitiikasta ja sitoutuminen todellakin muun maailman tapahtumiin olla sellainen intentio, jonka Byrnes Stuttgartin puheessaan olisi voinut esittää. Edellä esitetyin perusteluin puheakti suunnataan ulkomaille, jonne alueellisesti omissa oloissaan olevan Yhdysvaltojen puuttuminen halutaan selittää. Se suunnataan tietoisesti eritoten Neuvostoliittoon, jota vihjataan ongelmien aiheuttajaksi. Yhdysvaltain sisällä keskustelu eristäytymisen ja aktiivisen ulkopolitiikan välillä oli moniulotteisempaa. Osa isolaatiomielisyydestä irtautuneista republikaaneista oli sitoutunut demokraattien valtakauden ulkopolitiikan linjaan, mikäli siinä noudatettaisiin ”wilsonilaisia” periaatteita, joiden mukaisesti Yhdysvallat palasi maailmanpolitiikkaan jonkinlaiselle moralistiselle ristiretkelle tehdäkseen koko maailman turvallisemmaksi demokratialle. Wilsonilaisten periaatteiden ja jälkeempään ideologisoidun wilsonismin tausta oli laajemmin amerikkalaisen progressivismin suhteessa ulkopolitiikkaan ensimmäisen maailmasodan aikana.

Wilsonilaiset periaatteet ja progressivismin aatemaailman voi oikeutetusti käsittää myös osaksi Byrnesin mahdollisuuksien maailmaa. Byrnes toimi aktiivisesti Edustajainhuoneessa jo Wilsonin presidenttikaudella ja hänen luottamuksensa Wilsonia kohtaan näkyy toistuvasti myös muistelmissa.⁹³ Samoin 1900-luvun alussa voimistuneen progressiivisen liikkeen vaikutukset wilsonilaisiin periaatteisiin, demokraattiseen puolueeseen ja erityisesti sisäpolitiikassa ansioituneeseen Byrnesiin ovat ilmeisiä. Puhtaasti temporaalisina ideaalityyppinä wilsonilaiset periaatteet ja progressivismi nousevat merkittäviksi erityisesti suhteessaan isolaatiopolitiikkaan ja Yhdysvaltain rooliin kansainvälisessä järjestelmässä. Daniel Yergin on tutkimuksissaan käyttänyt käsitettä wilsonismi. Wilsonismilla Yergin tarkoittaa eräänlaista liberaalin internationalismin ideologiaa, jonka mukaan Yhdysvaltain tuli heittäytyä täysillä kansainväliseen politiikkaan

⁹³ Esim. Byrnes 1958, s. 59–60.

ja sen ydinkysymykseen Euroopan voimatasapainosta. Ideologian isähahmona toiminut presidentti Woodrow Wilson ”halusi heijastaa maailmanpolitiikkaan amerikkalaisia arvoja, joissa Yhdistyi liberaali yhteiskunta ja laaja lockelainen konsensus”. Wilsonilainen ohjelma pyrki löytämään keskitien taantumuksen ja vallankumouksen välille sisällyttäen kansallisen itsemääräämisoikeuden, edustuksellisen demokratian, Kansainliiton, muodollisten imperiumien lopettamisen, vallankumouksellisten muutosten tunnustamattomuuden, aseistariisunnan, uskon ”valistuneeseen yleiseen mielipiteeseen” ja avoimeen maailmantalouteen. Ohjelmallisesti wilsonismi kiteytyi presidentin tammikuun 8. päivänä 1918 kongressissa esittämäänsä puheeseen, jossa hän halusi selvittää sodan syyt ja tarjota näkemyksensä maailman palauttamisesta rauhan tilaan. Puheen keskeisin sisältö liittyi erityiseen Wilsonin neljäntoista kohdan rauhanohjelmaan, joka myöhemmin toimi myös lopullisen rauhansopimuksen pohjana. Yerginin mukaan wilsonismi tavoitteli ulkopoliitikassa konfliktien ja anarkian poistamista kansainvälisistä suhteista. Samalla sillä haluttiin ”hävittää maailmanpolitiikan keskeisintä substanssia – voimatasapainoa, vaikutusvaltapiirejä ja voimapolitiikkaa”, joita perinteisesti pidettiin kansainvälien järjestelmän vääjäämättöminä osina.⁹⁴

Yhdysvaltain irrottautuessa maailmannäyttämöltä nopeasti ensimmäisen maailmansodan jälkeen wilsonilaisia ihanteita ei kuitenkaan Yerginin mukaan unohdettu, vaikka ohjelma sinällään siirrettiinkin syrjään. Paluuta isolaatiopolitiikkaan vauhditti tuolloin talouspolitiikka, joka sotakorvausten maksujärjestelyjen vuoksi oli ajautumassa kriisiin. Talouskuplan puhjettua 1920-luvun lopun synkkään lamaan wilsonilaiset ajatukset nousivat esiin vuonna 1932 presidentiksi valitun Franklin D. Rooseveltin myötä. Wilsonilaisena realistista Rooseveltiä voinee pitää vain tavoitteiden osalta. Siinä missä Wilson oli kiinnostunut ideologisista utopioista ”wilsonilaisena kapinallisena” toiminut Roosevelt keskittyi selvittämään näiden ajatusten suhdetta reaalimaailmaan. Sekä Wilsonia

⁹⁴ Yergin 1977, s. 8–10. Kaikki republikaanit eivät koskaan hyväksyneet wilsonismia missään muodossa. PWW 1984, s. 519. Toisaalta Wilsonin ohjelmaa on tutkittu vähemmän ideologisena reaalipolitiikkana. Esimerkiksi Olavi Arensin mukaan Wilsonin neljäntoista kohdan ohjelma oli suunnattu Saksaa vastaan, sillä siellä Leninin katsottiin tavoittelevan rauhaa Venäjälle ja samanaikaisesti Wilsonin puoltavan sodan jatkamista. Pelkästä ohjelmasta wilsonilaisen ideologian ruumiillistumana tällaista johtopäätöstä ei kuitenkaan voi perustellusti tehdä. Arens 2006.

että Rooseveltiä ihailleen Byrnesin ajatusmaailmassa voi olettaa olleen aineksia molemmista wilsonismeista.⁹⁵

Käytännössä paradigman ratkaisu näyttää edellyttäneen pohdintaa siitä, missä määrin Yhdysvallat olisi valmis pysyttelemään varsin eristyneenä kun etenkin taloudelliset tekijät houkuttelivat aktiivisuuteen. Progressivismin värittämässä wilsonismissa nähtiin kuitenkin jo tuolloin omat riskinsä. Olihan Yhdysvallat osaltaan liikkunut Latalalaisessa Amerikassa *Manifest destinyn* hengessä, mitä oikeastaan voisi karkeasti verrata toisen maailmansodan jälkeiseen, pääosin Neuvostoliiton korostamaan, tarpeeseen luoda vaikutusvaltakenttiä ja puskurivyöhykkeitä. Ensimmäisen maailmasodan aikana eräänlainen internationalistinen ajattelutapa koki kovimman vastustuksensa juuri siihen liittyvän reaalipolitiikan amoraalisuuden vuoksi. Toisaalta presidentti Wilson oli julkisesti pyrkinyt sodan jälkeen korostamaan ”rauhaa ilman voittajia”. Sellaiseen ei toisen maailmasodan jälkeen oikeastaan ollut mahdollisuutta, etenkin kun uusi maailmanjärjestys satoi osapuolia aktiivisemmin sodan jälkeenkin.⁹⁶

Ehdot amerikkalaisten paluulle suurvaltapolitiikkaan oli määritelty varsin idealistisesti elokuussa 1941 annetussa Atlantin julistuksessa, joka seurasi wilsonilaista ideologiaa niin poliittisesti kuin taloudellisestikin. Atlantin julistus oli kuitenkin Yhdysvaltain ja Britannian ihanteiden mukainen, eikä esimerkiksi Neuvostoliitto olisi välttämättä jakanut sen ideologista perustaa kaikilta osin. Julistuksessa presidentti Roosevelt ja Britannian pääministeri Winston Churchill sitoutuivat olemaan tavoittelematta alueellisia muutoksia ja korostivat kaikkien kansakuntien itsemääräämisoikeuksia. Yhteistyön kannalta ongelmallisimmiksi osoittautuivat kuitenkin kysymykset siirtomaavallasta, jonka purkamisen puolesta Roosevelt oli toiminut. Tältä osin Neuvostoliitto olisi varmasti jakanut Yhdysvaltain mielipiteen, mutta monista muista näkökulmista katsottuna Neuvostoliittoa yhdisti kahteen muuhun merkittävään liittoutuneeseen vain yhteinen vihollinen. Selkein tapahtumahistoriallinen murros toteutui heinäkuun 28. päivänä vuonna 1945, kun Yhdysvaltain senaatti hyväksyi Yhdistyneiden kansakuntien peruskirjan äänin

⁹⁵ Yergin 1977, s. 44–45.

⁹⁶ Thompson 1987, s. 117–122, 157. Progressivismi asettui 1950-luvun tutkimuksessa varsin kielteiseen valoon erityisesti William E. Leuchtenburgin kirjoitusten myötä. Leuchtenburg korosti imperialismia ja progressivismia yhtenäisyyttä, sillä ne molemmat olivat hänen mukaansa saman hallintofilosofian ilmentymiä. Progressivismilla saattoi olla osansa myös ulkoministerikokousjärjestelmää aika ajoin hiertäneisiin Molotovin väitteisiin Yhdysvaltain ja Britannian imperialistisista suuntauksista.

89–2 siirtäen politiikkansa painotuksen selkeästi isolationismista kohti internationalismia.⁹⁷

4.2 Progressivismin ja amerikanismin äänet

Erääksi merkittävimmistä Yhdysvaltain 1900-luvun alun poliittista elämää muovanneista tekijöistä kehittyi progressiivinen liike, joka omalla tavallaan tarjosi vastauksia teollistuvan ja urbanisoituvan yhteiskunnan sisäisiin ongelmiin. Siitä ei kuitenkaan koskaan tullut yhtenäistä, vaan progressivismi piti sisällään useita taloudellisiin, sosiaalisiin tai poliittisiin reformeihin tähdänneitä liikkeitä. Osana amerikkalaista liberalismia progressiivista liikettä voi pitää siinä mielessä, että demokratian renessanssia haluttiin toteuttaa palauttamalla taloudellisesti ja myös muilla tavoin etuoikeutettujen valtaa kansalle. Toisaalta progressivismi jatkoi 1880- ja 1890-luvuilla kukoistaneen populistisen puolueen viitoittamaa tietä vaatiessaan suurten kansanjoukkojen oikeuksia poliittiseen päätöksentekoon eräänlaisena patenttioptimismina.⁹⁸

Konservatiivisten ajattelijoiden sosiaalisia ja poliittisia uudistuksia vastaan käyttämää retoriikkaa tutkinut Albert O. Hirschman näkee Yhdysvaltain progressivismin edistäjät Ranskan suuren vallankumouksen lapsina. Tieteellisen maailmankuvan kehittyminen johti hänen mukaansa mekaanisten syy-seuraus-ketjujen soveltamista myös fysiikan ulkopuolelle. Aktiosta ja reaktiosta tuli universaali vastakohtapari kuvastamaan maailmaa. Reaktiönäirit elivät “vihamielisessä maailmassa”, jossa he toimivat “vastaan progressivistien sosiaaliselle agendalle asettamia arvoja”. Progressivistien asettamat arvot liittyivät “yleviin tavoitteisiin”, joihin reaktiönäerien ei kannattanut yleisen mielipiteen vallitessa kohdistaa suoraa hyökkäystä. Sen sijaan he pyrkivät osoittamaan tavoitteisiin pyrkivien heikot edellytykset toteuttaa päämääränsä. Progressivismin ytimeen kuului hyvinvointiyhteiskunta-käsitteen kannalta keskeiset kysymykset: sosiaalisten ongelmien torjunta, rikollisuus, köyhyys ja vaikkapa rasismi.⁹⁹

Hirschman kirjoittaa progressivismista tai progressivisteista usein lainausmerkkien sisällä ja merkityksen yhtenevyys amerikkalaiseen progressivismiin laajempänä ja selkeämpänä

⁹⁷ Remini 2006, s. 342–343.

⁹⁸ Kero 1991, s. 309–311.

⁹⁹ Hirschman 1991, s. 11. Erkki Tuomioja on pitänyt Hirschmanin näkemystä tässä suhteessa jonkinlaisena historiallisena hyvinvointivaltion kritiikkinä.

semi-ideologisena kokonaisuutena jää epäselväksi. Etenkin amerikkalaisen progressivismin ymmärtäminen sinänsä vaatii ajattelutapojen laajentamista perinteisen liberaali-konservatiivi-dimension ulkopuolelle. Otettaessa toiseksi dimensioksi vaikkapa elitismien ja populismin progressivismi valottuu paremmin niin oikeiston kuin vasemmistonkin mainstream-suuntaukseksi. John J. Dilulio puhuu konservatiiveista jopa ”hiilikopio-progressiiveina”, jotka materialisteina, optimisteina ja individualisteina luottivat yhteiskunnan muotoutumisessa ”human reasoniin”.¹⁰⁰

Markku Ruotsilan tulkitsemana progressivismi tulisi nähdä eurooppalaisen sosiaalidemokratian angloamerikkalaisena muunnelmana tai ”sosialismina, joka oli hukannut otteensa teoriaan, eikä tuntenut Marxia”.¹⁰¹ Progressivismien tarjoama vaihtoehto perustuikin selkeämmin pragmaattisten arkipäivän ongelmien selvittelyyn kuin sosialismin teorit. Huomattavan osan käyttövoimastaan liike sai vuonna 1893 alkaneen talouslaman myötä korostuneesta kuilusta rikkaiden ja köyhien välillä. Vaikka 1800-luvun lopun lama ei ollutkaan niin syvä kuin se taantuma, johon 1920-luvun lopulla ajauduttiin, vuonna 1893 huomattavan suuri osa amerikkalaisista eli lähellä toimeentulon minimiä. Reino Keron mukaan progressivistit eivät suinkaan edustaneet sosialismia, jonka tavoitteena olisi ollut amerikkalaisen talous- ja yhteiskuntajärjestelmän perusteiden tuhoaminen. Sen sijaan kapitalistista järjestelmää haluttiin ainoastaan suitsia ja hienosäätää demokraattisemmaksi ja tavallisesta kansalaisesta huolehtivammaksi. Tavallaan progressiivinen liike toimi kansan omatuntona, mutta keskittyen täysin Yhdysvaltain sisäisiin asioihin.¹⁰²

Progressivismien moninaisista tulkinnoista Keith W. Olson on kiteyttänyt viisi historiallista vaihetta, jotka kulloinkin määrittivät suhtautumista liikkeeseen. Käsitteisiin ”edistyksellinen”, ”yhteisymmärrykseen pyrkivä”, ”uusvasemmistolainen”, ”organisatorinen” ja ”neo-progressiivinen” tiivistyvät suhtautumistavat edustavat omien aikakausiensa tutkimuksen yleislinjoja, mutta sisältävät paljon yhtäläisyyttä suhteessaan molempiin valtapuolueisiin. Olsonin käsittämänä ”progressivismien kahden puolueen aspekti” tarkoitti sitä, että erillisistä reformeista koostunut progressiivinen liike sai laajaa kannatusta molempien puolueiden sisällä ainakin joidenkin uudistusten kohdalla. Tältä

¹⁰⁰ Dilulio 1992, s. 720–723.

¹⁰¹ Ruotsila 2001, s. 22.

¹⁰² Ajatus progressivismista aitona kansan henkenä ”genuine public spirit” korostui Sheldon Hackenyn neo-progressivistisessä kirjassa *Populism and Progressivism in Alabama* (1969). Olson 1979, s. 9.

osin progressivismiin luomat yhteistoimintamallit ja molempien pääpuolueiden linjat ylittävä päätöksenteko toistui toisen maailmansodan aikana ns. bipartisanship-henkenä, mikä mahdollisti kaikkia osapuolia kohtuullisesti tyydyttävien ratkaisujen tekemisen miltei kokonaan demokraattien dominoimalla ylimenokaudella. Mahdollisuus toimia riippumattomana puoluekytkennöistä hyödytti kiistatta myös Byrnesin toimintaedellytyksiä.¹⁰³

Progressiivisen liikkeen päätavoitteet keskittyivät taloudellisen ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden parantamiseen Yhdysvalloissa osoittamatta suurempaa halua puuttua taantumuksellisen Euroopan aisoihin. Alkuperäisiltä tavoitteiltaan liikkeessä oltiin kiinnostuneita sisäpolitiikasta ja taloudesta. Progressivistien joukoissa hyvin harvat, lähinnä vain itärannikon varakkaat ja korkeasti koulutetut, olivat kansainvälisesti suuntautuneita. Suurin osa sotilaallista puuttumattomuutta korostaneista progressivisteista koostui kuitenkin sosialisteista, järjestäytyneestä työväestöstä ja maatalousväestöstä, jotka uskoivat sodankäynnin hyödyttävän eniten teollisuus- ja pankkipiirejä. Suurin progressivistien pelko kohdistui Yhdysvaltain muuttumiseen sotilasvaltioksi, joka unohtaisi kokonaan maan sisäisen kehityksen turvaamisen. Sotaanvalmistautumispuheita vastustettiin Wilsonin henkilöä enemmän ja jopa kiihkomielisesti.¹⁰⁴

Progressiivisen liikkeen voima oli paljolti populistisissa aineksissa ja 1910-luvulla Yhdysvalloissa alkaneessa yleisessä poliittisen kiinnostuksen haalentumisessa. Loanheittäjien aikaansaama politiikkakielteisyys oli myös osaltaan heikentänyt yleistä kiinnostusta politiikkaan. Vuoden 1912 presidentin vaaleissa progressivismi muotoiltiin ohjelmallisesti uudelleen Theodore Rooseveltin *New Nationalism* -ohjelmaan, jota haastoi Wilsonin *The New Freedom* -ohjelma. Lähes täysin sisäpolitiikkaan sidottu vaalitaistelu toi presidentiksi nousseelle Wilsonille kuitenkin vastuun ottaa huomioon myös hävinneen osapuolen arvoja. Pyrkiessään toiselle kaudelle Wilson kuuluttikin demokraattien tulleen progressiiveja vastaan näiden keskeisiin teemoihin kuuluneessa sosiaalisen oikeudenmukaisuuden vaatimuksessa: ”Olemme neljässä vuodessa tulleet hyvin lähelle

¹⁰³ Kero 1991, s. 311–312; Olson 1979, s. 5–7.

¹⁰⁴ Link 1954, s. 2, 180–181; Link 1964, s. 24–28; Townson, s. 675.

Progressiivisen puolueen vaaliohjelman näyttämässä siinä missä omammekin – ollaksemme myös progressiiveja”.¹⁰⁵

Vahvaan asemaansa Etelässä tottuneen demokraattisen puolueen oli väistämättä pyrittävä saamaan osansa myös progressiivisen puolueen äänistä. Wilsonin valinta seuraavalle kaudelle merkitsi tavallaan progressiivisten ihanteiden sulauttamista wilsonilaiseen ideologiaan sisäpolitiikan osalta. Ulkopoliittisesti suhtautumiseroilla isolaatiopolitiikkaan ei enää vuonna 1916 ollut juurikaan merkitystä, sillä lähettämällä joukkojaan Meksikoon Yhdysvallat oli Linkin mukaan jo 1914 ajautumassa irti eristäytymisestä. Toisaalta Wilson kykeni omaksumaan progressivismin alkujaan sisäpoliittisia periaatteita ja muuttamaan ne ulkopoliittikkaan soveltuviksi. Näin esimerkiksi neljäntoista kohdan ohjelmaan sisältyvät alkujaan Yhdysvaltain sisäiset ihanteet vapaasta kaupasta, demokratiasta, itsemääräämisoikeudesta ja vaikkapa sopimusvapaudesta oli mahdollista esittää hyväksyttävässä muodossa myös kansainvälisesti. Tarkastelun kannalta merkittävää oli myös *The New Freedom* -ohjelman huomio murroksesta, jossa oltiin siirtymässä yksilöiden välisistä suhteista ”persoonattomien voimien ja organisaatioiden” välisiin suhteisiin. Wilsonin mukaan muutos ei ollut ”vähempää kuin uusi sosiaalinen aikakausi, uudenlaisten inhimillisten suhteiden aika, uusi näyttämö elämän draamalle”.¹⁰⁶

Yksinkertaiselta vaikuttava kontrasti isolaation ja intervention välillä kuitenkin peittää alleen monia tärkeitä kysymyksiä. Louis Hartzin mukaan oleellista on huomata, että moderni Amerikka omaksui eräänlaisen ”pakenemisen tradition” poiketen esimerkiksi Euroopasta ja myöhemmin Aasiasta, jotka hänen mukaansa kumpusivat vallankumouksen vaikutuksesta. Yhdysvaltain toiminta ulkomailla ja amerikkalaisen vapauden kohtalo kotimaassa olivat monimutkaisella tavalla yhteen sidottuja asioita. Taistelu kansallisesta selviytymisestä johti vääjäämättä sisäisten vapauksien rajoittamiseen muodostaen Hartzin esittämänä universaalin ilmiön. Yhdysvaltain tapauksessa ongelma oli vieläkin hienovaraisempi, sillä kansan ”psykkisenä perintönä” *born equal* merkitsi valtaisaan liberaalia absolutismia. Aatteiden sodassa tällä oli kaksi vaikutusta: se haittasi kehittävä

¹⁰⁵ Link 1965, s. 94.

¹⁰⁶ Link 1965, s. 95; Wilson 1917, passim.

toimintaa ulkomailla identifioimalla ulkomaalaiset käsittämättömiksi, mikä taas kiihotti kotona hysteriaan ja pelkoon käsittämättömien tapahtumien kehittymisestä.¹⁰⁷

Myös kansainvälistä oikeutta tutkinut Carl Schmitt on puuttunut rajakäsitteiden määrittelyssään Yhdysvaltain isolaatiotaipumukseen. Hänen mukaansa Monroen oppi johti 1830-luvulla koko läntisen pallonpuoliskon haluun eristäytyä eurooppalaisesta yhteistyöstä. Tämä johtui juuri kansainvälisen oikeuden poliittisesta luonteesta ja sen tarkoituksesta hallita pelkästään eurooppalaisten hallitsijoiden välisiä suhteita. Irrottautuminen eurooppalaisesta kansainvälisen oikeuden perinteestä oli Schmittin mukaan eritoten irrottautumista sen normeista ja oikeutuksesta interventioon. Interventio-oikeuden vastustajana Monroen oppi vaikuttaakin saaneen jatkoa vasta Yhdistyneiden kansakuntien ideologiassa. Wilsonismin ja Kansainliiton näkökulmista irtautuminen isolaatiopolitiikasta ei olisi merkinnyt irtautumista Monroen opista suhteessaan Schmittin esittämään kansainväliseen oikeuteen.¹⁰⁸

Hartz ilmentää amerikkalaisten maailman ja kotimaan välille kehittyntä suhdetta amerikanismin käsitteellä. Amerikanismiin sisältyvä dualismi rakentuu toisaalta Thomas Jeffersonista tai jopa Horatio Algerin¹⁰⁹ whiggiläisyydestä ponnistaneesta voimakkaasta isolationistisesta impulssista eli käsityksestä ”Yhdysvaltain hyvin liberaalin onnen johtumisesta paosta korruptoituneesta Vanhasta maailmasta”. Eurooppa nähtiin tavallaan mätäpesäkkeenä, joka voisi saastuttaa Yhdysvallatkin omilla ”sairauksillaan”. Tämän ajattelumallin perustan Hartz sijoittaa jo Yhdysvaltain itsenäistymistäisteluista alkaneeksi jatkumoksi, joka vaikutti 1900-luvulla myös ulkomailla juuri wilsonilaisessa muodossa. Eräänlaisena absoluuttisen moraalien eetoksen ilmentymänä amerikanismin messiaanisuus on Hartzin mielestä isolationismin vastakappale. Tästä syystä amerikanisteiksi lukemansa presidentit Harding ja Wilson osoittivat selkeimmin Yhdysvaltain heiluriliikkeen muusta maailmasta pakenemisen ja sen ”liian intohimoisen syleilyn” välillä.¹¹⁰

¹⁰⁷ Hartz 1955, s. 284–285.

¹⁰⁸ Ojakangas 2001, passim.

¹⁰⁹ Horatio Alger oli tunnettu amerikkalainen runoilija ja novellisti 1800-luvun loppupuoliskolla. Suurin osa hänen tuotannostaan käsittelee amerikkalaista unelmaa eräänlaisina ryysyistä rikkauksiin - selviytymistarinoina.

¹¹⁰ Hartz 1955, s. 286.

Hartzin käsittämänä Yhdysvaltain poliittiseen kehityskulkuun on vaikuttanut Yergininkin mainitsema lockelainen konsensus, joka piilevänä pääsi vaikuttamaan poliittisen ajattelun ja toiminnan muovautumiseen. Progressivismi näyttäytyy Hartzin wilsonilaisessa näkökulmassa tarpeettomana kaipuuna parempiin menneisiin aikoihin ja seuraamuksettomien poliittisten ja taloudellisten nostalgoiden kehittelynä. Toisaalta Hartz kääntää wilsonismin sisällön tavallaan pääläelleen kysyessään, milloin kansa on yhtä kiihkeästi arvostanut kulttuurista malliaan suhteessa ulkomaihin. On siis pohdittava sitä, kuinka kansa voi kompensoida yhtenäisyyttä kotimaassaan ollessaan kuitenkin yhteydessä muihin kulttuureihin sen rajojen ulkopuolella. Hartzin tavoin tarkasteltuna se tarkoittaa amerikkalaisen liberalismiin kykyä suhteuttaa eurooppalaisen liberalismiin sisäiset kokemukset sosiaalisesta diversiteetistä ja sosiaalisista konflikteista Yhdysvaltain ulkoisiin kokemuksiin. Tässä suhteessa Yhdysvaltain ongelma näyttää olevan juuri aidon vallankumouksellisen tradition puutteessa. Itsenäistymisestään lähtien amerikkalaiset ovat tavallaan puolustaneet sitä, mikä jo oli olemassa ilman reaktion perinnettä. Kun vain harvat amerikkalaiset tunsivat tarvetta vanhanmalliselle sosiaaliselle järjestykselle, ei Yhdysvalloissa koskaan esiintynyt tarvetta Robespierren kaltaisille hallitsijoille. Hartzin mukaan amerikkalainen liberalismi olikin ”irrationaalista kätkeytä uskoa”, joka painotti tasa-arvoa moninaisuuden kustannuksella. Amerikanismistakin tuli siten itsestään selvä, pakkomielteinen ja eräänlainen absoluuttinen uskonto.¹¹¹

Lockelaiseen traditioon sisältyy Hartzin ajattelussa oikeastaan koko ”amerikkalainen normisto” sosiaalisesta vapaudesta, sosiaalisesta tasa-arvosta ja porvarillisesta omistuskäsityksestä luokattomassa yhteiskunnassa. Tämä koko normisto näyttää Hartzin ajattelussa olevan kiistaton ja sen ominaisuuksia voi havaita oikeastaan kaikesta Yhdysvaltain poliittisesta keskustelusta. Yergin puhuu riskittömämmin laajasta lockelaisesta konsensuksesta, joka hälventää suoraa yhtäläisyyttä Locken yhteiskuntafilosofian ja Yhdysvaltain poliittisen perinteen välillä. Konsensuskäsite selventää myös paremmin perinteistä amerikkalaista tilannetta toimia ilman todellisia aatteellisia äärilaitoja. Ilmiöstä seuraa toisaalta poliittista keskustaa keinotekoisesti pirstaloiva vaikutus, jossa äänenpainoiltaan vain hieman toisistaan poikkeavat ryhmät alkavatkin näyttää täysin toistensa vastakohtilta.

¹¹¹ Hartz 1955, s. 13–14, 57.

Amerikanismin erityiseksi puritaanisen raamatuntulkinnan aaterakennelmaksi tulkitseva David Gelernter pitää niin ikään presidentti Wilsonia sen merkittävimpänä keulakuvana. Wilsonin kaudesta muodostui Gelernterin mukaan vedenjakaja, joka muutti amerikanismin luonteen maanosan kansoittamistehtävästä koko maailmaa koskevaksi lähetystyöksi. Yhdysvalloissa “amerikkalaisen moraalien idealismia” alettiin pitää maan menestyksen syynä ja sen soveltaminen maailmanlaajuisesti katsottiin oikeutetuksi. Esittäessään kongressille suostumusta sodanjulistukselle Wilson totesi, että maailmasta täytyy tehdä turvallisempi demokratialle. Amerikanismin näkökulmasta toteamuksen voin nähdä kiteyttävän Yhdysvaltain tuntemaan välttämättömyyden levittää elämäntapaansa ja omaa menestystarinaansa.

Amerikanismin poliittisuuden Gelernter johtaa puritanismin poliittisesta päämäärästä, joka hänen mukaansa tavoitteli Uuden testamentin puhtaan kristillisyyden palauttamista. Näkemykseen liittyi kalvinistinen predestinaatio-oppi, joka piti puritaaneja pyhällä maalla asuvana Jumalan valittua kansana. Vastoin aatehistorian konventionaalista näkemystä puritanismi ei Gelernterin mukaan hävinnyt olemasta, vaan se muutti itsensä amerikanismiksi. Puritanismi ja amerikanismi eivät siis olleet rinnakkaisia tai muutoin toisiinsa linkittyviä ilmiöitä. Paremminkin ne edustivat yhden ja saman ilmiön eri vaiheita. Presidentti Wilsonin hallinnon aikana amerikanismi puritanismin jatkeena siirsi tehtävänsä kansallisesta kansainväliseksi. Tässä prosessissa merkittävin välivaihe oli progressivismin periaatteiden uudelleensoveltaminen kansainväliseen skaalaan. Progressiivisten ihanteiden saavuttaminen ja hyväksyminen kotimaassa oli välttämätön edellytys myös kansainväliselle lähetystehtävälle.¹¹²

Amerikanismi ei kuitenkaan ollut vain yksi wilsonilaiseen ajatusrakennelmaan kuuluva osa-alue, vaan enemmänkin sen henkinen perusta. Tälle perustalle ominaiseksi muodostui amerikanismin uskonnollinen komponentti, jota määritteli yksilön kiistaton oikeus vapauteen (freedom), tasa-arvoon (equality) ja demokratiaan (democracy). Näitä kolmea toisaalta myös progressiivisen liikkeen sisäpoliittisina periaatteina ymmärrettävää osaluetta ei määritelty niinkään filosofisina ilmiöinä vaan ennen kaikkea Jumalan sanana, jotka lukittiin perustuslakiin. Vapaus ilmentyi Toisen Mooseksen kirjan genesiksen viestinä ja tasa-arvo Ensimmäisen Mooseksen kirjan luomiskertomuksesta, jossa ihminen

¹¹² Gelernter 2007, s. 147–152, 158–159.

todettiin luodun Jumalan kuvaksi. Demokratian ihannetta Jumalan sanana korostavat taas Viidennen Mooseksen kirjan jakeet 1:12–15, joissa epäsuorasti kehoitetaan valitsemaan johtajiksi viisaita miehiä. Näistä kolmesta ehkä spekulatiivisimpana demokratiasta muotoutui kuitenkin amerikanismin vähintäänkin vapauden ja tasa-arvon veroinen lähetystehtävä.¹¹³

Kaikkiaan Byrnes viittaa Stuttgartin puheessa demokratiaan kymmenen kertaa. Saksan demokratisoiminen liittyy puheessa toisaalta osaksi Potsdamin sopimuksen sisältöä – toisaalta se esitetään ehtona olojen normalisoinnille ja siten tavallaan ainoana mahdollisuutena palauttaa maalle sen itsenäinen toimintavapaus. Demokratian ohella Byrnes viittaa toistuvasti myös vastuuseen (responsibility). Puhuessaan vastuun käsitteillä hän omaksuu selkeitä amerikanismin puhetapoja, joissa Yhdysvaltain ennalta määrätty ja suvereeni asema maailman kohtalon vastuunottajana ei jää epäselväksi. Alemmalla tasolla vastuu on muiden kansojen, kuten Saksan, Neuvostoliiton tai Ranskan, kykyä kantaa vastuuta. Sen vastuun saavuttaminen merkitsisi kuitenkin amerikkalaisen ”moraalin idealismin” saavuttamista aidossa demokratiassa, jonka saavuttamiseen sisäsyntyisesti ei muualla maailmassa onnistuisi. Byrnesin puheen teot eivät niinkään tässä valossa pelkästään toteuta politiikan konstellaatioita, vaan enemmänkin ne osoittavat Yhdysvaltain puuttumattomuuden kauhistuttavat seuraukset: anti-amerikanistisen moraalittomuuden, antiwilsonilaisen tyrannian ja lockelaisen luonnontilaan ajautuvan maailman.

4.3 Jaltan aksioomat Byrnesin ulkopoliittikan perustana

Atlantin julistuksen henkeä oli laajennettu marraskuussa 1943 pidetyssä Teheranin konferenssissa, jossa Roosevelt oli myöntynyt muun muassa Stalinin vaatimuksiin ystävällisistä rajanaapureistaan ja Neuvostoliiton–Puolan rajan siirtämisestä lännemmäksi. Myös eräänlaisista sotakorvausjärjestelyistä oli alustavasti sovittu lähinnä Puolan hyväksi. Tuolloin presidentti Roosevelt alkoi kannattaa myös Yhdistyneiden kansakuntien kaltaisen organisaation perustamista. Tämä merkitsi osaltaan wilsonilaisen mandaatin konkreettista täyttämistä ja lopullista irtautumista haikailuista takaisin isolaatiopoliittikan tielle.

¹¹³ Viides Mooseksen kirja 1:12–15. ”Mutta miten minä yksin jaksaisin kestää sen vaivan ja taakan, joka minulla on teistä ja teidän riidoistanne? Valitkaa kustakin heimosta viisaita, taitavia ja kokeneita miehiä, niin minä asetan heidät teidän johtajiksenne.’ Te vastasitte minulle: ’Ehdotuksesi on hyvä.’ Silloin minä kokosin teidän heimojenne päämiehiä, viisaita ja kokeneita miehiä, ja määräsin heidät toimimaan teidän johtajinanne: tuhannen, sadan, viidenkymmenen ja kymmenen päällikköinä sekä kirjureina.” Gelernter 2007, s. 71–73.

Aatteellisesti Byrneskin mitä ilmeisimmin oli hyväksynyt wilsonismin ihanteet ja Yhdysvaltain paluun kansainvälisille toimintakentille, mutta muilta osin Rooseveltin kuoleman ulkopolitiikkaan jättämä perintö saattoi olla niin Trumanille kuin Byrnesillekin paljon ongelmallisempi.¹¹⁴

Presidentti Rooseveltin aikana Yhdysvaltain sodanaikainen ulkopolitiikka perustui tiukasti suurvaltajohtajien pienen ryhmän linjauksiin. Näitä linjauksia määrittelivät tietyt perusoletukset ja periaatteet, jonka pohjalta myös sodanjälkeistä toimintaa alettiin hyvissä ajoin suunnitella. Näiden perusteiden merkitystä suurvaltapolitiikan luonteeseen korostanut historiantutkija Daniel Yergin pitää Jaltassa sovittua linjaa eräänlaisena perustana, johon Yhdysvaltain ulkopolitiikan piti myöhemmin sopeutua. Erityisillä Jaltan aksioomilla Yergin pyrkii nostamaan Rooseveltin sodanajan diplomatian tärkeimmäksi päämääräksi yhteistyön vakiinnuttamisen Neuvostoliiton kanssa. Ilmiön taustalla ei ollut niinkään halu hyväksyä Neuvostoliiton ideologiaa tai kyseenalaiseksi osoittautuneita toimia vaan vakiinnuttaa ”business-tyyppiset” suhteet maiden välille. Asennoituminen johtui Yerginin mukaan siitä, että Roosevelt oli jo hyvissä ajoin hahmotellut sodanjälkeisten suurvaltojen joukkoon myös Neuvostoliiton.¹¹⁵

Ulkopolitiikassa Jaltan aksioomat ja Rooseveltin dominanssi näkyivät siinä, ettei ulkoministeriön näkemyksiä voinut Yerginin mielestä enää erottaa Rooseveltin näkemyksistä etenkin YK:n kaltaisten kysymysten kohdalla.¹¹⁶ Tämä tietysti koitui Byrnesiä edeltäneiden ulkoministereiden, Cordell Hullin ja Edward Stettiniuksen, arvovaltatappioksi, sillä heidän roolinsa ulkopolitiikassa jäi näin ollen varsin näennäiseksi todellisen vallan ollessa presidentillä. Toisaalta asetelma oli tulosta Yhdysvalloissa poikkeustilan yksimielisyyttä korostaneen bipartisanshipin kehittymisestä, jolla tarkoitettiin niin kahden pääpuolueen kuin lainsäädännöllisen ja toimeenpanevan vallan välistä yhteistoimintaa ja yhteisymmärrystä. Käytännössä bipartisanship lopetti ainakin väliaikaisesti ulkopolitiikan aseman ristiriitaisena ja pohjaltaan sisäpoliittisena kysymyksenä. Samalla se mahdollisti ainakin nimellisesti suhteellisen vakaan toimirauhan ulkopolitiikan huipulle – lähinnä siis presidentille. Presidentti Rooseveltin kuoleman jälkeen bipartisanshipin suoma ulkopolitiikan sisäpoliittinen välirauha hyödytti myös

¹¹⁴ Yergin 1977, s. 47–48; Gaddis 1978, s. 62–63.

¹¹⁵ Yergin 1977, passim.

¹¹⁶ Yergin 1977, s. 44–45.

Byrnesiä, joskaan puoluetasolla yhteisymmärrys ei enää ollut itsestäänselvyys. Vuoden 1944 presidentinvaalissa Thomas Deweyn ulkopoliittisena neuvonantajana toiminut John Foster Dulles ja senaattori Arthur Vandenberg saivat Trumanin tullessa presidentiksi avoimemmat mahdollisuudet kritisoida ulkopoliitiikan kurssia republikaanien näkökulmista.

Daniel Yerginin mukaan Rooseveltin vaikutusvalta ulkopoliitikassa perustui kahdenlaiseen rooliin. Venäläisten kanssa hänen täytyi esiintyä liittoutuneiden roolissa, joka perustui kansainvälisen politiikan realiteeteille. Kotimaassa hän taas jatkoi wilsonilaisen idealismin hämärtämistä. Wilsonilaisella idealismilla Yergin korostaa, ettei Woodrow Wilsonin presidenttikaudella apilaislaivastoministerinä toiminut Roosevelt enää julkisuuden ulkopuolella uskonut Kansainliiton kaltaisten järjestelmien toimintakykyyn. Sen sijaan Rooseveltin tavoitteissa oli organisoida sodanjälkeinen maailma jonkinlaisen suurvaltojen välisen liiton pohjalta, missä Yhdysvalloilla olisi aktiivinen rooli.¹¹⁷

Kirjassaan *Power Politics* Kansainliittoa ja toisaalta Yhdistyneitä kansakuntia tutkinut Martin Wight korostaa organisaatioiden käsitteellistä eroavaisuutta. Kansainliitto oli hänen mukaansa merkittävä yritys vakiinnuttaa valtioiden väliseen yhteistyöhön kansainvälinen laki ja järjestys, kun taas YK merkitsi kääntymistä revolutionääriseen voimapolitiikkaan. Kansainliiton edustaessa jäsenmaidensa vapaata yhteistyötä YK:sta muovautui valtioiden yläpuolinen ja pakkokeinoihin oikeutettu autoritäärinen organisaatio. YK:n tapauksessa Wight puhuu jopa kääntymyksestä kohti internationalistista konstitutionalismia, jonka hän näkee suorana ”Euroopan konsertin” voimapolitiikan jälkeläisenä. Wightin näkökulmasta wilsonismi sisältää luottamuksen kykyyn irrottautua voimapolitiittisista konstellaatioista, joihin ei enää toisen maailmansodan aikana ja YK:n rakennusprosessissa haluttu palata. Yhteistyö valtioiden välillä (cooperation between states) oli Kansainliiton liittoluonteen puhetapa, jolla Wightin mukaan viitattiin sen koostumukseen kansainvälisen yhteisön primäärisistä instituutioista. Kansainvälisellä yhteistyöllä (international cooperation) taas haluttiin osoittaa YK:n primäärisiä instituutioita tuhoava luonne, jonka merkinä oli paluu voimapolitiikkaan (power politics).¹¹⁸

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Wight 2004, s. 27–28, 42–58, 85–87. Wight julkaisi *Power politics*in ensimmäisen suppeamman version juuri vuonna 1946. Edellä mainittu Kansainliiton ja YK:n analyysi on laajemman version lisäys.

Kansainliiton ja YK:n perustamiskeskustelujen eroja tutkineen Risto Wallinin mukaan Kansainliiton perusta oli kansakunnan (nation) tai valtion käsitteissä. Hänen mukaansa tämä oli liittoa perustettaessa hallitseva universaaliin järkeen ja luonnonoikeuteen pohjautuva politiikan peruskäsite tai konsepti. Wallinilla liittoluonne tarkoittaa kansakuntien välistä poliittista sopimusta, joka on rinnastettavissa Wienin kongressin sopimuksiin. Liittoa ei ymmärretty maailmanlaajuiseksi yhteenliittymäksi, vaan Wightin ajattelusta poiketen ”lain valtakunnan” yhdistämäksi kulttuuripiiriksi, jonka Wallin näkee vanhan eurooppalaisen konserttiajattelun perillisenä. Vasta YK johti mullistamaan voimatasapainoon ja valtioiden välisiin suhteisiin liittyvää käsitteistöä nostamalla esiin sellaisia avainkäsitteitä kuten maailmanyhteisö, organisaatio ja laki. Skinneriä siteeraten Wallin päätelee uuden sanaston olevan varmin merkki käsitteiden muutoksesta. Kuitenkaan sanastollinen kehitys osoittautu minkäänlaiseksi edistysaskeleeksi muun ilmiömaailman kannalta. Kyse siitä, millaiseksi mahdollisuudeksi esimerkiksi maailmanyhteisö vuonna 1946 aidosti koettiin, on keskeinen. Monessa suhteessa vaikuttaakin siltä, että YK:n suunnitteluprosessi ja siihen pohjautuva uusi retoriikka saivat vastaansa erillisten valtioiden vanhan perusdiplomatian mallit Yhdysvallat mukaan lukien.¹¹⁹

Myös Byrnesin aikalaisperspektiivistä Kansainliitto ja YK erosivat juuri tarkoituksiensa osalta. John Deweyn heinäkuussa 1946 esittämän näkemyksen mukaan Kansainliiton perimmäinen tarkoitus oli varmistaa voiton jääminen niille Euroopan valtakunnille, jotka olivat selvinneet voittajina. Tämänkaltainen uskomus oli Deweyn mukaan syy Yhdysvaltain jäämiseen Kansainliiton ulkopuolelle. Sen sijaan Yhdistyneisiin kansakuntiin liittyminen oli seurausta isolationistisen ajattelun hitaasta väistymisestä, jossa Dewey näkee ”julkison rakentumiseen viittaavia piirteitä”. Poliittisen järjestäytymisen määrä on näin ollen ainoa tekijä, jonka perusteella YK:n kehittymistä voi tarkastella: ”On sellaisia, jotka haluaisivat pitäytyä San Franciscossa hyväksytyyn Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan ahtaimpaan mahdolliseen tulkintaan. Toiset taas pitävät välttämättömänä peruskirjan muuttamista laajoin poliittisin valtaoikeuksin varustetun Maailman Liittovaltion synnyttämiseksi”.¹²⁰

¹¹⁹ Wallin 2005, s. 11–13, 60–66, 80–83.

¹²⁰ Dewey 2006, s. 233–234.

Myös Jaltan aksioomien muovautumisen näkökulmasta keskeiseksi tuli ulkopoliittisen toimintamallin lopullinen valinta. Yerginin mukaan sodanjälkeisen rauhan organisoinniseksi Rooseveltin ainoa mahdollisuus oli toimia reaalipolitiikan ja wilsonismin välissä. Jaltassa Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain välinen vuorovaikutus keskittyi suurelta osin kysymykseen Saksan sotakorvauksista. Neuvostoliiton järkkymättömistä näkemyksistä sotakorvauskysymyksessä ja Yhdysvaltain huolesta Itä-Euroopan rajajärjestelyissä tuli jonkinlaisia koetapauksia, joiden mukaan Jaltan aksioomat viime kädessä muovautuivat. ”Roosevelt oli realisti; hän tiesi, että kaikki mikä riippuisi yksimielisyyden saavuttamisesta, tulisi olemaan riippuvainen tavoitteista ja tulevaisuuden linjauksista ja päinvastoin.” Toisaalta juuri Franklin D. Roosevelt oli päättänyt Monroen opista alkaneen ja Theodore Rooseveltin aikana vahvistuneen isolationistisen linjan luopumalla sotilaallisesta puuttumisesta vuonna 1934 siirtymällä ”hyvän naapurin politiikan” puhetapaan.¹²¹

Yergin muistuttaa, että Rooseveltin ulospäin näkyvän ulkopoliitiikan ja kotimaisen ulkopoliitiikan välillä oli huomattava kuilu, jonka yli toimiminen olisi vaatinut valtavaa taitoa olla samanaikaisesti realisti ja idealisti.¹²² Tämän yhtälön vaikeutta kuvastaa se, että Potsdamin suurvaltakonferenssin jälkeen maailmanpolitiikan luonne muuttui sen painopiste siirtyessä Rooseveltin, Churchillin ja Stalinin muodostamasta piiristä ministeritasolle ja myös YK:lle. Toisaalta maailmanpolitiikan luonteen muuttumisessa Yhdysvaltain poliittisen johdon muuttumisella oli rajallinen rooli. Kuitenkin on korostettava sitä tosiseikkaa, että Rooseveltin suljetun kerhon politiikan päättyessä ulkopoliitiikan linjanmäärittelystä tuli monimutkaisempaa, sillä yhä useammalla oli mahdollisuus vaikuttaa siihen.

Kylmän sodan kehitystä lopputuloksista käsin katsottuna on helppo todeta Rooseveltin kuoleman huhtikuussa 1945 lopettaneen tehokkaan suurvaltapolitiikan toimintamahdollisuudet ja aloittaneen suurvaltojen välisten suhteiden negatiivisen kehityksen. Edelleen Jaltan aksioomien ja Rooseveltin tavoitteiden valossa Yhdysvaltain ulkopoliitiikan voidaan katsoa muuttuneen, mikäli tarkastellaan ulkopoliitiikkaa sen kokonaisuutena saavuttaman menestyksen valossa. Molemmat näkemykset sivuuttavat kuitenkin sen, mikä todella maailmanpolitiikan pelikentällä alkoi muuttua. Rooseveltin

¹²¹ Yergin 1977, s. 65.

¹²² Yergin 1977, s. 68.

kuoleman ohella kevät 1945 lopetti sodan Euroopassa ja vakiinnutti Neuvostoliiton asemat Itä-Euroopassa. Samaisesti tapahtui muutoksia Yhdysvaltain sisäpolitiikassa, joskin niistäkin muutoksista suurin osa johtui kiistatta presidentin vaihtumisesta.

Politiikan luonteen tarkastelun kannalta on oleellista pohtia oliko Yhdysvaltain poliittisella kentällä tapahtuneilla muutoksilla vaikutusta Jaltan aksioomien ja Jaltan hengen säilymiseen Yhdysvaltain ulkopoliitiikan johtonurana sodan jälkeen. Historiantutkija Robert L. Messerin mukaan Rooseveltin läheisiin kuulunut Byrnes halusi Jaltan aksioomien olevan Yhdysvaltain ulkopoliittisena perustana sodan jälkeenkin.¹²³ Kuitenkin aksioomien ylläpitäminen tuli edelleen vaatimaan sitoutumista toisaalta wilsonilaiseen idealismiin ja toisaalta sodanjälkeisten valta-asetelmien realiteetteihin. Byrnesin muistelmissaan ilmentämän kuvan perusteella Messerin näkemys on varsin hyvin perusteltu, mutta selkeimmin vain ulkoministerikautensa alun osalta. Myöhemmin suurvaltapolitiikkaa alkoivat ravistella sellaiset ongelmatekijät, joiden purkamiseksi Byrnes saattoi harkita joustamista Jaltan aksioomista.¹²⁴

Yerginin ja Messerin edustaman näkemyksen mukaan Rooseveltin aikana syntynyt nuorallatanssi reaalipolitiikan ja kotimaisen yleisen mielipiteen välillä sai jatkoa myös Rooseveltin kuoleman jälkeen. Molemmat tulkinnat leimaavat tasapainottelun epäonnistuneeksi niin Rooseveltin aikana kuin myöhemminkin. Kuitenkin Yhdysvalloissa yleisen mielipiteen ja ulkopoliitiikan linjan haluttiin olevan yhdenmukainen. Osaltaan Yerginin ja Messerin näkemys hylkääkin mahdollisuuden ulkopoliitiikan tekijöiden ja yleisen mielipiteen vuorovaikutuksen kaksisuuntaisuudesta. Samalla hämärtyy käsitys siitä, miten reaalipolitiikka määritellään. Reaalipolitiikan ulottuvuuden modernisoiminen bismarckilaisista lähtökuopista kokonaisvaltaisemmaksi sisä- ja ulkopoliittiseksi toimintastrategiaksi on perusteltua yleiseen mielipiteeseen ja demokratiaan sitoutuneen Yhdysvaltojen kohdalla ainakin Rooseveltin kuoleman jälkeen.

4.4 Ideologioiden perintö ja Byrnesin anti-isolationistinen intentio

Suhteessa eristäytymiseen Stuttgartin puheessa todellakin näyttää olevan wilsonilaista voimaa. Eristäytymisen syistä ja siihen johtaneista prosesseista Byrnes antaa selityksensä

¹²³ Messer 1983, s. 81.

¹²⁴ Byrnes 1947, passim.

Wilsonin tavoin. Yksinkertaistettuna kehityskertomuksena sotaan liittymistä ei esitetä seurauksena ulkovaltojen hyökkäyksestä tai sotilaallisesta uhasta, vaan ennen kaikkea seurauksena oikeuksien loukkauksista. Oikeuden loukkaus kohdistuu oikeuteen elää rauhaa rakastavassa maassa ja tämän tilan palauttaminen tai saavuttaminen oli Wilsonin neljäntoista kohdan vaatimusten ydin. Rauhaa rakastavan kansan (peace-loving nation) käsite on keskeinen ja se rinnastuu Yhdysvaltoihin niin Wilsonilla kuin Byrnesilläkin. Rauhaa rakastavan kansan amerikanistiseen puhetapaan liittyy Wilsonilla myös vapaus määrittellä omat instituutiot ja luottaa oikeuteen sekä kansainvälisten suhteiden hoitoon rehelliseltä pohjalta.

Maailman tilan stabiloiminen pysyvämmäksi rauhan tilaksi ei wilsonilaisin puhetavoin ajateltuna ollut mahdollista siten, että jokin kansainvälisen järjestelmän maista jäisi sen ulkopuolelle. Isolaatiopolitiikan mahdottomuus näkyy eräällä tavalla moraalittomuutena: ” – – me näemme selkeästi, että jollei oikeutta tehdä muille, ei sitä tehdä myöskään meille”. Wilsonilainen käänteinen moraalikäsky näkyy Byrnesillä enemmänkin uhkailuna:

”Toivon, ettei Saksan kansa enää koskaan erehdy kuvittelemaan, että rauhaa rakastavat amerikkalaiset jäisivät toimeettomiksi mikäli jokin kansa alistaakseen muita kansoja tai hallituksia käyttäen voimaa tai uhkaa voimankäytöllä”.¹²⁵

Stuttgartin puheen valossa Jaltan aksioomat sulautuivat wilsonilaiseen perustaan hieman vastaavalla tavalla kuin progressivismillekin oli käynyt. Irtautumista isolaatiopolitiikasta oli motivoitu amerikanistisella lähetystehtävällä, jota taas turvasi wilsonismin ovelasti itseensä sulauttamat progressiiviset arvot. Ulkopoliitikassa siirtyminen aktiiviseen vaiheeseen ei suinkaan ollut tulosta sen reaalioliittisesta välttämättömyydestä. Voittajavaltiona se olisi yhtä hyvin voinut palata eristäytyneemmälle tielle, mutta valintaa ei tässä suhteessa määrittelyt niinkään toinen maailmansota. Merkittävimmin isolaatiopolitiikasta luopumiseen näyttää vaikuttaneen pitkäkestoinen aatteellinen muutosprosessi. Ulkopoliitikassa se ilmeni wilsonilaisuutena, joka käytännössä saattoi kiteytyä Yerginin kuvitteellisten Jaltan aksioomien taustalla piilleisiin jaltalaisiin arvoihin.

Suhteessaan Risto Wallinin analyysiin Byrnes näyttää omaksuneen kansainliittolaisia ja yhdistyneiden kansakuntien perustamiseen liittyneitä puhetapoja. Kansa (nation) on

¹²⁵ Liite.

korostetusti Byrnesin ajattelussa maailmanpolitiikan pelikentän legitiimein toimija. Pelin sääntöjenkin osalta Byrnes puhuu voima- tai valtapoliittisin (power politics) kääntein. Toisaalta hän hyväksyy organisaatio-käsitteistön kuuluvaksi Yhdistyneiden kansakuntien suvereniteettiin, mutta toiminnallisesti ulkoministeri vaikuttaa keskittyneen pluralistiseen ulkoministerikokousjärjestelmään. Byrnesin omana keksintönään osin aiheellisestikin pitämä ulkoministerikokousjärjestelmä osoittautui varmastikin välttämättömäksi välivaiheeksi valtionpäämiestason klikkiytyneen päätöksenteon ja YK:n toiminnan aloittamisen välillä. Silti sitä ei voi olla pitämättä jonkinlaisena tulevaisuuden varotoimena YK:n epäonnistumisen varalta. Lieneekin mahdollista ajatella, että maailmanyhteisön korostaminen saattoi Byrnesin ajattelussa johtaa epäsuotuisaan pattitilanteeseen, jossa kuitenkin jouduttaisiin turvautumaan vanhaan valtioiden väliseen valtopolitiikkaan.

Kysymys siitä mikä sai Byrnesin puhumaan isolaatiopolitiikasta irtautumisen puolesta johtaa kuitenkin vain hänen motivaatiopohjaansa koskeviin vastauksiin. Puhuessaan ensimmäisen maailmansodan jälkeisistä kokemuksista Byrnes tulee motivoineeksi politiikkansa menneisyyden konkreettisilla faktoilla. Tähän viittaavia puheakteja voi tulkita ainoastaan lokutionäärisellä tasolla. Niistä ei voi havaita mitään erityistä ristiriitaa, joiden perusteella puheakteja voisi pitää illokutionäärisesti merkittävinä. Toisaalta puheeseen sisältyy sellaisia tekoja, joiden valossa voidaan paremmin kysyä syytä miksi ulkoministeri sanoi niin kuin sanoi. Puhetekojen uudelleentulkinnan edellä osoittamat wilsonilaiset konventiot ovat Byrnesin kiistattomia syytä kohti tulevaisuutta. Nämä konventiot pitävät sisällään enemmän aatteellista latausta isolaatiopolitiikkaa vastaan kuin historiallinen motivaatiotausta tai asian lokutionäärinen ilmaiseminen. Wilsonilaiseen aatemaailman jatkeena anti-isolationistista politiikkaa voi perustellusti pitää Byrnesin intentiona Stuttgartin puheessa.

Se, ettei Byrnes sanallakaan viittaa suoraan Wilsoniin, saatikka luokittele menneisyyden poliittisia toimia erityisten nimikkeiden alle, ei aseta edellä todistettua kyseenalaiseksi. Skinneriläisittäin ajateltuna Byrnesin argumentaatiossa on eräänlainen aukko, jolla hän ohittaa Wilsonin ja toisaalta myös Rooseveltin kaltaiset henkilöahmot. Poleeminen vaikeneminen nimistä ei kuitenkaan tarkoita aatteellisten jatkumoiden katkeamista. Sen sijaan on relevanttia pohtia, miksei Byrnes tehokkaammin halunnut korostaa anti-isolationistista näkemystään juuri Wilson-argumentilla. Mikäli hän vaikenemisella halusi

todella korostaa politiikkansa linjaa kansan ulkopoliittisena ja irrallaan henkilökultteista, on *ex silentio* -päätelmä perusteltavissa. Toisaalta Byrnes muistelmissaan on korostanut juuri niitä virheitä, joita Wilson jälkepäin arvioituna teki. Kansainliiton rappio ja huonon tuloksen tuottanut Versailles'n rauhansopimus tekivät Wilsonista Byrnesin teksteissä ideologin, joka epäonnistui hyvien näkemystensä toteuttamisessa. Näiden pohdintojen tai uskomusten perusta on aikalaisevidenssissä eli niiden voi käsittää olevan ylipäänsä mahdollisia Byrnesin uskomuksia tai intentioita tai mahdollisuuksien maailmaa. Täten Stuttgartin puheen illokutionääristä uudelleentulkintaa voi jatkaa pohtimalla muita mahdollisia ulottuvuuksia.

5 TURVALLISUUSAJATTELUA VAI KOMMUNISTISTA IMPERIALISMIA? – INTENTIONA OSOITTA A NEUVOSTOLIITON TOIMINNAN MOTIIVIT

5.1 Wilsonismin progressiivinen ja antikommunistinen konteksti

Suhteessaan vallan Venäjällä kaapanneisiin bolševikkeihin wilsonismia voi pitää hyvin suvaitsevaisena. Wilson halusi korostaa Yhdysvaltain puuttumattomuutta Venäjän vallankumoukseen ja tehdä perättömiksi kaikki huhut vastavallankumouksen puolustamisesta, jonka kaltaista menettelyä Wilson piti ”houkuttelevana Saksan ja Itävallan autokraattisille hallituksille, muttei länsimaisille demokratioille tai Amerikalle”.¹²⁶ Amerikkalaisen antikommunismien historiaa tutkineen Markku Ruotsilan mukaan kyse alkoi 1910-luvun lopulta lähtien olla enemmänkin anti-bolševistisesta suuntauksesta, jossa yhdistyi saksalainen militarismi ja alkujaan saksalaiseksi mielletty bolševismi. Usko bolševismien ja preussilaisuuden yhteiseen juureen tavallaan määritteli bolševismien käsitteen sekä kaiken sosialismille tyypillisen että kaiken saksalaismalliseen autokratiaan luettavaksi kuuluvan muodostamana klusterina.¹²⁷

Seuraavassa pyrin asettamaan Stuttgartin puhetekstin illokutionääriseen uudelleentulkinnan osaksi Neuvostoliiton politiikkaa. Eräänlaisena ideaalityyppinä voisi pitää janaa, jonka ääripäitä edustavat puhdasta turvallisuusajattelua korostava ideologia ja kommunistisen imperialismien ideologia. Mikäli Byrnesin intentio oli osoittaa Neuvostoliiton toiminnan motiivit, on tarkastelua laajennettava wilsonismin ja progressivismien näkökulmista. Wilsonin vaaliohjelman kanssa vuoden 1912 vaaleissa kilpailleeseen Theodore Rooseveltin *New Nationalism* -ohjelmaan oli tuolloin kohdistunut kritiikkiä liiallisesta myötämielisyydestä sosialismia kohtaan. Neljä vuotta myöhemmin Wilsonin suhtautuminen Rooseveltin ohjelmaan oli muuttunut myötämielisemmäksi ja vaaleissa hän sai tukea myös sosialisteilta.¹²⁸ Vuoden 1917 vallankumouksen riehussa Venäjällä monet amerikkalaiset konservatiivit pelkäsivät bolševismien aiheuttavan negatiivisia vaikutuksia myös Yhdysvalloissa. Taistelu bolševismia vastaan täytyi kuitenkin tapahtua kotimaassa ja sitä tuli käydä välillisesti liberalismia vastaan. Kritiikissä kommunismi yhdistyi kollektivisointiin ja valtion vahvaan asemaan, joista oikeisto oli huolissaan. Näissä

¹²⁶ PWW 1984, s. 418.

¹²⁷ Ruotsila 2001, s. 62.

¹²⁸ Link 1965, s. 94; Ruotsila 2001, s. 16.

piireissä presidentti Wilsonia syytettiin senaatissa jopa yrityksistä muuttaa hallitus sosialistiseksi valtioksi.¹²⁹

Ruotsilan tulkinnan perusteella Wilson ei halunnut nähdä bolsevismia äärimmäisyyksiin tukeutuvana sosialismina, vaan potentiaalisena mahdollisuutena säästää sosialismi tuomitsemiselta.¹³⁰ Yhdysvallat ja Britannia olivat kuitenkin kommunisminvastaisuudessaan olleet edelläkävijöitä, sillä molemmat maat lähettivät Venäjälle huomattavat interventioarmeijat kukistamaan vuoden 1917 bolsevikivallankaappausta. Saksa ei osallistunut vastatoimiin millään tavalla, vaan päinvastoin tuki taloudellisesti Leniniä. Ruotsilan mukaan Saksan suhteet Neuvosto-Venäjään olivat hyvin positiiviset 1920- ja 1930-luvuilla ja kehitys vahvistui Adolf Hitlerin omaksuessa bolsevismita koko hallintomallinsa. Ajatus marxismista ja kansallissosialismista pääosiltaan samana ilmiönä vaikuttaa suurvaltapolitiikan konstellaatioiden näkökulmasta kiinnostavalta. Toisaalta Matti Simola muistuttaa Venäjälle sijoitettujen interventioarmeijoiden alkuperäisestä tarkoituksesta osallistua Saksan vastaisiin taisteluihin korostaen, että presidentti Wilson ja hänen sotilasneuvonantajansa pitivät ”kaikkia interventioehdotuksia vain taantumuksellisten konservatiivisten piirien yrityksinä palauttaa tsarismi Venäjälle”.¹³¹ Tilannetta bolsevikien näkökulmasta tarkeasteleet 1960-luvun revisionistit taas kielsivät bolsevikien osoittaneen minkäänlaista sodanjulistusta länsivalloille. Heidän mukaansa oikeastaan läntiset pyrkimykset palauttaa Venäjälle vanha valta ja lopulta kansainvälisesti eristää uusi Venäjä johtivat epäsuorasti kylmän sodan alkamiseen.¹³²

Angloamerikkalaista kylmää sotaa edeltävää antikommunismia tutkiessaan Ruotsila erottaa kiinnostavalla tavalla liberaalin ja konservatiivisen antikommunismin. Moraalisten konservatiivien näkemyksissä bolsevismin juuret olivat sen henkiselle luonteelle ominaisessa pahuudessa kun taas laissez-faire -konservatiivit tarkastelivat sitä talous- ja valtateorioiden sekä geopolitiikan vääjäämättömien lainalaisuuksien näkökulmista. Liberaalit taas kokivat bolsevismin syyt epäoikeudenmukaisissa yhteiskunnallisissa oloissa, jotka konservatiiviset menettelytavat olivat saaneet aikaan. Ruotsilan mukaan

¹²⁹ Ruotsila 2001, s. 122–123.

¹³⁰ Ruotsila 2001, s. 145.

¹³¹ Ruotsila 2005, s. 319; Simola 2005, s. 394–395.

¹³² Fleming 1961; Schuman 1962.

neuvostoaggressioiden patoaminen oli myös osa liberaalin antikommunismien keskeistä sisältöä, mutta vain siinä määrin että yhteiskunnallisilla tai sosiaalidemokraattisilla reformeilla voitaisiin lopullisesti purkaa kommunismin tarjoama haaste.¹³³

Ruotsilan tulkitsemana anti-internationalistinen ilmapiiri vain voimistui 1940-luvun lopulla huolimatta Neuvostoliiton aktiivisuudesta maailmanpolitiikassa. Sen sijaan että liittovaltiota olisi vahvistettu toimimaan kansainvälisen antikommunistisen kampanjan hyväksi, pyrittiin lähentymään sitä kotimaisena kysymyksenä. Anti-interventionistinen asenne sopi yhteen antikommunismien kanssa kahdesta syystä. Toisaalta neuvostomallinen kommunismi oli uhka vain ideologisesti ja tuntematta rajoja sitä vastaan ei olisi voinut taistella kansainvälisesti. Tässä ei-fysikaalisessa mielessä kommunismin uskottiin Neuvostoliitossa kaatuvan ilman ulkoisia vaikuttimia itsestään.¹³⁴

Perustavanlaatuisen suhtautumisero kommunismiin konservatiivien ja liberaalien välillä määrittyi kylmän sodan kynnyksellä. Ruotsilan mukaan konservatiivinen diskurssi painotti perinteisten ajattelumallien säilyttämistä ja hidasta muutosta vastapainona kommunismin ideologisuudelle, jonka konservatiivien piirissä nähtiin tavoittelevan maailmanherruutta ja juutalaiskristillisen tradition tuhoa. Liberaaleille kommunismista tuli pysyvästi kysymys hyvinvoinnista ja yhteiskunnallisista epäoikeudenmukaisuuksista. Oletettavasti juuri kapitalismin ja konservatiivisen politiikan aikaansaamat epäoikeudenmukaisuudet pyrkivät purkautumaan väkivaltaisesti, ja juuri näiden epäkohtien poistoon liberaalit pyrkivät ei-kommunistisilla menetelmillä. Tavallaan konservatiivinen antikommunismi oli samalla anti-liberalismia ja päinvastoin.¹³⁵

Ruotsilan tutkimuksen valossa onkin helppo ymmärtää, että ”intellektuaalinen kylmä sota” riehui angloamerikkalaisen antikommunismien sisällä kauan ennen sen leviämistä koko maailmaan. Erotuksena konventionaalista kylmä sota -käsitteestä intellektuaalinen ja sisäinen kylmä sota määrittyi bolsevikkivallan ensimmäisten kolmen vuosikymmenen aikana kehittyneistä antikommunismeista ja niiden suhteista kulloinkin vallalla olleeseen voimatasapainoon. Sotien välistä aikaa leimannut liberaali antikommunismi ei Ruotsilan tulkitsemana missään nimessä voinut muuttua kansainväliseksi kylmäksi sodaksi, sillä se ei

¹³³ Ruotsila 2005, s. 239.

¹³⁴ Ruotsila 2001, s. 231–232.

¹³⁵ Ibid.

koskaan ollut omistautunut kommunismin tuhoamiselle. Liberaalin antikommunismien tavoite oli ainoastaan Neuvostoliiton sotilaallisen uhkan fyysinen patoaminen.¹³⁶

Liberaalin antikommunismien sijaan aatteellisen kylmän sodan synnylle olennaista oli Ruotsilan mukaan toisen maailmansodan jälkeinen konservatiivisen antikommunismien uudelleen syntyminen. Konservatiivinen antikommunismi ei voinut hyväksyä liberaaleja äänenpainoja, sillä niiden nähtiin vain tähtäävän kommunismiin mutta eri tavoin. Näkökulmassa korostui liberalismien, sosialismin ja bolsevismin yhteensulautuminen totalitarismiksi. Ruotsilan tutkimuksessa konservatiivisen antikommunismien kehityksen merkittävintä osaa näyttävät äänenpainot kukistaa sosialismi sotilaallisilla interventioilla ja tavoitteet luoda antikollektivistista tietoisuutta käsittävä itsekontrolli. Kylmän sodan puhkeamisen estyminen ennen vuotta 1945 selittyy liberaalien dominanssilla ja jatkuvilla sisäisillä erimielisyyksillä konservatiivien kanssa lähinnä juuri suhteessa kollektivismiin. Toisaalta kylmän sodan edellytyksiä ei vielä ollut johtuen vastavoimien epätasapainosta ja kyvyttömyydestä estää konservatiivien hyökkäykset.

Vuodesta 1945 konservatiivisuus Yhdysvalloissa oli muuttunut entistä yhtenäistyneemmäksi ja vakiinnuttanut näkökulmansa. Tämä teki siitä Ruotsilan tulkitsemana vahvan vastapoolin kommunismia ja liberalismia kohtaan, mikä kiinteytyi kylmänä sotana ilmenneeseen reaktioon osapuolten välillä. Kahtiajako toisaalta äärimmäisen ei-bolsevistiseen vasemmistoon ja antiliberaaliseen oikeistoon sekä toisaalta vasemmistoliberaaleihin ja laissez-faire-konservatiiveihin oli saavuttanut lopullisen muotonsa juuri vuonna 1945. Konservatiivien antikommunistinen taistelu oli tavallaan käynnistynyt jo 50 vuotta kylmää sotaa aikaisemmin ollen ensisijassa taistelua modernia liberalismia ja myöhemmin liberaalia antikommunismia vastaan. Tässä valossa kylmän sodan synnyn voi nähdä perustellusti konservatiivisten voimien yhteen keräytymisenä juuri ennen kylmän sodan puhkeamista, mikä edelleen mahdollisti puuttumisen myös kansainvälisen politiikkaan. Vaikka Neuvostoliiton toiminnalla olikin merkittävä rooli kylmän sodan synnyssä, Ruotsilan tutkimus osoittaa angloamerikkalaisen konservatiivisen antikommunismien olleen taisteluasemissa jo paljon ennen vuotta 1945.¹³⁷

¹³⁶ Ruotsila 2005, s. 243.

¹³⁷ Ruotsila 2005, s. 245–246.

Wilsonismin suhtautuminen kommunismiin näyttää edellä esitetyn valossa hyvin analogiselta Jaltan aksioomien ja isolaatiopolitiikan kanssa. Hylkäämättä progressiivista tukeaan sisäpoliittisena ristiriitana Wilson pystyi erittelemään sosialismin uhkaavimmiksi aineksiksi juuri sen taipumuksen johtaa autoritäärisiin hallintomalleihin. Käytännössä taustalla saattoi olla huoli sosialisteja sisältäneiden progressiivien kannatuksesta. Toisaalta Wilson saattoi nähdä bolsevismin ja saksalaismallisen autoritaarisuuden liitossa sellaisia uhkakuvia, joiden vastaamiseen reaaliolitiikka ei myöhemmin enää olisi riittänyt.

5.2 Neuvostoliiton turvallisuustarpeet ja häviäjien rankaisun problematiikka

Neuvostoliiton vaatimuksia toisen maailmansodan jälkipyykissä määritteli suurelta osin turvallisuuskeskustelu, jonka perusteella sen geopoliittisen aseman parantamiseksi olisi tehtävä merkittäviä parannuksia. Tästä konkreettisena esimerkkinä ja kauhuskenaariona toimi ns. Puolan käytävä, jota pitkin Napoleonin ja Hitlerin kaltaiset hyökkääjät olivat tulleet Venäjälle. Jaltassa ja Potsdamissa myös muut liittoutuneet olivat tukeneet Neuvostoliiton turvallisuusajattelua varsin periaatteellisella tasolla. Yhdysvallat oli turvallisuusajattelun kannalta ulkopuolisin, sillä sen alueellista koskemattomuutta ei sodassa ollut merkittävästi loukattu. Puhuminen turvallisuustarpeista osana puskurivyöhykkeitä ja hyvien naapuruussuhteiden politiikkaa johtaa loogisesti rajoittamattomaan prosessiin, jossa hyvien naapureiden naapureitakin joudutaan punnitsemaan turvallisuusaspektilla. Turvallisuuspolitiikan ja ekspansiivisen ulkopoliitiikan rajavyöhyke näyttääkin varsin sumealta. Stuttgartin puheessaan Byrnes käyttää turvallisuus-käsitteitä vain muutaman kerran, mutta tekstin illokutionääriseen uudelleentulkinnan valossa haluan väittää, että ulkoministerin intentio oli turvallisuustarpeiden suhteen osoittaa se, mikä olisi kohtuullista.

Kansainvälisten suhteiden tutkija Barry Buzanin käsittämänä turvallisuus ilmenee eräänlaisena siirtona, joka ”vie toimintatapsansa pelin vakiintuneiden sääntöjen ulkopuolelle joko erityislaatuisena politiikkana tai kokonaan politiikan yläpuolella olevana”. Käsitteellisessä valossa turvallistaminen (securitization) on siten politisoinnin äärimmäinen versio, sillä teoriassa minkä hyvänsä julkisen kysymyksen voi asettaa politisoitavissa olemattoman, politisoitavan ja turvallistettavan muodostamalle janalle. Politisoitavissa olemattomat kysymykset on ymmärrettävä sellaisiksi, joihin valtio ei puutu

millään tavalla ja jotka eivät asetu julkisen debatin tai päätöksenteon kohteeksi. Politisoitavat kysymykset taas ovat osa julkista *policyä* vaatien hallinnollisia päätöksiä ja resurssien jakoa. Ketjun päätteellä turvallistaminen näkyy julkisten ongelmien esittämisenä jo ”olemassa olevina uhkina, vaatien hätätoimenpiteitä ja oikeuttaen normaalien poliittisten proseduurien ulkopuolisen toiminnan”.¹³⁸

Politisoinnin ja turvallistamisen dikotomia toimii esitetyn valossa ajassa ja paikassa ja vaikuttaa pätevältä Buzanin antamien esimerkkien perusteella. Esimerkiksi Iranissa ja Saudi-Arabiassa valtio on politisoinut uskonnon kun taas esimerkiksi Yhdysvalloissa näin ei ole tapahtunut. Kulttuuri voidaan taas nähdä turvallistetuksi esimerkiksi Neuvostoliitossa tai Iranissa toisin kuin Britanniassa. Käsitejangan kaksinapaisuuden kuitenkin purkaa huomio mahdollisuudesta joidenkin ongelmien samanaikaiseen politisoimisen ja turvallistamiseen. Neuvostoliiton toisen maailmansodan jälkeinen toiminta vaikuttaa politisoinnin ja turvallistamisen sulautumiselta toinen toisiinsa. Turvallistamisen käsitteen ulottuvuus laajenee tässä suhteessa jopa traditionaalisesti epäpoliittisen ja politisoidun ulkopuolelle. Saksan rankaiseminen Neuvostoliiton tavoitteiden mukaisesti muuttuu koko maailman tulevaisuuden kannalta ratkaisevaksi ja jättää siitä poikkeavat tulkinnat maailmanpoliittisen toimintakonvention ulkopuolisina vaille merkitystä.

Aika- ja paikkaulottuvuuden lisääminen politisoitavissa olemattoman, politisoitavan ja turvallistettavan julkisen ongelman kolmijakoon vaikuttaa perustellulta ainakin modernin kansainvälisen järjestelmän näkökulmasta tarkasteltuna. Kolmikymmenvuotisen sodan päättäneen Westfalenin rauhan 1648 jälkeinen kansallisvaltioiden suhteiden vakiintuminen loi perustan myös kansainvälisten suhteiden järjestäytymiselle ainakin eurooppalaisesta katsantokannasta. Turvallistettavuuden kannalta ainoa oleellinen kysymys liittyi tasapainotilojen saavuttamiseen ja kiteytymiseen 1800-luvun loppupuolen reaali-politiittiseen ajatteluun. Tasapainoajattelun ja kansainvälisten suhteiden toteutuminen kylmän sodan bipolaarisessa maailmassa tiivistä turvallistettavuuden problematiikan oikeastaan kahden suurvallan turvallistamistarpeiden väliseksi jännitteiksi. Alkujaan turvallistamista voisi pitää jopa enemmän Neuvostoliiton sloganina, jolla toisen maailmansodan jälkeisen maailman järjestelemistä sen etujen mukaiseksi perusteltiin. Toisena merkittävänä

¹³⁸ Buzan 1998, s. 24.

voittajana Yhdysvallat ei oikeastaan voinut toimia oman turvallistamisajattelunsa tukemana, sillä maa oli liittynyt sotaan suurelta osin taloudellisista syistä ja tullut alueellisesti uhatuksi vain Tynnellä merellä ja ainoastaan yhden vihollisvaltion toimesta. Euroopassa Yhdysvallat tavallaan toimi muiden liittoutuneiden turvallistamisajattelun puolesta joutuen kuitenkin sodan jälkipyykissä ristipaineisiin liittolaistensa turvallisuustarpeiden kohtuuden määrittelyssä. Lisäksi tilannetta monimutkaisti hävinnyt Saksa, jonka olemassaolon ja rangaistusten kohtuullisuuden puolesta Yhdysvallat toisaalta joutui taloudellisten tekijöiden vuoksi taistelemaan. Jälkeenpäin tulkittuna toisen maailmansodan loppuratkaisussa turvallistaminen merkitsi Yhdysvalloille tasapainopolitiikan palautusyrityksiä ja omien taloudellisten intressien turvaamista, kun taas Neuvostoliitto pystyi oman turvallistamisajattelunsa nimissä kasvattamaan vaikutusvaltaansa eritoten Euroopassa.

Kylmän sodan esimerkki soveltuu hyvin myös Barry Buzanin määritelmään turvallisuudesta itse-referentiaalisena toimintana. Määritelmän mukaisesti turvallisuuskysymyksestä tulee turvallisuuskysymys pääasiassa siksi, että ongelma esitetään uhkana riippumatta siitä onko uhkan olemassaolo todellista. Ole Wæverin tutkimuksiin viitaten kansainvälisen turvallisuuden kysymykset ylittävät tärkeydessä muut kysymykset juuri näkökulman argumentoitavuuden takia. Turvallisuusasiat on helppo argumentoida prioriteettijärjestyksen huipulle, sillä todisteita mitä erilaisimmista turvallisuustarpeista oli ainakin toisen maailmansodan jälkeen helppo popularisoida esiin. Turvallisuuskysymykseen puuttumattomuus olisi taas johtanut vääjäämättä loogiseen muiden kysymysten irrelevanttiuteen tulevaisuudessa, jolloin Neuvostoliitto olisi voinut vedota Yhdysvaltain puutteelliseen turvallisuuspoliittiseen haluun estää tulevia konflikteja¹³⁹

Byrnesin ulkopolitiikan suhdetta Saksaan väitöskirjassaan tutkineen Denise Conoverin mukaan Byrnes sitoutui rauhanprosessin ensivaiheessa Italian, Balkanin ja Suomen rauhansopimusluonnosten ohella myös Saksan kysymyksen ratkaisemiseen. Byrnesin kiinnostus Saksa kohtaan periytyi Conoverin mielestä Rooseveltiltä, joka oli esiintynyt toisaalta Saksan rankaisijana ja toisaalta maltillisemmän linjan kannattajana. Byrnes oli kuitenkin omaksunut jälkimmäisen linjan näkyen Potsdamista saakka Saksan taloudellisten

¹³⁹ Buzan 1998, s. 24.

etujen kohtuullisena puolustamisena, mikä Conoverin tutkimuksen mukaan ainoastaan vahvistui Stuttgartin puheen myötä.¹⁴⁰

Conoverin näkemys vaikuttaa yhtenevältä muun muassa Yerginin aksiooma-mallin kanssa. Mikäli Byrnes olisikin perinyt Rooseveltiltä vain hänen ”Jaltan aksioomansa” ja unohtanut täysin wilsonistisen ankan rankaisukäsityksen, voidaan asiaa tarkastella vain taloudellisten etujen näkökulmasta. Yleisesti rankaisemisen käsite vaikuttaa jääneen neuvotteluprosessissa huonosti määriteltyksi, mikä väistämättä on heijastunut myös tutkimukseen. Potsdamin sopimuksessa Saksan syyllisyys ja rankaistavuus oli liittoutuneiden yhteisesti hyväksymä asia, mutta kuitenkin siinä hengessä, että rankaisutoimilla pyrittäisiin ensisijaisesti estämään kansallissosialismin uusi nousu ja toissijaisesti hyvittämään hävinneen voittajaosapuolelle aiheuttamia tuhoja. Jälkimmäinen sulautui kuitenkin niin kiinteästi osaksi ensimmäistä, ettei niitä lopulta voinut erottaa toisistaan. Asetelma korostui erityisesti Neuvostoliiton intresseissä siirtää epämääräisesti määriteltyä sotatarviketeollisuutta omalle vyöhykkeelleen ensimmäisen periaatteen nimissä.

5.3 Neuvostoliitto ideologioista riippumattomana oikeushenkilönä?

Jos Byrnesin intentio oli todella toimia maltillisemmän rankaisulinjan kannattajana ja samalla siis Neuvostoliiton tahdon vastaisesti, on illokutionäärysten aktien sisällön oltava tavalla tai toisella epäwilsonilainen suhteessaan Saksan rankaisemiseen. Toisin sanoen Byrnesin matillista rankaisulinjaa puoltavia puhetekoja on tutkittava suhteessa aikalaiskritiikin muodostamaan kontekstiin. Eräs ulkopoliitiikan huomattavimpia kriitikoita oli kauppaministeri Henry A. Wallace, joka halusi välttää konfrontaatioita Neuvostoliiton kanssa. Hänen ”tavallisen miehen vuosisadan” ideologiassaan Neuvostoliiton ulkopoliittiset toimet näyttäytyivät usein varsin ymmärrettävässä valossa, mikä aiheutti pahennusta konservatiivisemmissä piireissä. Toisaalta Wallacen tavoissa puhua kolonialismin lopettamisesta oli paljon klassisia progressiivisia aineksia. Jo toukokuussa 1942 kauppaministeri oli peräänkuuluttanut taloudellisen orjuuden ja kolonialismin poistamista sekä vailla kansainvälistä valvontaa olevien kartellien purkamista. Tuolloin Wallace myös varoitti sooloilusta sodan päättymisen jälkeen: ”Kun rauhan aika koittaa, on kansalaisten ylin tehtävä osoittaa suurempaa huolta yleistä hyvinvointia kohtaan. Niiden,

¹⁴⁰ Conover 1978, s. 32–48.

jotka muotoilevat rauhan, täytyy ajatella koko maailmaa”. Toisena kriittisenä vastapoolina toimivat republikaaniset senaattorit Arthur Vandenberg ja Tom Connally, jotka senaatin ulkoasiankomiteaan kuuluvina olivat vaatineet tiukempaa ulkopoliittikkaa.¹⁴¹

Mikäli Stuttgartin puhetta haluaa tulkita Neuvostoliiton tai kommunismin vastaiseksi, asettaa Skinnerin edellyttämä illokutionäärinen uudelleentulkinta tekstile kovia kysymyksiä. Lokutionäärisellä tasolla edes heikkoja Neuvostoliiton tai kommunismin vastaisia puhetekoja on äärimmäisen vaikea havaita. Suoraan Byrnes ei viittaa kommunismiin kertaakaan – Neuvostoliitto tulee mainituksi kaksitoista kertaa pääosin Potsdamin sopimusta selittävässä tai maailmanpolitiikan tapahtumia kuvailevassa merkityksessä. Ainoa selkeä konfrontaatio syntyy Königsbergin alueesta, jonka siirtämisestä Neuvostoliittoon oli tehty myönnytys Saksan itäosien tilanteen normalisoimista vastaan. Vaikka lopullista Puolan rajalinjaa ei ollut vielä hyväksyttykään, oli suuri osa entisen natsi-Saksan aluetta integroitu jo osaksi Puolaa. Puheessaan Byrnes uhkasi pysyttäytyä tiukemmassa Potsdamin asiaa koskeneessa tulkinnassa, ”ellei Neuvostoliitto muuttaisi näkemystään”. Omassa aluepoliittisessa keskustelukontekstissään uhkausta ei kuitenkaan voi pitää normaalista poikkeavana, vaan yhtenä esimerkkinä vaihtokauppapolitiikasta. Jos puheen haluaa osoittaa Neuvostoliiton tai kommunismin vastaiseksi on tämän siten ilmennyttävä puhtaasti illokutionäärisellä tasolla.

Neuvostoliiton tai kommunismin vastaisuuteen johtava illokutionäärinen uudelleentulkinta edellyttäisi Byrnesillä olleen seuraavantyyppisiä uskomuksia. a) Neuvostoliitto on bolsevismin autokraattinen ruumiillistuma, b) Neuvostoliiton tavoitteena on omien turvallisuustakeidensa sijaan rajaton ekspansiivisuus, c) Potsdamin sopimusrikkomukset ovat esimerkkejä edellisistä ja d) Byrnesin tehtävänä olisi osoittaa tämä yhteys. Tulkinnan kannalta ratkaisevaa on jälleen pohtia näiden uskomusten mahdollisuutta ja todisteita. Tässä suhteessa merkittävä on Byrnesin mentaalinen maailma, joka sisältää empiiriset uskomukset. Mikäli Byrnesin mentaalisen maailman ei uskota radikaalisti muuttuneen Stuttgartin puhetta seuranneiden puolen vuoden aikana, voi hänen suhtautumistaan Neuvostoliittoon ja kommunismia kohtaan valottaa keväällä 1947 ilmestyneiden muistelmien valossa. Tuolloin Neuvostoliiton tavoitteissa ei ollut juurikaan vaihtoehtoja.

¹⁴¹ Culver & Hyde 2000, passim. Wallace oli alkujaan liberaali republikaani, mutta loikkasi demokraatteihin New Dealin aikana. Vuoden 1948 presidentinvaaliin Wallace osallistui Progressiivisen puolueen ehdokkaana.

Neuvostoliiton selkeä halu kasvattaa vaikutusvaltaansa sodan heikentämällä alueilla oli Byrnesin mukaan ymmärrettävissä puhtaasti Venäjän historian kautta. Monet yhtymäkohdat bolsevikkien ja tsaarinajan diplomaatiassa eivät Byrnesin mukaan olleet sattumaa, vaan ilmentymiä venäläisestä ekspansionismista, jonka viimeisimmät suuntaviivat oli määritellyt Karl Marx. Runsaan parin vuosikymmenen aikana neuvostojohtoinen Venäjä oli saavuttanut Byrnesin mukaan vain hieman tsaarinajan mahtavinta Venäjää pienemmät alueet. Kommunismilla ei kuitenkaan ideologisesti ollut ratkaisevaa merkitystä venäläisten laajenemispyrkimyksiin:

”On selvää, ettei ekspansionismi ole pelkästään kommunistisen hallinnon keksintöä. Se on juurtunut Venäjän historiaan. Ainoastaan henkilöt ja taktiikat ovat muuttuneet.”¹⁴²

Kylmän sodan näkökulmasta ajatus koki todellisen läpimurtonsa vasta Eisenhowerin aikana. Olihan Eisenhowerin ulkoministerikseen valitsema J. F. Dulles puhunut kommunismista ”marxilaisen kommunismin ja imperialistisen Venäjän likaisena liittona”.¹⁴³ Kiintoisan yhtymäkohdan Neuvostoliiton laajentumishakuiseen politiikkaan Byrnes näkee sen toiminnassa välittömästi ennen suursodan alkua ja osaltaan jopa siihen johtaneissa syissä.¹⁴⁴ Syksyn 1938 Münchenin sopimuksessa ja Tšekkoslovakian sudeettialueiden kohtalonkysymyksessä oli astuttu Neuvostoliiton ja etenkin Stalinin varpaille. Tšekkejä tukeneen Stalinin epäilykset toteutuivat seuraavana keväänä ja Ranskan sekä Britannian realismiin pettyneenä länsivaltoja liian hyvin ymmärtänyt ulkoministeri Maksim Litvinov korvattiin Molotovilla. Kun länsivallat olivat ilmaisseet halukkuutensa neuvotteluihin Neuvostoliiton kanssa, ei Stalinilla enää ollut Byrnesin mukaan tarvetta läntiselle yhteistyölle. Paremmaksi vaihtoehdoksi osoittautuikin elokuussa 1939 Saksan Moskovan suurlähettilään Molotoville esittämä hyökkäämättömyyssopimuksen ja siihen liittyvien etupiirijakoa koskevien lisäpöytäkirjojen aikaan saamisesta Saksan ja Neuvostoliiton välille.¹⁴⁵

¹⁴² Byrnes 1947, s. 283.

¹⁴³ Kero 1991, s. 444.

¹⁴⁴ Molotov–Ribbentrop-sopimuksen salaisten lisäpöytäkirjojen sisältö tuli seikkaperäisesti julki oikeastaan vasta *Speaking Franklyn* ilmestyttyä lokakuussa 1947. New York Times, 15.10.1947. Arthur Krock “Byrnes Discloses Paris Resignation”.

¹⁴⁵ Byrnes 1947, s. 283–285.

Byrnesin muistelmissaan esittämän näkemyksen mukaan aloitteen tuleminen Saksan suunnalta ja Hitlerin suostuminen pääosin Molotovin muokkaamaan sopimusluonnokseen oli Stalinille vähintäänkin tyydyttävä ratkaisu. Stalinin tuli siis jo hyökkäämättömyyssopimuksen allekirjoitushetkellä tietää Saksan Puolan sotaretken olevan piakkoin edessä, mikä joka tapauksessa johtaisi suotuisaan tuloksen myös Neuvostoliiton kannalta. Byrnesin päättelemänä hyökkäämättömyyssopimus toi jonkinlaisen takuun Hitlerin tavoitteista Neuvostoliiton suhteen, mutta samalla sen tuli toimia myös esteenä länsiliittoutuneiden halulle vaikuttaa Puolan tilaan mahdollisen hyökkäyksen jälkeen. Vaikka Puolan kohtaloon olisikin puututtu ulkoa, olisi voimatasapaino Byrnesin mukaan muodostunut sellaiseksi, että Neuvostoliitolle olisi jäänyt hyvin aikaa armeijansa vahvistamiselle ja kouluttamiselle. Tämän lisäksi Stalin olisi voinut salaisten lisäpöytäkirjojen etupiiriin mukaisesti liittää Baltian maat Neuvostoliittoon ilman todellista sodanuhkaa.¹⁴⁶

Byrnesin itsensä kirjaamissa ajatuksissa Neuvostoliiton tavoitteet sodan jälkeisessä suurvaltapolitiikassa eivät juuri eronneet niistä, joihin vain muutamia vuosia aikaisemmin pyrittiin Saksan avulla. Vuoden 1939 hyökkäämättömyyssopimuksen hengessä syntyneiden lisäpöytäkirjojen etupiirijako toimitti samaa päämäärää kuin sodanjälkeisissä neuvotteluissa Neuvostoliiton esittämä tarve turvallisuusvyöhykkeelle sen rajojen tuntumaan. Byrnes vihjaakin Neuvostoliiton ekspansionismin ja turvallisuustakeiden välisen eron olevan vaikeaselkoinen:

”Oletan, että analysoidessaan motiivejaan venäläiset itse huomaavat vaikeaksi selittää missä turvallisuustarve loppuu ja ekspansionismi alkaa. Ja vaikka he tietäisivätkin turvallisuustarpeensa, olen varma, etteivät he sitä myöntäisi. Miettiessä tätä kysymystä en voi olla ajattelematta ihmisiä, jotka ostavat viereisen talon tai maatilaansa ympäröiviä maa-alueita suojellakseen omaisuuttaan. Ongelma on kuitenkin siinä, että aina tulee uusia viereisiä alueita. Samoin on myös neuvostoliittolaisten kanssa, jotka haluavat turvallisuutensa takaamiseksi Neuvostoliiton tai sen satelliittivaltioiden viereen ystävällisiä hallituksia. Keskeisin ero on vain siinä, ettei Neuvostoliitto osta tarvitsemiaan turvallisuusalueita, eikä sillä ole mitään estoja rikkoa lakeja tai sopimuksia saavuttaakseen turvallisuudelleen asettamansa päämäärät.”¹⁴⁷

¹⁴⁶ Byrnes 1947, s. 285.

¹⁴⁷ Byrnes 1947, s. 294.

Yhdysvaltain kansallista turvallisuusajattelua toisen maailmansodan jälkeen tutkineen Melvyn P. Lefflerin tutkimukset tuovat mielenkiintoisen näkökulman myös Byrnesin tulkintaan Neuvostoliiton laajentumispolitiikasta. Yleistäen Leffler pitää Yhdysvaltain näkemyksiä Neuvostoliiton ulkopoliittisista intentioista riippuvaisena kulloinkin vallinneesta yleisestä suurvaltapolitiittisesta ilmapiiristä. Vaikka skeptisesti Neuvostoliiton turvallisuusajatteluun suhtautuneita poliitikkoja, kuten Forrestal ja Deane, löytyi Byrnesinkin lähipiiristä, luotettiin Neuvostoliiton turvallisuustavoitteiden vilpittömyyteen vielä vuoden 1945 lopulla lähes varauksetta. Lefflerin mukaan tähän sisältyi ideologian roolin erottaminen Neuvostoliiton ulkopoliitiikasta, mikä osaltaan korosti venäläisten epäluuloja ulkomaalaisia kohtaan. Samalla Yhdysvalloissa oltiin hieman huolissaan Neuvostoliiton alueellisista tavoitteista, mutta optimistisia yhteistyökyvyn säilymisen kannalta. Vastaavasti vieroksuttiin Neuvostoliiton toimia Itä-Euroopassa, mutta samalla niistä keskusteltiin voiman ja vaikutusvallan kysymyksinä.¹⁴⁸

Edustajainhuoneessa Pariisin ensimmäisen ulkoministerikokouksen jälkimainingit herättivät keskustelua. Etelädakotalainen edustaja Mundt piti puheenvuorossaan Pariisiakin vaivanneen tuloksettomuuden syynä liian laajaa osallistujapohjaa esittäen edistyksen kannalta välttämättömänä vaihtoehtona vain Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton välisiä kahdenkeskisiä neuvotteluja. Hänen mukaansa kahden suurvallan yhteisymmärryksen välillä ei ollut ratkaisemattomia vaikeuksia.¹⁴⁹ Toista ääripäätä edusti jälleen kerran Mississipin John Rankin, joka puheenvuorossaan totesi ”jokaisen ulkoministeri Byrnesin puhetta kuunnelleen tajuavan, että kommunismin ja sivilisaation välinen konflikti laajenee päivittäin”. Konflikti korostui Rankinin näkemyksissä laajemmin myös Yhdysvaltain sisäpoliittisena uhkatekijänä, josta käytännön esimerkkinä hän piti teollisuustyöntekijöiden ammattijärjestöjen keskusliiton CIO:n¹⁵⁰ ”altistumista ja jopa dominoitumista” kommunisteille. Uhka oli Rankinin mukaan aktualisoitunut atomiaseen valmistuksen kannalta keskeisessä tennesseeläisessä Oak Ridgen kaupungissa, jossa CIO oli pyrkinyt järjestäytymään. Ratkaisukeinoksi hän kehottikin presidentti Trumania puuttumaan asiaan

¹⁴⁸ Leffler 1984, s. 365–367.

¹⁴⁹ CR. Report of Secretary of State Byrnes to the Nation, May 21, 1946. Congressional Records 1946, 79th Congress, 2nd Session, Vol. 92, s. 5367.

¹⁵⁰ Vuonna 1935 perustettu CIO eli Congress of Industrial Organizations toimi eräänlaisena teollisuuden ammattiliittojen keskusliittona. CIO oli alun perin American Federation of Labourin (AFL) sisäinen organisaatio, mutta toimi siitä riippumattomana 1938–1955. Vuodesta 1955 organisaatiot ovat toimineet yhdessä AFL-CIO -nimellä. AFL-CIO:ssa oli vuonna 1990 noin 13 miljoonaa jäsentä. Bardes, Shelley, Schmidt 1990, s. 204–205.

kieltämällä ”kansallisen puolustuksen kannalta tärkeiden tuotantolaitosten työntekijöiden järjestäytymisen ulkomaita palvelemaan omistautuneiden kommunistien johdolla”.¹⁵¹

Ulkopolitiikan painotusten kannalta Pariisin ensimmäisen ulkoministerikokouksen aika johti yhä selkeämmin suurvaltapolitiikan kiteytymiseen Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton välille ja tämän suhteen analyttisempaan tarkasteluun. Asiaan olivat paneutuneet erityisesti senaattorit Arthur Vandenberg ja John Foster Dulles, jonka kaksi tilannetta syväluotaavasti käsittelevää artikkelia julkaistiin Life-lehdessä kesäkuun alussa. Dullesin tulkinnat olivat oikeastaan ensimmäisiä laajan analyttisiä katsauksia Neuvostoliiton motiiveihin ja menetelmiin rakentaa ”Pax Sovieticaa”.¹⁵² Ensimmäistä kertaa suurvaltaongelmien peruskivi tiivistyi Dullesin mukaan käsitteellisiin eroihin, joihin Byrneskin muistelmissaan kiinnitti huomiota. Tulkintaristiriidat tulivat selkeimmin esiin demokratia (democracy), fasisti (fascist) ja ystävällisyys (friendly) -käsitteiden kohdalla, joista ensimmäinen tarkoitti Dullesin kiteyttämänä Neuvostoliitossa proletariaatin diktatuuria, toinen kaikkia neuvostovastaisia mielipiteitä ja kolmas uskoa Neuvostoliiton ideologiaan ja jatkuvaa halua todistaa se.¹⁵³

Dullesin mukaan Neuvostoliitolla oli selkeä ohjelma, jonka mukaisesti se toimi suurvaltapolitiikassa. Käytännössä tämä näkyi Neuvostoliiton toiminnassa kolmella sisäkkäisellä valtavyöhykkeellä, jotka jakaantuivat sisimmän alueen käsittävään Neuvostoliittoon, miehitystyistä alueista koostuvaan keskimmäiseen ja koko muun maailman sisältämään ulkoveyöhykkeeseen. Ulkoveyöhykkeen rooli korostuukin Dullesin artikkelissa, sillä se tarkoitti sitä aluetta, jolla idän ja lännen painoarvosta oli käyty ja tultaisiin hänen arvioidensa mukaan käymään kilpailua. Kyse oli siis suurelta osin valtatyhjiöiden täyttämisestä, jossa Neuvostoliiton dynaaminen ulkopolitiikka Dullesin mukaan tavoitteli jalansijaa. Tämän kaltaisia tyhjiöitä oli Aasiassa, Afrikassa ja Etelä-Amerikassa, joista puuttuivat ”terveet yhteiskunnat”. Rautaesiripun Dulles uskoi hyödyttävän Neuvostoliittoa niin sisä- kuin ulkopoliittisestikin, sillä samalla se piti

¹⁵¹ CR. Secretary Byrnes' Speech – Communism and the Atomic Bomb, May 21, 1946. Congressional Records 1946, 79th Congress, 2nd Session, Vol. 92, s. 5368. Oak Ridge oli Yhdysvaltain atomipommiin tähtäävän Manhattan-projektin kannalta äärimmäisen tärkeä kaupunki, sillä raaka-aineen rikastaminen tapahtui siellä.

¹⁵² CR. Thoughts on Soviet Foreign Policy and What To Do About It – An International Expert Analyzes Russia's Motives In Seeking A “Pax Sovietica” and the Methods by Which She Would Impose It on the World. Jun. 20. 1946. Congressional Record - Senate 1946, 79th Congress, 2nd Session, Vol. 92, s. 7169–7175.

¹⁵³ Ibid.

samanaikaisesti kurissa maan sisäisen puhdasoppisuuden ja eristi ulkoa tulevat vaikutteet.¹⁵⁴

Dullesin esittämässä näkemyksissä oli yllättävän paljon samaa ainesta, joka leimasi kylmän sodan aikaa seuraavien neljän ja puolen vuosikymmenen kuluessa. Hänkään ei kuitenkaan pitänyt Neuvostoliiton suunnanmuutosta mahdollisena, vaan uskoi Pax Sovietica -projektin kaatuvan ulkopoliittisesti osaavien johtajien puutteeseen ja rautaesiripun vääjäämättömään romahtamiseen. Tavalla tai toisella Neuvostoliiton toiminta suurvaltapolitiikassa oli vaatinut amerikkalaisia vastaamaan sen valtopyrkimyksiin ja tältä osin aloite jännitteiden purkamiseen piti tulla Neuvostoliitosta. Dulles vertasikin tilannetta varsin pessimistisesti Yhdysvaltain suhteiden vakiintumiseen Ranskaan ja Englantiin kuluneiden 130 vuoden aikana.¹⁵⁵ Senaatissa Dullesin artikkelit tulivat esiin New Jersey senaattori Alexander H. Smithin puheenvuorossa 20. kesäkuuta 1946. Asia ei herättänyt sillä erää suurempaa huomiota, mutta Smith peräänkuulutti Dullesin esiintuomien asioiden huomioimista ”valistuneessa amerikkalaisessa ulkopoliitikassa”. Pariisin ulkoministerikokousten ollessa käynnissä senaattorin tulkinta artikkeleista oli varmasti monien mielissä yhä realistisempi skenaario tulevaisuudesta:

”Sota Neuvostoliiton kanssa on käsittämätön, mutta johtajilta vaaditaan valtiomiesmäisyyttä senlaatuisten väärinkäsitysten hitaan kehittymisen torjumiseksi, jotka saattaisivat äärimmäisissä tapauksissa johtaa sotaan. Kokemuksemme ensimmäisestä ja toisesta maailmansodasta täytyy opettaa meille, kuinka tärkeää on lievittää kansainvälisiä epäluuloja ja väärinymmärryksiä.”¹⁵⁶

Vuoden 1946 alkupuolen kehitys yleensä Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton suhteiden välillä heijastuu kiistatta myös Melvyn P. Lefflerin tutkimuksissa. Jonkinlaiseksi vedenjakajaksi Yhdysvaltain yleisen mielipiteen muutoksessa muodostuneen kevään 1946 mittaan myös Neuvostoliiton turvallisuuden nimissä harjoittama ekspansiivinen ulkopoliittikka joutui Yhdysvalloissa uudelleenharkinnan kohteeksi. Jo tammikuussa Joint War Plans Committee arveli Neuvostoliiton pyrkivän vakiinnuttamaan predominanssejaan ja levittämään vaikutusvaltaansa Euraasian alueella, mikä sai vahvistusta muun muassa Iranin pahenevasta tilanteesta. Kevään mittaan alettiin puhua jo Neuvostoliiton tavoitteista koko

¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ Ibid.

¹⁵⁶ CR. Soviet Foreign Policy – Articles By John Foster Dulles. Jun. 20. 1946. Congressional Record – Senate 1946, 79th Congress, 2nd Session, Vol. 92, s. 7169.

maailman valloitukseen ja halusta tuhota koko kapitalistinen systeemi.¹⁵⁷ Tämä muodosti kuitenkin vain kapean piikin laajempaan suurvaltasuhteiden kehitykseen, joka ainakin Byrnesin näkökulmasta palasi vanhoilleen Iranin kriisin selvittyä. Sikäli Lefflerin näkemykset tukevat Byrnesin harjoittaman ulkopoliitiikan linjaa, että Moskovasta määritelty turvallisuusajattelu laajeni Byrnesin osoittamalla tavalla Neuvostoliiton ja sen satelliittien ympärillä. Kuitenkin Byrnes tuntui pitävän varsin pitkään YK:ta ja sen myötä Neuvostoliiton toimien tarvittaessa saamaa julkisuutta riittävänä keinona estää sen laajentumishaluja.

Melvyn P. Lefflerin näkemys Neuvostoliiton kasvavasta turvallisuustarpeesta alkuvuodesta 1946 lähtien on selkeästi synnitetty Yhdysvaltain omasta kansallisesta turvallisuusajattelusta, johon alkoi liittyä käsitys lopullisesta irtautumisesta Monroen opista. Sotaan Euroopassa Yhdysvallat oli liittynyt nimenomaisesti liittolaisena, eikä sillä sodan päätyttyä ollut siellä välitöntä tarvetta Neuvostoliiton kaltaiselle turvallisuusajattelulle. Varsin pitkään Yhdysvaltain turvallisuustakeeksi näytti riittävän ydinasemonopoli ja irrallisuus Euroopan ongelma-alueista, mutta Neuvostoliiton painoarvon kasvaessa ei pelkästään sen vanhojen perusteiden mukaisilla turvallisuusvyöhykkeillä Itä-Euroopassa vaan myös Kaukoidässä ja koko Euroopassa täytyi Yhdysvalloissakin reagoida tilanteeseen. Neuvostoliiton vaatimukset eivät sinänsä vielä tulleet lähelle Yhdysvaltain kansallista turvallisuusnäkemystä, mutta ne alkoivat tehokkaasti täyttää jo pidempään avoimena olleita tyhjiöitä. Muun muassa maailmanpolitiikkaan huomattavia valtatyhjiöitä jättäneen Britannian paikkaa oltiin täyttämässä molemmin puolin. Tästä näkökulmasta Byrnesin kuvailema Neuvostoliiton turvallisuusajattelu lisätä vaikutusvaltaansa pidemmälle raja-alueidensa ulkopuolelle koettiin Yhdysvalloissa tunkeutumisenä. Tunkeutuminen ei suuntautunut suoranaisesti sen omille, mutta Britannialta sille oikeutetusti siirtyville valta-alueille.

Byrnesin silmin turvallisuusvyöhykeajattelu näyttää siis alkaneen Neuvostoliitosta ja olleen paljolti vanhojen turvallisuustarpeiden määrittelemää. Osaltaan se käynnisti vastaavan ilmiön myös Yhdysvalloissa. Yhdysvalloissa Neuvostoliiton turvallisuustarpeet nähtiin ymmärrettävästi korostetun ekspansiivisena ulkopoliittikkana, sillä turvallisuusalueita oli Neuvostoliiton tapauksessa hyvä perustella tsaarienaikaisen Venäjän

¹⁵⁷ Leffler 1984, s. 365–367.

teorioilla turvallisuustarpeista ja selkeillä maarajoilla lukuisten valtioiden kanssa. Yhdysvaltojen tapauksessa kansallisen turvallisuustarpeen perustelu Pohjois-Amerikan ulkopuolella olisi saattanut silloinkin olla hankalampaa. Kuitenkin oli selvää, että osaltaan turvallisuusajattelun nimissä alkanut maailman bipolarisoituminen muodosti maailmankartalle selkeän rajan idän ja lännen välille ainakin Euroopassa.

Alkuvuosi 1946 olikin ollut ennen kaikkea suurvaltasuhteiden vakiintumisen, organisoitumisen ja normalisoitumisen aikaa. Iranin kriisin kärjistämä kevät oli tuottanut huomiota herättäviä kannanottoja. Yhdistyneiden kansakuntien alkuaskeleet keskittyivät atomienergian saattamiseen kansainväliseen valvontaan. Niin ikään vuotta aiemmin kehitelty ulkoministerikokousinstituutio tähtäsi valmiisiin rauhansopimuksiin Pariisissa huhti–heinäkuussa pidetyissä neljän suuren kokouksissa. Valmistumaisillaan oleva uusi maailmanjärjestys ja normalisointi merkitsi vonclausewitzilaisittain ajateltuna pakkoa palata sodan menettelytavoista politiikkaan. Yhdysvaltain Kongressissa kiinnostus ulkopolitiikkaa kohtaan näyttää kevään 1946 mittaan kasvaneen etenkin republikaanien piirissä. Tärkeä rajapyykki näyttää tässäkin suhteessa olleen maaliskuu, josta ainakin Iranin kriisin ja huomattavaan rooliin nousseiden linjanvetopuheiden näkökulmasta tuli suurvaltapolitiikan kriittisin kuukausi. Byrnesin palattua Lontoosta Yhdistyneiden kansakuntien ensimmäisestä kokoontumisesta hän linjasi Yhdysvaltain asemaa New Yorkissa Overseas Press Clubin illallisilla pitämässään puheessa helmikuun viimeisenä päivänä. Koko maailman tilannetta tulkinnut Byrnes piti Yhdistyneiden kansakuntien ensimmäistä työvuotta hyvänä merkinä avoimesta politiikasta:

”Kiertelin totuutta, jos sanoisin maailmantilanteen olevan tänään vakaa ja rauhoittava. Kaikkialla ympärillämme on epäluuloja ja epäluottamusta, mikä ruokkii itse itseään. Jotkin epäilykset ovat perusteettomia ja järjettömiä. Eräistä muista epäilyksistä niin ei voi sanoa. Suurvaltojen välille tarvitaan suoraa keskustelua niistä asioista, jotka kasvattavat epäluuloja. Moskovassa keskustelu oli melko suoraa. Se auttoi asiaa. – – Olemme avoimesti, ilolla ja sydämellä toivottaneet liittolaisemme Neuvostoliiton tervetulleeksi Yhdistyneiden kansakuntien toiseksi suurvallaksi. Olemme hyväksyneet monia myönnytyksiä Neuvostoliiton hyväksi ja rauhanprosessin aikana ratkaisseet monia vakavia

ongelmia sen hyväksi. Vain anteeksiantamaton erehdyksen tragedia voisi aiheuttaa välillemme vakavan konfliktin tulevaisuudessa.”¹⁵⁸

Vaikka Byrnes ei puheessaan uskonutkaan tulevaisuudessa suurvaltojen väliseen sotaan, asia tuli kuitenkin mahdollisuuden tasolla ensi kertaa julkisesti ilmi. Hermojen sota on Byrnesille kauhuskenaario nimenomaisesti strategisessa mielessä ja siihen ajautuminen selkeä merkki Neuvostoliiton haluttomuudesta siirtää turvallisuuspolitiikkaansa YK:n alaisuuteen. Byrnes osoittaa turvallisuuspolitiikan kohtuullisuuden määrittelijäksi juuri Yhdistyneet kansakunnat eikä suinkaan yksittäiset voittajavaltiot. Stuttgartin puheessa kansainvälisten areenoiden kaltaista avoimempaa keskusteluforumia toimitti Potsdamin sopimusprotokolla sekä rauhansopimusten valmisteluun ja tuottamiseen yhteisesti hyväksytyt menettelyt. Lokutionäarisesti sotaan suurvaltojen välillä viitataan vain kerran ja tuolloinkin Saksan etujen näkökulmasta. Verrattuna Overseas Press Clubin puheeseen Stuttgartin puhe vaikuttaa vähemmän juhlalliselta suoranaishetkeltä, mutta molemmissa on kiistatta vahva turvallisuuspoliittinen lataus. Tässä suhteessa ero selittyy kuitenkin erilaisilla kontekstiavaruuksilla. Keväinen Overseas Press Clubin puhe kontekstualisoituu jo loppuvuodesta 1945 alkaneisiin keskustelukonventioihin ulkoministerikokousjärjestelmässä ja vaikuttaa tässä skaalassa Churchillin rautaesirippupuheen kanssa yhtenevältä siirroilta.

”Olen vakuuttunut, ettei minkään suurvallan välillä ole syytä sotaan. Niiden nykyiset voimasuhteet ja intressit ovat sellaiset, ettei minkään suurvallan tarvitse tai pitäisi tuntea turvattomuutta suhteessa toisiin niin kauan kuin jokainen uskollisesti pitää kiinni [YK:n] peruskirjan tarkoituksesta ja periaatteista. – – Torjuaksemme sodan, kansojen täytyy pidättäytyä tekemästä asioita, jotka johtavat sotaan. Yhdysvaltain kansainvälisten asioiden tai ulkopolitiikan menettelytapoihin ei ole koskaan kuulunut status quon pitäminen loukkaamattomana tilana. – – Meidän perinteenämme ei ole ollut koskaan puolustaa kehityksen jarruttajia tai etuoikeuksien tyranniaa. – – Emme saa johtaa tilannetta hermojen sotaan saavuttaaksemme strategisia päämääriä.”¹⁵⁹

Eräänlaisen keskustelunavauksen puheen pohjalta Edustajainhuoneessa teki mississippiläinen edustaja John E. Rankin, joka viitaten senaattori Arthur Vandenbergin ja

¹⁵⁸ CR. Stop the Appeasement Policy Toward Communism, Remarks of Hon. John E. Rankin of Mississippi in The House of Representatives, Friday, March 1, 1946. Congressional Records 1946, 79th Congress, 2nd Session, Vol. 92, s. A1056–A1058.

¹⁵⁹ Byrnesin puhe liitettiin kongressin pöytäkirjaan edustaja John E. Rankinin ehdotuksesta. CR. Stop the Appeasement Policy Toward Communism, Remarks of Hon. John E. Rankin of Mississippi in The House of Representatives, Friday, March 1, 1946. Congressional Records 1946, 79th Congress, 2nd Session, Vol. 92, s. A1056–A1058.

Byrnesin lausuntoihin oli vakuuttunut, ettei ”myöntöväisyysspolitiikka kommunismia kohtaan johtanut Yhdysvaltoja muuhun kuin ongelmiin”. Rankin oli kommunismin vastaisissa ajatuksissaan myös aikaansa edellä:

”Amerikan kansa on heidän takanaan tukemassa tätä asennetta ja vaatimassa tiukkuutta ja aktiivisuutta. Antakaamme maailman tietää, että mitä sanomme, sitä myös tarkoitamme ja ettemme halua maattamme heikennettävän ja tuhottavan. Aion ehdottaa ulkoministeri Byrnesille ei pelkästään ulkomaisen myönnytyspolitiikan lopettamista, vaan myös kehotan häntä aloittamaan puhdistukset omassa ja hallituksen muissakin ministeriöissä, joissa on näitä marxilais-kommunisteja liittovaltion palkkalistoilla. Antakaa meidän auttaa maailmanrauhan säilyttämisessä, mutta antakaa meidän samalla huomata, että meidän maamme on suojattu kotona ja luotettu ulkomailla.”¹⁶⁰

Muutosta konsensuspolitiikasta tiukempaan Neuvostoliiton politiikkaan vauhdittivat sekä Byrnesin ja Trumanin Moskovan ulkoministerikokouksen jälkeen tulehtuneet välit että Byrnesiä yhä enemmän ja enemmän kiinnostanut yleinen mielipide. Sodan lopussa *American Institute of Public Opinion* oli mitannut 54 % amerikkalaisista luottavan yhteistyöhön venäläisten kanssa, mikä Lontoon ulkoministerikokouksen jälkeen laski 44 %:iin. Helmikuussa vastaava luku oli jo 35 %.¹⁶¹

Churchillin rautaesirippupuheen ja Byrnesin Overseas-puheen jälkeen maaliskuussa jopa 71 % amerikkalaisista ei hyväksynyt Neuvostoliiton ulkopoliittikkaa ja 60 % piti Yhdysvaltain Neuvostoliiton politiikkaa liian pehmeänä.¹⁶² Yleisesti Yhdysvaltain harjoittamaa politiikkaa piti vasemmistosuuntautuneena helmikuussa 44 %, kun heitä oli puoli vuotta aikaisemmin syyskuussa 1945 ollut vain 10 %. Puoluekannatuksen mukaisesti vasemmistolaisena ulkopoliittikkaa olivat pitäneet republikaanit (63 %) ja demokraatit (30 %).¹⁶³ ”Kansan näkökulma” saattoi keväällä 1946 olla keskimääräistä arvokkaampaa lähestyvien kongressivaalien vuoksi etenkin, kun republikaanit, erityisesti Dulles, olivat käyttäneet Byrnesin myönnytyspolitiikkaa lyömäaseenaan. Yhdysvaltain ulkopoliitiikan onkin nähty reagoineen julkisen mielipiteen nopeaan muutokseen yllättävän nopeasti ja etenkin Truman vaati tiukempaa linjaa. Byrnesin antama kuva ei kuitenkaan tue edellistä

¹⁶⁰ CR. Stop the Appeasement Policy Toward Communism, Remarks of Hon. John E. Rankin of Mississippi in The House of Representatives, Friday, March 1, 1946. Congressional Records 1946, 79th Congress, 2nd Session, Vol. 92, s. A1056–A1058. Rankinin näkemys puhdistusten aloittamisesta muistutti paljon senaattori Joseph McCarthyn 1950-luvulla käynnistämää kommunistijahteja.

¹⁶¹ Ward 1979, s. 78.

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ The Quarter's Polls. AIPO Feb. 4, '46, Public Opinion Quarterly, vol 10, issue 1, (spring 1946), s. 112.

näkemyttä merkittävästä linjanmuutoksesta, vaan yleisesti hän katsoi olleensa aina rakentamassa ”kansan ulkopolitiikkaa”.¹⁶⁴

Idealismi ja loputon luottamus amerikkalaisen yhteiskunnan ylivoimaisuuteen olivat leimallisia Byrnesin toiminnalle koko hänen elämänsä ajan. Koskaan se ei kuitenkaan näyttänyt synnyttäneen sellaista intohimoa, joka olisi ylittänyt peruspilarina olleen kansalaisen valinnanvapauden. Ainakin hänen muistelmiensa valossa Byrnesin ajattelu pohjautui progressiivisiin peruselementein höystettyyn järkeen, jonka ylivertaisuudelle ei ollut vastustajaa.

”Jos urani kansan palveluksessa on minulle jotakin opettanut, on se opettanut sen että Thomas Jeffersonin tai Abraham Lincolnin opetukset voivat tuoda suurempaa onnellisuutta ja tyytyväisyyttä suurille joukoille kuin Karl Marxin tai Leninin opetukset. Ei missään ole sellaista ideologiaa, joka pystyy voittamaan sellaisen voiman ja potentiaalin vedota kaikkiin kansoihin, mikä sisältyy seuraavaan lauseeseen: Me pidämme näitä totuuksia itsestäänselvyyksinä; että kaikki ihmiset ovat luotu tasa-arvoisiksi ja että he kaikki ovat luojan varustamia luovuttamattomilla oikeuksilla, joita muun muassa ovat elämä, vapaus ja pyrkimys onneen.”¹⁶⁵

Puhetavoissaan Byrnes jopa irrottaa amerikkalaisen ajattelutavan ideologioista ja ismeistä. Neuvostoliiton edustama kommunismi vaikuttaa ulkoministerin ajattelussa pitkälle höystetyltä ajatusrakennelmalta, joka asettuu vastoin tervettä järkeä ja on jo osoittautunut epätyytyttäväksi ratkaisuksi. Itsestään selvät totuudet tasa-arvosta ja vapauksista ovat nimeämättömän järjen tuotteita, joihin kommunismi ei voi perustua. Byrnes ei kuitenkaan puhu sosialismista, joten hänen kykynsä erotella sosialismin, kommunismin ja bolsevismin käsitteellinen aines jää epäselväksi. Kenties ulkoministeri ei kuitenkaan olisi analysoinut omia progressiivisia äänenpainojaan Markku Ruotsilan ajatusten mukaisesti angloamerikkalaisena sosialismin sovelluksena. Enemmänkin ulkoministeri joutui tasapainottelemaan liberaalin antikommunismin ja vahvistuvan konservatiivisen antikommunismin välillä. Esimerkiksi Wallacen edustamasta voimakkaan liberaalista näkemyksestä tuli mahdoton sen kaltaisten äänenpainojen rinnastuessa sosialismin ja bolsevismin muodostamaan totalitarismiin. Näin ajatellen orastava ”intellektuaalinen kylmä sota” olisi ottanut Byrnesin puheteoissa ottanut askeleen kohti reaalista ”kylmä

¹⁶⁴ Byrnes 1947, s. 233–234.

¹⁶⁵ Byrnes 1947, s. 315.

sotaa”. Trumanin ja Marshallin rakentamasta pysyvästi kylmeneviin suurvaltasuhteisiin johtaneesta ulkopoliitikasta huolimatta Byrnes pysyi ennallaan vielä kesällä 1947: ”Ei ole olemassa rautaesirippua, jota ihmiskunnan yhteiset tunteet eivät voisi läpäistä.”¹⁶⁶

Byrnesin ajattelun valossa on kiistatonta, että hän ymmärsi Neuvostoliiton turvallisuustarpeisiin ja sen ekspansiivisuuteen liittyvän paradigman. Jälkimmäistä näyttää tukeneen ajatus kulloisestakin hallitsijasta riippumattomasta eräällä tavalla kulttuurisesta alueellisesta vallanhimosta. Byrnesin puhetavoista heijastuu selkeä dualistisuus. Hän eritteli Neuvostoliiton toisaalta eräänlaiseksi sosialistisesti orientoituneeksi oikeushenkilöksi, jonka kanssa Yhdysvaltain tuli kansainvälisessä politiikassa toimia punnitsematta sitä ideologisesti millään tasolla. Toisaalta hän näki Neuvostoliiton anti-bolsevistisesti autokratian ja kommunismin yhteenliittymänä, jonka liima-aineena toimi venäläisyyteen ikuisista ajoista lähtien kuulunut vallanhimo.

Siinä missä Overseas-puhe on uudelleentulkittavissa jälkimmäisen näkökulman raameissa, näyttää Stuttgartin puheteksti edustavan edellistä. Ideologioista riippumatta Byrnes käsitteli Neuvostoliittoa pragmaattisesti yhtenä Potsdamin sopijaosapuolena. Puheen pointti oli kuitenkin Neuvostoliiton kyvyttömyydessä toimia oikeushenkilölle asetettujen tavoitteiden mukaisesti ja noudattaa pelisääntöjä. Tarkasteltaessa Stuttgartin puheita laajemmin suhteessa Fultonin ja Overseasin puheiden kaltaisiin keskustelukonteksteihin Byrnesin intentio osoittaa ekspansiivisuus Neuvostoliiton turvallisuuspolitiikan motiiviksi vaikuttaa perustellulta. Kontekstualisoituessaan kevään suurvaltapoliittisiin manifestaatioihin Stuttgartin puhe hyödyntää illokutionäärisellä tasolla aikaisempia argumentaatiokonventioita, joissa Neuvostoliiton toiminta asetetaan kyseenalaiseksi. Keväällä aiheena olivat periaatteelliset kysymykset, joiden viitekehys ja problematiikka liittyivät sodanaikaisiin konferensseihin muun muassa Jaltassa. Stuttgartin puheessa Potsdamin sopimusprotokolla asetui aikaisempaa vakiintuneemmaksi toimintakehykseksi, jonka uhkaaminen mahdollisti Byrnesin argumentoinnin puhtaan juridisena kysymyksenä.

¹⁶⁶ Byrnes 1947, s. 290–296.

6 ”KANSAN ULKOPOLITIIKAN” PERSPEKTIIVI – STUTTGARTIN PUHETEKOJEN SISÄPOLIITTINEN ULOTTUVUUS

6.1 Intentiona säilyttää Yhdysvaltain ulkopoliitiikan sisäpoliittinen va- kaus

Yhdysvaltain poikkeustiloille on aina ollut luonteenomaista bipartisanship-politiikka, jonka puhetavat korostuvat kriisien ja ylimenokausien aikana.¹⁶⁷ Sen ilmeisenä sisältönä on pyrkimys irrottaa suuret ongelmakysymykset puoluepolitiikoinnista ja maksimoida ongelmanratkaisuun liittyvät resurssit. Bipartisanship on eräänlainen toimintamoodi ja normi, johon siirtymiseen tarvitaan vain toisen osapuolen aloite. Rooseveltin ylimenokauden johtaminen oli bipartisanshipiä parhaimmillaan. Demokraattien suvereeni valta-asema kongressin molemmissa huoneissa ja Valkoisessa talossa oli kuitenkin onnistunut vakiinnuttamaan kohtalaisen hyvän yhteistyön republikaanien kanssa ja etenkin ulkopoliitiikkaan oli saatu jonkinasteinen puoluepoliittinen koskemattomuus. Toisaalta marraskuu 1946 olisi tuomassa täytevaalit, joissa demokraattien neljätoista vuotta kestänyttä valta-asemaa uhkasi kannatusarvioiden perusteella vaalitappio. Näin Byrnesin voi hyvin kuvitella suunnanneen puheensa republikaanien ulkopoliittisille vahtikoirille, mutta myös tavallisille Yhdysvaltain kansainvälisestä asemasta huolestuneille äänestäjille. Stuttgartin puhetekstin tarkastelu jonkinlaisena sisä- tai kaksipuoluepoliittisena ideaalityyppinä vaikuttaa olevan tässä suhteessa perusteltua.

Muistelmissaan Byrnes korostaa usein käsitettään ”kansan ulkopoliitiikka” (People’s Foreign Policy). Hänen mukaansa ulkopoliitiikan tuli aina olla alkuperältään ja kehitykseltään molempien puolueiden käsissä ja ”sen tulee olla johdoltaan ja luonteeltaan ennemminkin kansallista kuin poliittista, ja tästä seuraten politiikan jatkuvuus on hyväksi muiden kansojen luottamukselle”. Kaksipuolueyhteistyön onnistumisen saloja Byrnes selitti vuoden 1947 muistelmissaan:

”Vallassa oleva poliittinen puolue ei voi pyytää oppositiopuoluetta jakamaan vastuuta ulkopoliitiikan johdosta, elleivät oppositiojohtajat ole täysin perillä meidän menettelytavoistamme. Tämä on totta, kun kongressi ja presidentti ovat samasta puolueesta. Se on erityisen totta silloin, kun kongressin enemmistö ja

¹⁶⁷ Bipartisanship-retoriikka nousi esiin myös Yhdysvaltain talouskriisissä. John McCainin vedottua kaksipuolueyhteistyön tärkeyteen ohi vaalitaistelun myös Barak Obama jäädytti väliaikaisesti vaalitaistelunsa ja keskittyi talouskriisin selvittelyyn.

toimeenpaneva johtaja eivät ole samasta poliittisesta puolueesta. Hallinnon toimeenpaneva osa ei voi julistaa politiikan tärkeyttä edellyttäen lainsäädännöllisiä toimia ja sitten informoida asiasta opposition johtajia. Vaikkakin oppositiojohtajat pitäisivät ehdotusta epäviisaana, heidän täytyy tukea sitä tai luoda ulospäin vaikutelma ristiriidasta. kongressin ohittava politiikka tekisi kaksipuoluepolitiikan mahdottomaksi.”¹⁶⁸

Jälkeenpäin Byrnes myös korosti, että esimerkiksi senaattorien Connallyn ja Vandenbergin osallistuminen ulkoministerikokouksiin, rauhankonferenssiin ja Yhdistyneiden kansakuntien tapaamisiin ”antoi maailman kansojen tietää, että Yhdysvaltain ulkopoliittikka on jatkuvuuden politiikkaa, joka ei tule kaatumaan poliittisen puolueen lyömiseen”. Tämä oli osaltaan sidoksissa Byrnesin näkemyksiin siitä, että ulkoministeriö oli tulossa entistä herkemmäksi yleiselle mielipiteelle.¹⁶⁹ Kansan ulkopoliittikka taas vaati hyvin informoitua kansaa. Mikäli Byrnes halusi puheessaan tehdä myös sisäpolitiikkaa osoittamalla kritisoijilleen hänen linjansa olevan kansan tahdon mukainen ja siten arvostelun yläpuolella, on puhetekstistä ilmennytävä juuri Yhdysvaltain hallinnon sisäiseen kielelliseen kontekstiin liittyviä puhetekoja. Näistä merkittävämpään asemaan nousevat eritoten senaatin ulkoasiainkomitean republikaaniset senaattorit Vandenberg ja Connally, joiden merkitystä myös Byrnes itse on korostanut muistelmissaan. Kesän 1946 aikana erityisesti Iranin kriisin aiheuttama epäusko Neuvostoliiton yhteistyökykyä kohtaan oli nostattanut lievää arvostelua ulkopoliitiikan kurssista.

Ennen Pariisin ulkoministerikokouksia Byrnesin harteille oli ladattu paljon odotuksia uuden ulkopoliitiikan toteuttamisesta. Senaattori Vandenberg oli julkisesti ilmoittanut, että ”appeasement-politiikan ajat olisivat ohii”.¹⁷⁰ Appeasement-retoriikan viitatessa kiusallisella tavalla Neville Chamberlainin epäonnistuneeseen politiikkaan natsi-Saksan laajenemiskysymyksissä voi huomautusta pitää varsin radikaalina. Etenkin, kun jo 1930-luvulta lähtien käsitteestä oli tullut synonyymi pelkuruudelle.¹⁷¹ Pariisin ulkoministerikokousten jälkeen moni näki Byrnesin pystyneen vastaamaan odotuksiin kiitettävästi, mikä suurelta osin johtui tiedotusvälineitä sillä hetkellä kiinnostaneesta Italian sopimuksen menestyksestä. Byrnes itse raportoi illalla 15. heinäkuuta pitämässään

¹⁶⁸ Byrnes 1947, s. 236.

¹⁶⁹ Byrnes 1947, s. 248.

¹⁷⁰ Ward 1979, s. 100.

¹⁷¹ Adams 1993, passim.

radiopuheessa amerikkalaisille käsityksistään neuvotteluiden tiukkuudesta ja sopimusluonnoksista käydyistä kädenväännöistä:

”Olen valmis uskomaan, että heidän on yhtä vaikea ymmärtää meitä kuin meidän on heitä. Mutta joskus ajattelen neuvostoliittolaisten ystäviemme pelkävän meidän pitävän heitä heikkoina ja pehmeinä, jos he myöntyisivät sopimukseen ilman kamppailua meidän halujamme vastaan – jopa silloinkin, kun he itse haluavat samaa. Kuitenkaan jatkuva taistelu ei ole aina hyväksi rauhaa kaipaavassa maailmassa.”¹⁷²

Korulauseiden ulkopuolella jäi kuitenkin huomaamatta, että Balkanin sopimusta ei edelleenkään saatu järjestykseen, minkä myöhemmin on nähty osaltaan vahvistaneen Neuvostoliiton valtapolitiikan Itä-Euroopassa.¹⁷³ Saksan ja Itävallan kysymyksetkin olivat edelleen vailla ratkaisua, joskaan niitä ei vielä ollut edes sisällytetty agendassa määriteltyihin tavoitteisiin. Radiopuheessaan Byrnesillä oli selkeä halu osoittaa ulkoministerikokousjärjestelmän tehokkuus ja totuus siitä, että rauhan saavuttaminen olisi pitkäjänteinen prosessi. Byrnes vertasi tilannetta Yhdysvaltain itsenäistymiseen ja peräänkuulutti kärsivällisyyttä ja ymmärtämystä. Näkemyksensä Byrnes tiivisti virkkeeseen, jota yhtä hyvin voisi pitää bismarckilaisen reaali politiikan määreenä: ”Tarvitaan halua ja kykyä tavoitella parasta mahdollista saavuttaakseen parhaan saavutettavissa olevan, ja sitten tehdä paras mahdollinen työ”¹⁷⁴.

Byrnesin Pariisin ulkoministerikokouksen jälkimmäisestä osasta ilmentämä positiivisuus otettiin julkisuudessaakin vastaan yllättävän vähäisellä kriittisyydellä. Vielä kokousten välissä olleella kuukauden mittaisella kesätauolla Yhdysvaltain lehdistö oli kuvaillut tilannetta lähes Lontoota 1945 vastaavaksi umpikujaksi, jossa etenkin kompromissien saavuttaminen nähtiin mahdottomuutena pelkästään Neuvostoliiton taipumattomuuden vuoksi. Nyt *New York Timesin* siteeratessa Senaattori Connallyn pitämää radiopuhetta oli asenne kompromissejakin kohtaan jälleen vanhoillaan:

¹⁷² CR. Secretary Byrnes’ Report on Meeting of Council of Foreign Ministers in Paris. Extension of Remarks of Hon. Walter F. George of Georgia, in the Senate of United States, Tuesday, July 16 (legislative day of Friday, July 5), 1946. Congressional Records – Appendix to the Congressional Record. 79th Congress, 2nd Session, Vol. 92, s. A4153. Ks. myös Byrnes 1947, s. 137.

¹⁷³ Ward 1979, s. 126.

¹⁷⁴ CR. Secretary Byrnes’ Report on Meeting of Council of Foreign Ministers in Paris. Extension of Remarks of Hon. Walter F. George of Georgia, in the Senate of United States, Tuesday, July 16 (legislative day of Friday, July 5), 1946. Congressional Records – Appendix to the Congressional Record. 79th Congress, 2nd Session, Vol. 92, s. A4152–A4154.

”Tähänastinen edistys on tulosta kompromisseista, kuten ulkoministeri Byrnes sanoi. Meillä ei ole tarvetta teeskennellä, ettei enempää kompromisseja tarvittaisi päästäksemme tavoitteeseen. Kompromissit jotka olemme jo saavuttaneet ja jotka tulemme saavuttamaan ovat kompromisseja, joiden tarkoitus on sopia rehellisesti mielipiteiden väliset konfliktit eikä suinkaan turvata itsekkäitä etuuksia meille tai muille.”¹⁷⁵

Puhuessaan senaatissa 16. heinäkuuta Senaattori Vandenberg sen sijaan totesi, ettei Yhdysvaltain delegaatio Pariisissa tehnyt kompromisseja niissä kysymyksissä, jotka mahdollistivat siirtymisen kohti lopullista rauhankonferenssia. Edelleen Vandenberg kielsi Yhdysvaltain syyllistyneen kompromissipolitiikkaan, mutta jätti puheessaan hieman joustovaraa:

”Epäonnistuminen on suotavampaa, kuin väittää onnistuneensa epävakaiden kompromissien ja myönnytysten hinnalla. München personoi tämän ongelman ikuisesti, mutta epäonnistumista ei voi mitata kompromissien olemassaololla. Ennemmin menestymisen mittaaminen tarkoittaa olennaisten periaatteiden säilyttämistä huolimatta kompromisseista.”¹⁷⁶

Pariisin ulkoministerikokouksen uhkakuvien rinnastaminen syksyn 1938 Münchenin tapahtumiin oli kiistatta liioiteltua, mutta korostamalla omaa osuuttaan kokouksen onnistumisessa näkemys on ymmärrettävä. Vandenberginkin panoksella Pariisista tuskin oli estämään Neuvostoliiton turvallisuustarpeillaan perustelema vaatimukset eikä siitä kompromissien valossa tullut Triesten kysymystä lukuun ottamatta kovinkaan suurta uuden kovan linjan ulkopoliittista näytöstä. Jälkikäteen on tosin helppo huomata, ettei Pariisista tullut sellaista Vandenbergin kuvailemaa käänteis-Müncheniä, joka olisi pysäyttänyt suurvaltapolitiikan kehityskulun. Kenties johtuen Vandenbergin aikaisemmasta roolista varsinaisen ulkopoliitiikan tarkkailijana hänellä oli harhakäsityksiä neuvottelupöytien realiteeteista. Summatessaan Pariisin ulkoministerikokouksen saavutuksia Vandenberg listasi positiiviseksi saavutukseksi rauhansopimusluonnokset, mutta ilmensi suurvaltojen välillä olevan perustavanlaatuisia näkemyseroja:

”Joku sanoi, että mikäli tämä ulkoministerikokous olisi rajoittunut vain Yhdysvaltoihin, Ranskaan ja Neuvostoliittoon se olisi saavuttanut yksimielisyyden

¹⁷⁵ New York Times, 28.7.1946. Bertram D. Hulen “Truman Declares U. S. Backs Byrnes on Peace Mission”.

¹⁷⁶ SMD: Document No. 240, Senate, 79th Congress, 2d Session, Council of Foreign Ministers At Paris, Remarks of Hon. Arthur H. Vandenberg, July 16, 1946. Teoksessa Senate Miscellaneous Documents, s. 2.

Saksan ja Itävallan rauhansopimustyössä kymmenessä päivässä. Tämä on vain toinen tapa tuoda ilmi se, että itäinen kommunismi ja läntinen demokratia ovat voimia, jotka törmäävät uuden ja paremman maailman suunnittelussa. Ne eroavat aatteiltaan, ihanteiltaan ja ideologioiltaan. Ne eivät todellakaan pääse yhteisymmärrykseen esimerkiksi 'demokratia' -käsitteen määrittämisestä, vaikka se on asia, jonka molemmat julkisesti korostavat. Suurin ongelma on molemminpuolinen epäluottamus ja epäluulo, joita välillämme oleva 'rautaesirippu' ja Neuvostoliiton kyltymätön halu kääntää ja harjoittaa propagandaa ei voi hajottaa."¹⁷⁷

Jälkeenpäin tarkasteltuna Vandenbergin puheenvuoro määritteli suhteellisen tarkasti ne asetelmat, jotka kylmän sodan kehittymiselle olivat oleellisia. Samalla esiin nousi myös sodan mahdollisuus Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton välillä – joskin kiertoteitse. Vandenbergin mukaan Neuvostoliiton toimissa näkyi halu järjestellä maailmaa ”läntistä sivilisaatiota vastaan”, mutta sotaa kahden suurvallan välillä hän piti ajattelemattomana katastrofina. Tässä suhteessa jonkinlaisen konfliktin vääjäämättömyyttä erotti realismista vain ajattelemattomuus.¹⁷⁸

Listatessaan senaattoreille ”joitakin totuuksia Moskovasta” Vandenberg toi neljännessä kohdassaan esiin ulkopoliittikan asenteen: ”Teidän täytyisi ymmärtää yhteisellä vakaumuksella, ettei meitä voi ajaa, painostaa tai pakottaa aseisiin, joita me kieltäydymme vapaaehtoisesti hyväksymästä ja ettemme tule ’käymään kauppaa’ ihmisoikeuksilla ja perustavanlaatuisilla vapauksilla missä hyvänsä maailmassa.” Tältä osin vaihtokauppapolitiikan loppu linkittyikin selvästi edelleen epäselvään kysymykseen Triesten kohtalosta.¹⁷⁹ Vandenbergin tulkinnan mukaan rauhankonferenssin onnistuminen riippui täysin kolmesta tekijästä: Yhdistyneiden kansakuntien tehokkaasta toiminnasta, atomipommisalaisuuden säilyttämisestä ja hyvien ystävyysuhteiden kehittämisestä pienten ja isojen kansojen välille.¹⁸⁰ Osaltaan ensimmäistä kohtaa korosti myös Byrnes, joka vakuutti Yhdysvaltojen lopullista sitoutumista kansainväliseen toimintaan:

¹⁷⁷ SMD: Document No. 240, Senate, 79th Congress, 2d Session, Council of Foreign Ministers At Paris, Remarks of Hon. Arthur H. Vandenberg, July 16, 1946. Teoksessa Senate Miscellaneous Documents, s. 15.

¹⁷⁸ Ibid. ” – – toisaalta Yhdysvallat pyrkii järjestelemään maailmaa neuvostoliittolaisia vastaan; toisaalta he pyrkivät järjestelemään maailmaa meidän läntistä sivilisaatiotamme vastaan. Sota meidän välillämme olisi ajattelematon katastrofi, jota he kammoksuvat aivan varmasti yhtä paljon kuin mekin.”

¹⁷⁹ SMD: Document No. 240, Senate, 79th Congress, 2d Session, Council of Foreign Ministers At Paris, Remarks of Hon. Arthur H. Vandenberg, July 16, 1946. Teoksessa Senate Miscellaneous Documents, s. 1–16.

¹⁸⁰ Ibid.

”Me kaikki olemme yksimielisiä siitä, ettei Yhdysvallat tule koskaan enää palaamaan isolaatiopolitiikkaan. Vaikka kansainvälisen turvallisuusyhteistyön ongelmat täytyy hyväksyä, emme voi hakea enää turvallisuutta eristäytymisestä.”¹⁸¹

Vaikka Monroen opin lopullinen romuttaminen ja Yhdysvaltain väistämätön pakko puuttua ulkovaltojen asioihin oli käytännössä sinetöity jo koko sen toiseen maailmasotaan linkittäneillä syillä, oli Byrnesin sanomalla kiistatta hienoa poliittista karismaa. Samalla se kuitenkin viestitti siitä tosiasiaista, ettei muita vaihtoehtoja juurikaan ollut. Neuvostoliiton leviävää vaikutusvaltaa maailmassa ei pystytty pysäyttämään atomidiplomatialla tai pelkällä julkisuuspolitiikalla. Julkisuus näytti kuitenkin olleen edelleen Byrnesin mielestä tehokkain ase Neuvostoliittoa vastaan ja siihen tarkoitukseen kansainvälisen yhteistyön korostaminen sopikin hyvin.

Vandenbergin sanat senaatissa lisäsivät jonkin verran epäilyksiä ulkoministeriön toimintakykyä kohtaan myös edustajainhuoneessa. Sivulauseissa ulkoministeriön toimintakyvyn tehottomuus pantiin varsin vaatimattomien resurssien tiliin ja monet edustajat jopa epäilivät huonojen palkkojen karsineen ministeriöstä parhaimpia voimia. Newhampshirelainen kongressiedustaja Chester E. Merrow oli kuitenkin listannut kaikkiaan kaksitoista erilaista esimerkkiä ulkoministeriön konkreettisista heikkouksista. Keskeisimpänä heikkoutena Merrow näki ulkoministeriön rakenteellisen laajuuden ja heikon yhteistyökyvyn muiden ministeriöiden ja toisaalta myös kongressin kanssa. Edustajan mukaan ulkoministeriö oli pitänyt kongressia ”välttämättömänä pahana” ja yhteydet näiden välillä heikot, mikä todellakin oli korostunut myös Byrnesin halussa vähentää ulkoministeriön sidoksia myös Valkoiseen taloon.¹⁸²

Merrowin esittämän näkemyksen mukaan Hullin ja Stettiniuksen aikainen positiivinen kehitys ”hyväntahdon rakentamiseen Pennsylvania Avenuen molempien päiden välille” oli jossain määrin katkennut ja aiheuttanut epävarmuutta siitä missä ulkopoliitikassa todella oltiin menossa. Tiedotusongelmien lisäksi ulkoministeriötä vaivasi Merrowin mielestä myös pitkäjänteisten suunnitelmien puuttuminen, sillä ulkopoliitikkaa tehtiin ”perinteisesti päivä kerrallaan”. Käytännössä pitkien suunnitelmien toteuttaminen oli osoittautunut yhä

¹⁸¹ New York Times, 28.7.1946. Truman Declares U. S. Backs Byrnes on Peace Mission.

¹⁸² CR. The State Department Has Definite Weaknesses. Mr. Smith, Mr. Merrow, Mr. Ramey, Mr. Richards, Mr. Weichel. Jul. 16. 1946. Congressional Records – House. 79th Congress, 2nd Session, Vol. 92, s. 9154–9159.

mahdottomaksi. Pahiten Byrnesin ulkopolitiikan peruskiviä Merrow käänsi huomauttamalla ulkoministeriön hylänneen täysin toiminnassaan yleisen mielipiteen. Hänen nähdäkseen amerikkalaiset pystyivät kaiken tiedon saatuaan järkeviin päätöksiin, eikä tietojen salaamiseen siten ollut järkisyitä.¹⁸³

Monet edustaja Merrowin listaamista epäkohdista olivat kiistatta aivan perusteltuja sinänsä, mutta niiden olemassaololle oli toisaalta syvempiä syitä, kuten bipartisanship ja olosuhteiden vaatima työrauha. Lopulta kysymys ulkoministeriön heikkouksista näyttää tiivistyvän kysymykseen siitä, milloin ulkopolitiikkaa ryhdyttäisiin laajemmin normalisoimaan rauhan ajan olosuhteisiin. Pariisissa aikaisemmin jo hyvässä vauhdissa ollut normalisoimiskehitys oli ymmärrettävästi ottanut takapakkia suurvaltapolitiikan ollessa herkimmillään. Selkeästi Byrnesin Pariisin politiikka olikin taiteilua toisaalta julkisuuden vaatiman tiukkuuden ja toisaalta neuvotteluhuoneen sisäisten neuvottelu- ja kompromissikykyjen välillä. Edellinen onnistui paljolti sen oman puuttumisen ja Byrnesin retoriikan pohjalta – jälkimmäinen taas merkitsi todellisuudessa paluuta vanhaan *quid pro quo* -vaihtokauppapolitiikkaan.

6.2 Kansan ulkopolitiikkaa?

Suhtautumista Neuvostoliiton toimintaan lännen yleisessä mielipiteessä tutkittiin sodan aikana ja jälkeen melko aktiivisesti. Neuvostoliiton selkeä halu vaikutusvaltansa lujittamiseen ensin Itä-Euroopassa ja sitten laajemmin maailmassa näkyi myös mielipidetiedusteluissa. National Opinion Research Centerin (NORC) heinäkuussa 1945 tekemän kyselyn mukaan 39 % uskoi Neuvostoliiton kaltaisten hallitusten lisääntyvän myös muissa valtioissa 30 prosentin ollessa päinvastaista mieltä. Positiivisesti vastanneista 17 % uskoi muiden valtioiden jäljittelevän vapaaehtoisesti neuvostojärjestelmää, 14 % oletti muiden valtioiden kopioivan Neuvostoliiton hallintojärjestelmän, talouden, kauppakäytännöt ja tulojaon sellaisenaan, 7 % koki mahdolliseksi Neuvostoliiton aktiivisen toiminnan muiden valtioiden ”kommunisoimiseksi”. Edelleen 4 % uskoi Neuvostoliiton asettavan muille valtioille poliittisia ja taloudellisia painostuskeinoja ja vakiinnuttavan vaikutusvalta-alueitaan Euroopassa ja Aasiassa naapurimaihinsa. 3 % vastaajista piti mahdollisena toisten

¹⁸³ Ibid.

valtioiden ihailun Neuvostoliiton menestyksestä ja uskoivat näiden valtioiden tutkivan sen systeemiä ja omaksuvan siitä ainakin osia oman maansa toimintatapoihin.¹⁸⁴

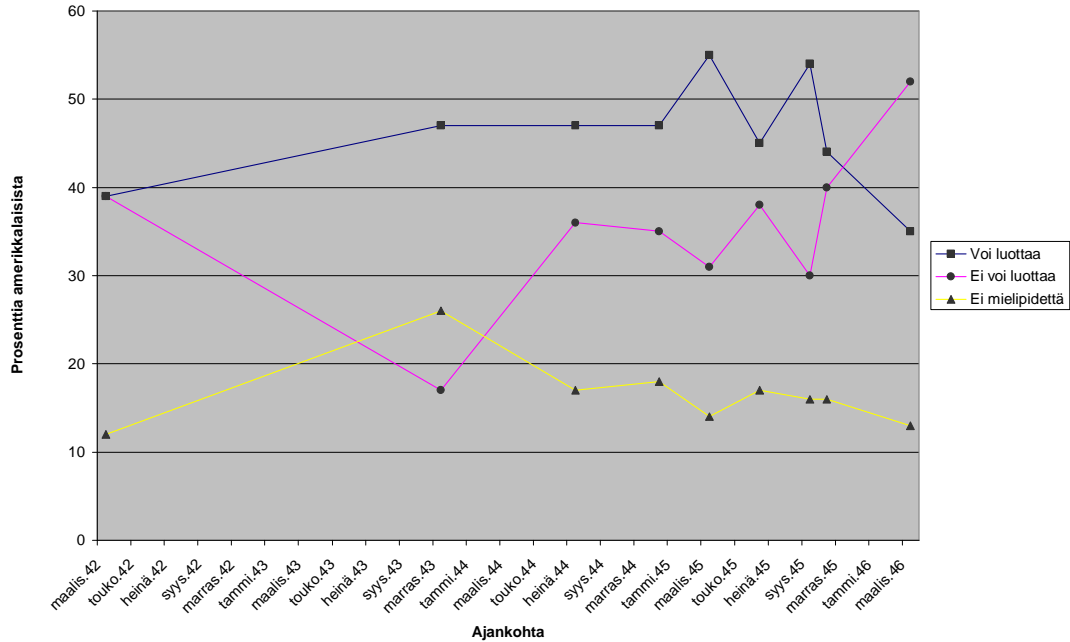
Yleisesti Neuvostoliitosta tiedettiin lännessä sängen vähän ja sekin tieto perustui yleensä käytännön tason ystävälliseen näkemykseen sotilaallisesta liittolaisesta, eikä suinkaan poliittisille tai aatteellisille seikoille. NORC:n kyselytutkimuksessa heinäkuussa 1945 oli kuitenkin kysely mielipiteitä Neuvostoliiton hallinnosta ja sen suhtautumisesta kansan tahtoon. Kysyttäessä mielipidettä Neuvostoliiton kansalaisten kannalta parhaasta hallitusmuodosta parhaillaan olevan hallitustyyppin ja jonkin muun vaihtoehdon ollessa vaihtoehtoina asiaan jonkinlaisen mielipiteen omaavista 64 % piti toiminnassa olevaa mallia parhaana.¹⁸⁵ Fortunen (FOR) elokuun 1945 tutkimuksessa lähestyttiin kysymystä Neuvostoliiton politiikan kansanvaltaisuudesta tiedustelemalla heidän omaa mielipidettään, mutta myös arviota neuvostoliittolaisten mielipiteestä. Molemmista näkökulmista vain 16 % uskoi Neuvostoliiton hallituksen huomioivan toiminnassaan kansan mielipiteen, kun 64,8 % neuvostoliittolaisesta näkökulmasta asiaa ajatelleista ja 67,6 % muuta maailmaa edustaneista vastauksista ilmensi neuvostohallituksen päättävän asioista täysin riippumatta kansan mielipiteestä.¹⁸⁶

Tutkittaessa mielipidemittausten kehittymistä pitkällä aikavälillä näyttää se ainakin amerikkalaisten Neuvostoliittoa kohtaan tunteman luottamuksen näkökulmasta seuranneen Byrnesin aikana hänen politiikkansa suuntaviivoja varsin hyvin. *American Institute of Public Opinionin* jatkuvassa seurannassa ollut kysymys amerikkalaisten luottamuksesta Neuvostoliiton kykyyn toimia yhteistyössä Yhdysvaltain kanssa osoittaa muutoksen vuoden 1942 keväästä lähtien olleen verrattain tasaista aina loppuvuoteen 1944. Tämän jälkeen kehityksessä oli selkeitä piikkejä molempiin suuntiin. Byrnesin ulkoministerikauden osalta selkeä trendin laskeminen luottamuksen heikkenemisen puolelle näkyy Lontoon ulkoministerikokouksen aikaan syys–lokakuussa 1945. Edelleen suuntaus näyttää saavan vahvistusta oletuksesta vuoden 1946 alusta tiukentuneesta Yhdysvaltain Neuvostoliiton politiikasta ja kevään 1946 mittaan Iranin kriisistä.

¹⁸⁴ The Quarter's Polls. NORC July 1, '45, Public Opinion Quarterly, Volume 9, Issue 3 (Autumn 1945), s. 386–387.

¹⁸⁵ The Quarter's Polls. NORC July 8, '45, Public Opinion Quarterly, Volume 9, Issue 3 (Autumn 1945), s. 387.

¹⁸⁶ The Quarter's Polls. FOR Aug. 31, '45, Public Opinion Quarterly, Volume 9, Issue 3 (Autumn 1945), s. 387.

KUVIO 1 Amerikkalaisten luottamus Neuvostoliiton yhteistyöhön maailmanpolitiikassa¹⁸⁷

Kevään 1946 mittauksissa jaoteltuna poliittisen näkemyksen, koulutuksen ja iän mukaan suhtautui Neuvostoliiton yhteistyökykyyn luottavaisimmin demokraatit (37 %), eniten koulutetut (54 %) ja veteraanit (45 %). Kovinkaan suuria eroja ei missään ryhmässä syntynyt. Tuolloin puoluekannatuksen osalta 33 % republikaaneista luotti Neuvostoliiton yhteistyökykyihin, kun päinvastaista uskoi 57 % republikaaneista ja 49 % demokraateista. Koulutuksen osalta luottamus näytti kasvaneen suhteessa koulutusasteen kasvamisen kanssa, vastaavasti epäluottamus kasvoi vähemmän koulutettuihin ryhmiin mennessä. Ikäluokissa vastustus oli suurinta yli 30-vuotiaiden ryhmissä, kun taas veteraanit ja alle 30-vuotiaat suhtautuivat asiaan suosiollisemmin. Tilastojen valossa kansan ulkopoliitikka näyttäkin onnistuneen ainakin siinä mielessä, ettei hajonta missään ryhmässä ollut merkittävää. Mielenpitemen kehittymisen kannalta kiinnostavaa olisi ollut tilanne kesän ja syksyn 1946 osalta, mutta varsinaista luottamusta Neuvostoliiton yhteistoimintakykyyn ei enää mielipidemittauksissa tutkittu.

Ajatus Yhdysvaltain hallituksen kyvyistä vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen ja siten edelleen legitimoida uusia poliittisia toimia on mahdollinen. Tähän viittaavat erityisesti

¹⁸⁷ Kuvio 1. The Quarter's Polls. AIPO Sept. 4, '45, Public Opinion Quarterly, Volume 9, Issue 3 (Autumn 1945), s. 388; Quarter's Polls. AIPO Mar. 25, '46, Public Opinion Quarterly, Volume 10, Issue 1 (Spring 1946), s. 115.

Ralph B. Leveringin tutkimukset asenteiden (public attitudes) ja ulkopoliittikan kompleksisesta vuorovaikutuksesta Yhdysvalloissa vuosina 1939–1945. Sisäpoliittisista kysymyksistä poiketen ulkopoliittikkaa koskeva yleinen mielipide oli suurelta osin poliittisten johtajien ja median muokattavissa. Levering perustaa näkemyksensä amerikkalaisten yleisesti heikompaan kykyyn tuntea muiden maiden asioita tai niiden ulkopoliittikkaa. Tässä valossa keskustelua demokratiasta ja kansan todellisesta kyvystä toimia asiantuntijoina oli käyty kiivaana ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Sinisilmäiseen kuuliaisuuteen kansan mielipidettä kohtaan ei Yhdysvalloissa ollut perinteisestikään suhtauduttu pelkästään positiivisesti. Myös Byrnes oli ilmeisen tietoinen kansan ulkopoliittikkansa kääntöpuolesta mahdollisesti tuntien Walter Lippmannin ja John Deweyn 1920-luvun kirjoitukset yleisestä mielipiteestä tai julkisesta toiminnasta yleensä. Lippmannin esittämän näkemyksen mukaan demokratian puolestapuhujien synty oli idealisoida kansalaisia luottaessaan heidän tietonsa ja mielipiteidensä kykyyn ratkaista modernin yhteiskunnan monimutkaisia ongelmia. Valistuneen yleisen mielipiteen sijaan olisi luotettava vain asiantuntijatietoon. Byrnesin mainostamaa kansan ulkopoliittikkaa on tässä suhteessa pidettävän enemmänkin pelkkänä retoriikkana.¹⁸⁸

Kontekstualisoituna senaatissa ja edustajainhuoneessa käytyihin keskusteluihin Byrnes näyttää Stuttgartissa joutuneen nöyrytykseen bipartisanshipin suoman työrauhan päättymisen edessä. Kritiikki selkeän ulkopoliittisen linjan puuttumisesta näkyy ulkoministerin haluna osoittaa kaiken ulkoministerijärjestelmässä tapahtuvan toteuttavan vain Potsdamin sopimuksen tahtoa. Puheen kovuutta ei kuitenkaan voi arvioida pelkältä lokutionääriseltä tasolta, jolloin Stuttgartin puhe vaikuttaa Overseas Press Clubin puheeseen verrattuna varsin pehmeältä. Sen sijaan illokutionäärisesti uudelleentulkittuna teksti osoittaa Byrnesin intention ja argumentaation jyrkkyyden. Jyrkkyys on argumentaatiota *quid pro quo* -asetelman päättymisestä, jota sekä Connally että Vandenberg olivat vaatineet. Kansan ulkopoliittikan ja mielipidemittausten näkökulmasta Byrnesin intentiot vaikuttavat yhdenmukaiselta. Oleellinen muutos yleisen mielipiteen pitkässä trendissä saattoi ohjata myös puhujan motivaatiotaustaa. Toisaalta näkyvä argumentointi amerikkalaisten muuttuneella yleisellä mielipiteellä ja sen johdosta muuttuneella ulkopoliittikan linjalla olisi johtanut Stuttgartin puheen paradigmaan sekä kansan muuttuneena tahtona että johdonmukaisen ja vakiintuneen ulkopoliittikan jatkajana.

¹⁸⁸ Levering 1976, s. 10–14; Dewey 2006, s. 12.

7 PUUTTUMINEN SOTAKORVAUSKYSYMYKSEEN JA ALUEPOLITIikkaAN

7.1 Intentiona toteuttaa wilsonilaista liberaalia talouspolitiikkaa

Wilsonin neljäntoista kohdan ohjelman kolmas pykälä käsittelee taloudellisten suhteiden globaalia järjestelyä. Eräänlaisen liberaalin talouspolitiikan utopian saavuttamiseksi tavoitteeksi asetettiin mahdollisimman pitkälle menevä taloudellisten esteiden poistaminen ja tasa-arvoisten kaupankäyntimahdollisuuksien vakiinnuttaminen kaikkien rauhaan suostuvien kansojen kesken. Vapaan kaupan puolesta puhuu myös toinen kohta, johon liittyy vaatimus vapaasta kauppamerenkulusta aluevesien ulkopuolella niin sodan kuin rauhankin aikana. Toimiessaan kongressiedustajana vuosina 1918–1925 presidentti Wilsonin ihailijana tunnettu Byrnes oli omaksunut konservatiivisen talousajattelun, jota kuitenkin muutti kysymys Saksalle ensimmäisestä maailmansodasta langetettavien sotakorvausten määrästä. Kirjassaan *The Economic Consequences of the Peace* Saksan talouselämän romahtamista ennustaneen John Maynard Keynesin ajatukset osoittautuivat oikeiksi vuonna 1923. Liiallisista sotakorvauksista aiheutunut luottokriisi ulottui lopulta myös Yhdysvaltain talouselämään, jolloin Byrnesinkin oli luonnollista hyväksyä keynesiläisiä oppeja. Stuttgartin puheen tarkastelu talouspoliittisena ideaaliyyppinä merkitsee aikansa kontekstissa ennen kaikkea liikkumavaraa sotakorvauspolitiikan ja aluepolitiikan välimaastossa.¹⁸⁹

Aatteellisena konstruktiona wilsonismi on kuitenkin enemmän poliittinen kuin taloudellinen. William Diamondin mukaan presidentti Wilson ei ollut kiinnostunut talousaisoista, ellei niihin liittynyt vahvaa poliittista ulottuvuutta. Talouden organisointi merkitsi Wilsonin maailman rauhaa tavoitelleessa ajattelussa hyvin vähän, sillä Diamondin ilmentämänä hänen ajattelumallinsa oli “enemmän poliittinen kuin taloudellinen”. *The New Freedom* -ohjelman hän näkee kuitenkin Wilsonin tietoisena yrityksenä palauttaa Yhdysvaltain talous kapitalismin kulta-aikaan.¹⁹⁰ Niin ikään ensimmäisen maailmansodan päättäneeseen Pariisin rauhankonferenssiin osallistunut Keynes ei pitänyt Wilsonista tai tämän 14 kohdan ohjelmasta lainkaan, vaan totesi Wilsonin “teologisen tai presbyteerisen temperamentin” osoittautuvan vaaralliseksi. Wilsonin idealistisesta rauhanohjelmasta oli

¹⁸⁹ Aldcroft 1977, s. 80–84. Derek H. Aldcroft on tutkinut Saksalle ensimmäisen maailmansodan jälkeen langetettuja sotakorvauksia ja sotakorvauskomission toimintaa.

¹⁹⁰ Diamond 1943, s. 169.

Keynesin mukaan tulossa “itsepetoksen älykäs koneisto, jolla presidentin esi-isät ovat uskotelleet itselleen, että heidän ajattelutapojensa tuli olla täysin yhtäpitäviä pentateukin kanssa”. David Gelernter’in ajatus amerikanismista puritanismin toisena vaiheena näyttäisi selvittävän wilsonismin talouspolitiikan todellakin enemmän amerikanismin uskonnollisen kuin poliittisen aspektin kautta.¹⁹¹

Talous- ja sisäpolitiikassa ansioituneen Byrnesin muistissa oli varmasti mekanismi, jolla ympärysvaltujen Saksalla vajaat 30 vuotta aikaisemmin asettamat sotakorvaukset johtivat kauaskantoisiin vaikutuksiin myös Yhdysvaltain talouspolitiikassa. Kuitenkin amerikanismin teologisesta perspektiivistä tarkasteltuna Byrnes osoittaa wilsonilaisen talouspolitiikan keskustelukonventioita. Byrnes soveltaa puheessaan oikeastaan koko Wilsonin neljäntoista kohdan ohjelman alun viitattaessaan avoimiin sopimuksiin, kaupan esteiden purkamiseen ja itsemääräämisoikeuteen. Wilsonilainen ajattelu sopimusten ylivoimasta näkyy Byrnesin suhtautumisessa Potsdamin sopimustekstiin. Potsdamin sopimuksesta muodostuu hänelle eräänlainen normatiivinen kehikko, josta mikään osapuoli ei voisi luistaa. Juristina Byrnes käsittelee sopimustekstiä analyttisesti viitaten siihen kaikkiaan 23 kertaa. Sopimustekstin avoimuus on sen wilsonilainen hyve, jota ei voisi rikkoa politikoidalla tai käymällä kauppaa erilaisilla eduilla.

Potsdamin sopimuksen institutionalisoituessa pakottavaksi laiksi Byrnesin on ollut helppo muodostaa siitä myös oman tulkintansa taloudellinen johtolanka. Sopimustekstin sisältä Byrnes korostaa talouspoliittisia kysymyksiä wilsonilaisessa hengessä. Painottamalla taloudellisesti yhtenäistä Saksaa ulkoministeri osoittaa perinteistä progressiivista ja myöhemmin Wilsoninkin omaksumaa ajattelutapaa kansainvälisistä kauppasuhteista. Byrnes tarttuu vapaan kaupan ideologiaan käsittäen sen mahdollisimman tehokkaasti kaupan esteitä poistavaksi ja ulkomaankaupan joustavuutta vakiinnuttavien instituutioiden järjestelmäksi.

Pelkästään lokutionäärillä tasolla tarkasteltuna puheesta voisi käsittää, että sen funktio oli oikeastaan vain yhden Potsdamin sopimuksen talouspolitiikkaa koskevan väärinkäsityksen osoittaminen ja korjaaminen. Sekasortoisisessa taloustilanteessa painiskelevassa hajanaisessa Saksassa Byrnes osoittaa huolensa puutetta kohtaan

¹⁹¹ Gelernter 2007, s. Passim.

kytkemällä juuri tämän taloudessa näkyvän seurauksen sopimusvirheestä johtuvaksi ilmeiseksi syyksi. Primäärästi ongelma ei kuitenkaan ole wilsonilaisittain kansainvälisessä kaupankäynnissä, vaan miehitysvyöhykkeisiin jaetun Saksan sisällä. Taloudellisesti yhtenäinen Saksa säilyttää Byrnesin ajattelussa käänteisesti suvereeniutensa taloudellisessa mielessä, vaikka sen alueella ovatkin neljän vieraan maan miehitysarmeijat. Hän vertaa Saksan neljän miehitysvyöhykkeen välisiä esteitä korkeammiksi kuin normaaleilla itsenäisillä valtioilla.

Stuttartin puheen talouspoliittinen aspekti on kiistatta sotakorvauspolitiikkaa, mutta linkittyneenä tiukasti aluepoliittisiin kysymyksiin. Kuten aiemmin rankaisemisproblematiikan tarkastelussa havaittiin, sotakorvauksilla ja alueluovutuksilla tuli Potsdamin sopimuksen hengessä olla ensisijaisesti Saksan uutta sotilaallista uhkaa ennaltaehkäisevä vaikutus. Tulkinnallisesti sotakorvausten ja alueluovutusten välinen raja kuitenkin hämäryi yleiseksi saksalaisomaisuuden siirroiksi voittajavalloille, mikä näkyi ulkoministerikokousten keskusteluissa kiinteän siirrettävän materiaalin hinnoittelusta. Toisaalta aluekysymykset olivat oleellinen osa talouspolitiikkaa jo siitäkin syystä, että alueluovutuksia koskevilla alueilla saattoi olla huomattavaa arvoa esimerkiksi luonnonvarojen tai niiden geopoliittisen sijainnin vuoksi. Aluepoliittiset keskustelut nousivatkin kesällä 1946 ulkoministerikokousten merkittävimiksi teemoiksi.

7.2 Vuoden 1946 aluepoliittinen keskustelukonteksti

Pariisin ulkoministerikokouksen ilmapiiriin vaikutti taustalla kytevä Iranin kriisi, joka toisaalta oli käytännön tasolla siirretty julkisuuden ja turvallisuusneuvoston puitavaksi. Osana keskusteluja Italian rauhansopimusehdotuksesta kiisteltiin alueellisista kysymyksistä edelleen erityisesti Italian alusmaiden kohtalosta. Taustalla oli jo Lontoossa syyskuussa amerikkalaisten laatima ehdotus Italian Afrikan siirtomaiden asettamisesta Yhdistyneiden kansakuntien huoltohallintoalueeksi.¹⁹² Bidault ilmoitti Ranskan tukevan Yhdysvaltain ehdotusta, mutta esitti kuitenkin vaihtoehtoisesti näille alueille sekä Italian että YK:n alaista hallintomallia. Molotov piti ehdotusta teoriassa hyvänä ja ehdotti

¹⁹² FRUS 1945. Suggested Directive from the Council of Foreign Ministers to Govern Them in the Drafting of a Treaty of Peace with Italy, Memorandum by the United States Delegation, C. F. M. (45) 16, September 14, 1945. Volume II, General: Political and Economic Matters, s. 179.

siirtomaiden jakamista suoraan Italian ja jonkin liittoutuneen kesken pitäen mahdollisena Neuvostoliiton ja Italian yhteisestä huoltohallintoa Tripolitaniassa.¹⁹³

Molotovin ehdotus johti Britannian vastaehdotukseen itsenäisyyden myöntämisestä kaikille Libyan alueille Tripolitania ja Kyrenaica mukaan lukien. Kun vielä Yhdysvaltain virallinen kanta suosi edelleen YK:n alaista hallintoa, olivat kaikki osapuolet erilaisten tavoitteiden ristipaineessa. Yllättäviä sympatioita alkoi kuitenkin löytyä, kun aiemmin Neuvostoliiton syrjimä Ranska liittyi yhdessä Neuvostoliiton kanssa vastustamaan Britannian vastaehdotusta. Yhdysvallat olisi lopulta suostunutkin jonkinlaiseen kahdenkeskiseen huoltohallintoon alueilla, mutta vain takuilla alueiden itsenäistymisestä seuraavien kymmenen vuoden sisällä. Ranskalaiset eivät taas suostuneet ehtoon, mikä sai Yhdysvallat jälleen kollektiivisen hallinnon kannalle.¹⁹⁴

Epäilyksiä entisten Italian kolonioiden tulevaisuuden itsenäistymisestä esitti myös Yhdysvaltain laivaston kontra-amiraali Ellery W. Stone, joka Trumanille lähettämässään muistiossa piti todennäköisenä näiden alueiden asteittaisen liukumisen joko Britannian tai Neuvostoliiton vaikutusvallan alaisuuteen. Lisäksi hän arveli Italian kommunistisen puolueen mahdollisen tuen Neuvostoliiton vaatimuksille heikentävän sen asemaa Italiassa siinä määrin, ettei sisäpoliittista riskiä Tripolitanian irrottamisesta Italiasta lopulta haluttaisi ottaa. Stonen muistion mukaan paras vaihtoehto olisikin kaikkien Italian ennen fasismia aikaa hankkimien kolonioiden palauttaminen sille sellaisenaan.¹⁹⁵

Ranskalaiset osoittivat yhteistyökykynsä Neuvostoliiton suuntaan myös Italian–Jugoslavian rajakysymyksessä, jossa he tekivät kompromissiehdotuksen vetämällä linjan brittiläis-yhdysvaltaisen ja neuvostoliittolais-jugoslaavisen mallin välimaastoon. Ehdotus ei kuitenkaan saanut kannatusta jättäessään 130 000 italialaista Jugoslaviaan ja 115 000 jugoslaavia Italian alueille. Triesten Jugoslavian puolelle siirtämisen kannalla olivat edelleen vain Neuvostoliiton edustajat, jotka perustelivat ratkaisuaan kaupungin

¹⁹³ FRUS 1946. CFM Files : Lot M-88 : Box 2063 : US Delegation Minutes, United States Delegation Record, Council of Foreign Ministers, Second Session, Fourth Meeting, April 29, 1946, 4 p.m. Volume II, Council of Foreign Ministers, s. 155–163.

¹⁹⁴ FRUS 1946. CFM Files : Lot M-88 : Box 2063 : US Delegation Minutes, United States Delegation Record, Council of Foreign Ministers, Second Session, Third Informal Meeting, Paris, May 10, 1946, 5 p.m. Volume II, Council of Foreign Ministers, s. 333–341. Ks. myös Byrnes 1947, s. 127.

¹⁹⁵ FRUS 1946. Kontra-amiraali, liittoutuneiden Italian komission päällikkö, Ellery W. Stonen muistio presidentti Trumanille. Volume IV, Paris Peace Conference: Documents, s. 77–78.

sotilasstrategisella sijainnilla. Byrnesin mielestä 300 000 asukkaan Triesten siirtäminen Jugoslavian puolelle ei ollut oikeutettua ja hän oli valmis harkitsemaan kompromissia ranskalaisten ehdotuksen tyyppisestä ratkaisusta. Byrnes ehdottikin Triesten sijaan arvokkaiden Arsan hiilikaivosten siirtämistä Jugoslavialle. Kuitenkaan niin Molotov, Bevin kuin Bidault'kaan eivät suostuneet ehdotukseen, eikä Byrneskään halunnut enää mennä myönnytyksissään pidemmälle.¹⁹⁶

Vaikka Neuvostoliiton edustajat olivat koko ajan pitäneet kiinni tiukoista vaatimuksistaan Italian 300 miljoonan Yhdysvaltain dollarin sotakorvauksista Neuvostoliitolle, Jugoslavialle, Kreikalle ja Albanialle, ilmoitti Molotov Byrnesille toukokuun 5. päivänä illallisen jälkeen Molotovin hotellisviitissä käydyissä keskusteluissa¹⁹⁷ olevansa valmis harkitsemaan uudelleen korvauskysymystä ja myös Neuvostoliiton aiempia vaatimuksia Italian alusmaiden suhteen mikäli Italian–Jugoslavian rajakysymys ratkeaisi Jugoslavian eduksi ja Triestestä tulisi osa Jugoslaviaa. Lisäksi Molotov totesi 100 miljoonan dollarin korvaussumman olevan kohtuullinen ja viimeinen, johon Neuvostoliitto voisi osaltaan suostua. Byrnes ymmärsi Molotovin ehdottavan tällä vaihtokauppoja, joihin hän ei halunnut suostua.¹⁹⁸

Molotov ja keskusteluun aktiivisesti osallistunut Andrei Vyšinski olivat ilmeisen pettyneitä Byrnesin haluttomuuteen vaihtokauppapolitiikkaa kohtaan. Viitaten Yhdysvaltain armeijan läsnäoloon Pohjois-Kiinassa ja mahdolliseen sotilastukikohtaan Islannissa Vyšinski nimitti Byrnesin peräänantamattomuutta ”imperialistisen ekspansiivisuuden politiikaksi”. Molotov piti Yhdysvaltain halua saavuttaa tukikohtia myös Turkista, Egyptistä ja Iranista ”Yhdysvaltain imperialististen piirien tavanomaisena tyylinä, jolla oli vahva vaikutus Yhdysvaltain politiikkaan”. Byrnesin esittämät tiedot Islannin 720 miehen suuruudesta huolto-osastosta ja jo Moskovassa joulukuussa sovitusta Pohjois-Kiinan tilanteesta verrattuna Neuvostoliiton joukkoihin esimerkiksi Itävallassa eivät vakuuttaneet Molotovia. Keskustelu päättyi Yhdysvaltain ulkoministeriön muistion mukaan Molotovin

¹⁹⁶ FRUS 1946. CFM Files : Lot M-88 : Box 2063 : CIYB Meetings, Summary Minutes, Commission on Italo-Yugoslav Boundary, Council of Foreign Ministers, 73rd Meeting, Palais du Luxembourg, Paris, April 28, 1946, 9:50 p.m. Volume II, Council of Foreign Ministers, s. 148–153.

¹⁹⁷ Byrnes on muistelmissaan painottanut kyseessä olleen illalliskeskustelun, mutta Yhdysvaltain delegaation muistion mukaan Molotov ja Byrnes olivat ruokailleet erillään ja kokoontuneet vasta tämän jälkeen Molotovin sviittiin. FRUS 1946. CFM Files : Lot M-88 : Box 2063 : US Delegation Minutes, Memorandum of Conversation, Paris, May 5, 1946. Volume II, Council of Foreign Ministers, s. 247. Vrt. Byrnes 1947, s. 128.

¹⁹⁸ FRUS 1946. CFM Files : Lot M-88 : Box 2063 : US Delegation Minutes, Memorandum of Conversation, Paris, May 5, 1946. Volume II, Council of Foreign Ministers, s. 247–249.

syväluotaavaan teoriaan anglosaksisen imperialismiin juurista aina amerikkalaisen retkikunnan vuoden 1919 Siperian tutkimusmatkasta lähtien.¹⁹⁹ Ongelman ydin oli kuitenkin siinä, ettei Yhdysvallat suostunut vaihtokaappoihin. Parhaiten asian kiteytti Neuvostoliiton Ranskan suurlähettiläs Alexander Bogomolov, joka totesi Charles Bohlenille: ”En ymmärrä teitä amerikkalaisia. Teitä pidetään maailman mahtavimpina liikemiehinä, mutta nyt täällä te ette ole valmiit käymään kauppaa Triestellä.”²⁰⁰

Neuvostoliiton edustajien lausunnot viittasivat osaltaan Connallyn ja Vandenbergin läsnäolon vaikutukseen Pariisin ilmapiiriin. Muistelmiensa mukaan Byrnes piti Molotovin vetoamista ”imperialistiseen laajenemiseen ja kapitalistiseen dominanssiin” huolestuttavana ajatellen ajatusten käyttämistä propagandakampanjoissa myöhemminkin. Byrnes kertoi myöhäisillan keskusteluista Vandenbergille ja Connallylle, jotka jakoivat hänen pessimisminsä.²⁰¹ Byrnesin mukaan ilmapiiri oli keskustelun jälkeen niin epävakaa, ettei hän uskonut kokouksella olevan toivoa ratkaista ristiriitakysymyksiä. Muistelmissaan esittämän näkemyksen mukaan juuri tästä syystä Byrnes päätti kolme päivää myöhemmin ehdottaa varsinaisen rauhankonferenssin pitämistä Pariisissa kesäkuun 15. päivästä alkaen. Tällä välin virkamiehillä olisi Byrnesin suunnitelman perusteella aikaa laatia raportit sovitusta sopimuksista ja valmistella uudelleen esitettäväksi ristiriitaiset kysymykset.²⁰²

Triestestä koskeva aluepoliittinen ongelma ja Italian sotakorvaukset jäivät vielä ilman ratkaisua. Italian sotakorvauskysymys jopa monimutkaistui lähinnä keskusteluun Neuvostoliitolle Yhdysvaltain mielestä kuuluvan 100 miljoonan Yhdysvaltain dollarin suuruisen korvaussumman lähteistä. Neuvostoliitto hyväksyi summan hyvitetäväksi sotateollisuuden tuotteilla, kauppalaivoilla tai italialaisilla Balkanin omistuksilla, muttei sotasaaLiilla kuten amerikkalaisten tai brittien saamalla sotalaivoilla, mitä Byrneskin piti oikeudenmukaisena.²⁰³ Kuitenkin Molotov oli jo aikaisemmin huomauttanut Neuvostoliiton olleen oikeutettu osaan Italian sotalaivastosta muutenkin, sillä Potsdamissa

¹⁹⁹ FRUS 1946. CFM Files : Lot M-88 : Box 2063 : US Delegation Minutes, Memorandum of Conversation, Paris, May 5, 1946. Volume II, Council of Foreign Ministers, s. 248.

²⁰⁰ Bohlen 1973, s. 254.

²⁰¹ Byrnes 1947, s. 129.

²⁰² FRUS 1946. CFM Files : Lot M-88 : Box 2063 : US Delegation Minutes, United States Delegation Record, Council of Foreign Ministers, Second Session, Thirteenth Meeting, Paris, May 8, 1946, 11 a.m. Volume II, Council of Foreign Ministers, s. 289-309.

²⁰³ Byrnes 1947, s. 136.

oli sovittu sille osa Yhdysvaltain ja Britannian sotasaaliiksi saamistaan saksalaisista sotaluksista.²⁰⁴

Byrnesin mukaan Potsdamin päätös oli lahjoitus ja koski vain saksalaisia aluksia, eikä suinkaan merkinnyt jatkuvaa lahjoittelua tai päätöksen soveltamista Italian sotalaivastoon. Toukokuussa Molotov olisi joutunut hyväksymään muut sotakorvauslähteet, mutta valitti Yhdysvaltojen arvioineen ne reilusti ylihintaisiksi. Molotov ehdotti Neuvostoliiton hyväksyvän sotakorvaukset amerikkalaisten ehdottamassa muodossa, mikäli Triesten ja Bulgarian kysymyksissä päästäisiin Neuvostoliiton haluamiin tuloksiin.²⁰⁵ Sotakorvauskysymyksiin aina nihkeästi suhtautunut Byrneskin oli pitänyt Neuvostoliiton kokonaissotakorvauksiksi Italialle määrittelemää 300 miljoonan dollarin summaa aikaisemmin jokseenkin perusteettomana ja huhtikuussa kysymys sotakorvausten laajuudesta ja lähteistä olikin siirretty virkamiestyöryhmän harkittavaksi. Tuolloin Byrnes oli todennut hänen ”hyvän ystävänsä Molotovin saaneen itsensä liian vakuuttuneeksi sotakorvaussumman perusteista” ja ettei ”luvussa 300 miljoonaa ollut mitään pyhää”. Keskustelu kääntyi vielä Molotovin eduksi siten, että samansuuruisista korvauksista oli päästy Britannian kanssa yhteisymmärrykseen väkiluvultaan vain 1/12 osaa Italian väestön kokoisen Suomen kanssa.²⁰⁶

Ennen Pariisin ulkoministerikokouksen toista istuntopäivää Italian hallitus oli esittänyt Byrnesille huolensa sotakorvauksista. Italian suurlähetystön muistion mukaan pelkästään 100 miljoonan dollarin myöntäminen Neuvostoliitolle olisi tuhoisaa Italian taloudelle ja se tulisi todennäköisesti poikimaan lisävaatimuksia muiltakin valtioilta. Muistiossa todettiin:

”Siksi Italian hallitus luottaa ongelman harkitsemiseen kokonaisuudessaan ja *ettei periaatekysymystä ratkaistaisi sillä tavoin*, että myönnytyks yhdelle maalle vaarantaisi ongelman laajenemisen myös muiden valtioiden vaatimusten myötä. Italian hallitus ymmärtää Yhdysvaltain delegaation kohtaamat ongelmat

²⁰⁴ FRUS 1946. United States Delegation Record, Council of Foreign Ministers, Second Session, Second Meeting, Paris, April 26, 1946, 4:30 p. m. Volume II, Council of Foreign Ministers, s. 115–117.

²⁰⁵ FRUS 1946. Record of Decisions, Council of Foreign Ministers, Second Session, Tenth Meeting, Palais du Luxembourg, Paris, May 4, 1946, 5 p. m. Volume II, Council of Foreign Ministers, s. 247–249.

²⁰⁶ FRUS 1946. United States Delegation Record, Council of Foreign Ministers, Second Session, Second Meeting, Paris, April 26, 1946, 4:30 p. m. Volume II, Council of Foreign Ministers, s. 118–119. Molotov käytti Suomea sotakorvausten määrän moraalisenä mittarina myös aikaisemmin esimerkiksi Lontoon ulkoministerikokouksessa syyskuussa 1945. Ks. FRUS 1945. Council of Foreign Ministers File : Lot M-88 : CFM London Minutes, Record of the Seventh Meeting of the Council of Foreign Ministers, Lancaster House, London, September 17, 1945, 4 p.m. Volume II, General: Political and Economic Matters, s. 216.

pyrkiessään sopimukseen Neuvostoliiton kanssa. Tunnettiin, että ongelmaa helpottaisi Neuvostoliitolle jo siirrettäväksi tarkoitettujen sota-alusten laskeminen mukaan sotakorvausten kokonaissummaan. Jos sotakorvaukset sitä vastoin kohdistuisivat tavaroihin ja palveluihin tietyksi aikamääräksi, ei olisi epäilystäkään, ettei siitä seuraisi samanlaisia ilmiöitä kuin Saksalle ensimmäisen maailmansodan jälkeen, eli kyvyttömyyttä maksaa.”²⁰⁷

Italialaisten vetoamus osui juuri siihen ongelmapesäkkeeseen, joka oli jo Jaltassa kammoksuttanut presidentti Rooseveltiä. Kukaan Yhdysvalloissa ei varmastikaan halunnut lietsoa talouskriisiä, mutta kyse oli kuitenkin pääosin peloista korvaussumman mahdollisesta kasvusta. Hieman yllättäen Byrnes kuitenkin pyrki sovitteluun tilannetta aivan toisessa valossa keskustelussaan Molotovin kanssa 25. kesäkuuta. Tuolloin hän jopa totesi tuntevansa, ”etteivät sotakorvaukset muodostaneet ylittämätöntä estettä”.²⁰⁸

Selvää halua vaihtokauppoihin Byrnes viestitti vihjaamalla, että Neuvostoliiton jousaessa Triesten kysymyksessä ”Yhdysvaltain delegaatio olisi valmis muokkaamaan näkemyksiään sotakorvauksista”.²⁰⁹ Lopulta syntyi jonkinlainen kompromissiratkaisu, kun Byrnes ilmoitti Yhdysvaltojen hyväksyvän 100 miljoonan dollarin sotakorvaukset Neuvostoliitolle seitsemän vuoden kuluessa Italian sotateollisuudesta, varoista Balkanilla ja teollisuustuotannosta jättäen kuitenkin korvaustuotteiden tyyppin ja määrän Neuvostoliiton ja Italian väliseksi asiaksi. Muille valtioille, lähinnä Ranskalle, Jugoslavialle, Kreikalle ja Albanialle suuntautuvista sotakorvauksista sovittiin keskusteltavan vasta varsinaisessa rauhankonferenssissa.²¹⁰ Tähän päädyttiin Byrnesin muistelmien mukaan uupuneina asian vatvomiseen.²¹¹

Ulkoministeriön muistoiden valossa Molotov oli kenties vastineeksi sotakorvausasian suosiollisesta ratkaisusta ilmeisen halukas jättämään muut vaatimuksensa edelleen auki ja lopullisen rauhankonferenssin käsiteltäväksi. Niin esimerkiksi Bulgarian hallituksen tunnustamiskysymys ja Triesten kohtalo jäivät edelleen avoimiksi. Triesten tilannetta

²⁰⁷ FRUS 1946. 740.00119 EW /5-3146, The Italian Embassy to the Department of State, Washington, May 31, 1946. Volume II, Council of Foreign Ministers, s. 460-461.

²⁰⁸ FRUS 1946. CFM Files : Lot M-88 : Box 2063 : US Delegation Minutes, Memorandum of Conversation, Paris, June 25, 1946. Volume II, Council of Foreign Ministers, s. 614-617.

²⁰⁹ Ibid.

²¹⁰ FRUS 1946. CFM Files : Lot M-88 : Box 2061 : CFM Documents, Draft Article on Reparations for the Italian Peace Treaty, Prepared by the Council of Foreign Ministers, Paris, 9 July, 1946. Volume II, Council of Foreign Ministers, s. 854-855.

²¹¹ Byrnes 1947, s. 136.

selvittämään asetettiin komitea, jonka tuli aloittaa toimintansa välittömästi.²¹² Kuitenkin erityisesti Triesten ympärillä käyty keskustelu nostatti neuvottelupöydissä melkoisia tunteita ja johtanut neuvottelut hyvinkin syvälliselle tasolle. Jo toukokuussa ennen kokoustaukoa käydyissä istunnoissa Byrnes totesi Triesten kuuluneen Italialle vuodesta 1472 ja siellä edelleen asuvan kolmen neljäsosan italialaisenemmistön olevan osoitus kaupungin etnisestä perimästä. Molotov vastasi sarkastisesti, ettei Italiaa edes ollut olemassa ennen 1800-lukua ja että Napoleonin vuonna 1810 perustamat Illyrian provinssit käsittivät slaavinkieliset Triesten, Gorizian ja Gradiscan kaupungit. Molempien mielestä Triesten kysymys oli kokouksen keskeisimpiä, mutta myös vaikeimpia. Ensi kerran aluekysymyksissä rauhanpolitiikan ongelmaksi näytti nousseen taloudellisten tai sotastrategisten seikkojen ohi etniset kysymykset.²¹³

Etenkin Triesten kysymyksen ympärillä käyty keskustelu oli selkeä muutos entisiin asetelmiin. Jokainen ulkoministeri oli vuorollaan tarjoamassa erilaista kompromissiratkaisua, mikä jo sinänsä saattoi olla vierasta Molotovin järkähtämättömyyteen tottuneelle Byrnesille. Toisaalta Byrneskään ei ollut enää diplomatian ja ulkopolitiikan vasta-alkaja, vaan kokenut neuvottelija. Joidenkin tutkijoiden mielestä Byrnes alkoi jopa Pariisissa omaksua tietoisesti tai tiedostamatta niitä neuvottelutaktiikoita, joita Molotov oli menestyksekkäästi käyttänyt häntä vastaan aikaisemmin.²¹⁴

Näkökulma on perusteltu ainakin Molotoville aina tärkeän agendakysymyksen ja Byrnesin suosimien nippuratkaisujen samantyyppisillä tavoitteilla. Niin agenda kuin erilliskysymysten niputtaminenkin osoittivat loistavaa taktiikkaa siirtää vaikeimmat kohdat myöhempään ajankohtaan ja hyväksyttäväksi ilman myönnytyksiä jo sovituiksi ehdittyihin ja prioriteetiltaan tärkeimpiin kysymyksiin. Sinällään nippuratkaisutkaan eivät juuri eronneet aikaisemmista Molotovin lupauksista harkita myönnytyksiä mikäli tietyt toiveet vastapalveluksista toteutuisivat, mutta Byrnesin kokoamina niistä tuli selkeämmin määriteltyjä ja tiukan määrämuotoisia vaihtosopimuksia. Triesten Byrnes niputti

²¹² FRUS 1946. CFM Files : Lot M-88 : Box 2063 : CMF Records of Decisions, Record of Decisions, Council of Foreign Ministers, Second Session, Forty-Second Meeting, Palais du Luxembourg, Paris, July 12, 1946. Volume II, Council of Foreign Ministers, s. 937.

²¹³ FRUS 1945. United States Delegation Record, Council of the Foreign Ministers, Second Session, Tenth Meeting, Paris, May 4, 1946, 5 p.m. Volume II, Council of Foreign Ministers, s. 241.

²¹⁴ Esim. Ward 1979, s. 125.

kysymykseen Italian sotakorvauksista, mikä pakotti osin Byrnesin viivyttelyn ansiosta Molotovin hyväksymään seuraavana agendassa olleet kysymyksen lopullisen rauhankonferenssin pitämisestä ennen kuin varsinaisesti Italian sotakorvauskysymykseen edes päästiin. Tässä tapauksessa Byrnes päihitti vanhan mestarin hänen diplomaattisten valttiensa kahdella vahvimmalla osa-alueella – viivyttelyssä ja agendassa.

Kevään ja kesän 1946 aikana ulkopoliittinen muutos oli näkynyt käytännössä juuri konkreettisten konfliktien kasautumisena selkeästi idän ja lännen välille. Britit olivat sekaantuneet vanhaan prosenttisopimukseen vedoten Kreikan kommunistisen vastarintaliikkeen toimintaan ja vastineeksi Neuvostoliitto viivytteli Iranissa. Dardanellien tilanne saattoi Trumanin jopa tarvittaessa aseellisesti puolustamaan turkkilaisten etuja Neuvostoliittoa vastaan.²¹⁵ Ristiriita-asioita siirtyi nyt paljon myös YK:n turvallisuusneuvostolle, joka nosti nyt käytännössä esiin kiistat veto-oikeuden käytöstä. Molotovin lukuisista yrityksistä huolimatta Byrnes ei Pariisissa voinut ulkopoliitiikan uudelleenmäärittelyn jälkeen suostua kohta kohdalta käytävään pykälien tarkistamiseen, vaan pysytteli jyrkästi nippuratkaisuissa.²¹⁶ Kokonaisuutena Pariisin kaksi ulkoministerikokousta osoittivat tiukemman suhtautumisen Neuvostoliittoon tuoneen suhteellisen onnistuneen ratkaisun amerikkalaisille – etenkin kun Ranska oli edustettuna. Ranskan edustaja Bidault'n panoksen kokousten päättämisessä ja yleensäkin lopullisen rauhankonferenssin määräämisessä Byrnes koki olleen jopa ratkaiseva ja arvosti tätä henkilökohtaisesti.²¹⁷ Julkinen näkemys suuresta onnistumisesta ilman myönnytyksiä oli kuitenkin selkeästi toispuoleinen.

7.3 Saksan kysymys – intentiona sotakorvauspolitiikan ja aluepolitiikan yhdistäminen talouspolitiikan etujen mukaiseksi

Eräänä koko sodanjälkeisen Euroopan kesto-ongelmista Saksan kysymys oli kesällä noussut jälleen esiin, kun Molotov oli vaatinut Saksalta 10 miljardin dollarin sotakorvauksia. Edelleen venäläiset pitivät heikkoa Saksaa oman puolustuksensa kannalta keskeisenä, kun taas lännessä Saksan merkittävää taloudellista alistamista ei pidetty järkevänä. Byrnesin mielestä Saksaa ei tullut rankaista tekaistuilla korvausvaateilla ja hän

²¹⁵ Neuvostoliitto vaati osallisuutta Mustanmeren maiden sotalaivojen kulunvalvontaan vastoin vuoden 1936 Montreaux'n sopimusta.

²¹⁶ Byrnes 1947, s. 136.

²¹⁷ Byrnes 1947, s. 137.

oli harmistunut neuvottelujen loppusuoralla ilmentyneestä kysymyksestä. Saksan kysymystä ulkoministeri oli alustavasti linjannut jo kesällä Pariisin ulkoministerikokouksen loppumetreillä, kun agendaan kuulumatonta asiaa oli puitu alustavasti lähinnä Britannian edustajien kanssa.²¹⁸

Saksan kysymyksen olemassaolosta olivat monissa ulkoministerien tapaamisissa muistuttaneet usein Ranskan edustajat, joiden intressejä lähinnä Saksa oli jo maantieteellisestikin. Erityisesti edellisen kesän Pariisin ulkoministerikokouksissa asia oli Bidault'n aloitteesta tuotu aktiivisesti esiin.²¹⁹ Tuolloin Byrnes oli ehdottanut viisikohtaista neljän vallan aseistariisuntasopimusta, joka sisällöllisesti piti taloudelliset ja poliittiset kysymykset sivussa.²²⁰ Tämä ei ymmärrettävästi ollut Neuvostoliiton etujen mukaista, sillä Neuvostoliiton edustajat pitivät sotakorvausten saamista Saksalta korostetussa asemassa ja kokivat Byrnesin luonnoksen kenties jopa näiden vaatimusten kannalta uhkaavaksi. Byrnes havaitsi Molotovin esittämän tyytymättömyyden asiaan ja muistelmiensa mukaan jopa varoitti tätä pitämästä sotakorvauksia ja muita ”miehityksen vähäisimpiä ongelmia” Yhdysvaltain tavoittelemaa Euroopan turvallisuutta tärkeämpinä.²²¹

Heinäkuun 1946 alussa Molotov oli antanut kaksi lausuntoa Saksan kysymykseen, jotka olivat selkeitä vastineita Byrnesin ehdotukselle luonnoksesta Saksan aseistariisuntasopimukseksi. Puheissaan Molotov epäili ehdotuksen kykyä riisua Saksa niin sotilaallisesti kuin taloudellisestikin:

”Kyseinen asiakirja on rajoittunut luettelemaan tiettyjä sotilaallisia ja sotilaallistaloudellisia lukuja, mutta jopa nuo luvut on esitetty vähemmän monipuolisessa muodossa, kuin mitä kolmen suuren Berliinin konferenssissa tekemissä päätöksissä, jotka lisäksi viittasivat muihin, ei yhtään vähemmän olennaisiin, ehtoihin taataksaan turvallisuuden ja kestävän rauhan. Tästä syystä neuvostohallitus on tullut siihen tulokseen, että mikäli neljän vallan välinen sopimus rajoittuu vain siihen, mitä siinä sanotaan koskien Saksan aseistariisuntaa, se ei voi olla luotettava takuu Euroopan ja koko maailman turvallisuudelle.

²¹⁸ FRUS 1946. C.F.M. Files : Lot M-88 : Box 2063 ; US Delegation Minutes, United States Delegation Record, Council of Foreign Ministers, Second Session, Seventh Informal Meeting, Paris, May 15, 1946, 11 a.m. Volume II, s. 393-400.

²¹⁹ Ibid.

²²⁰ DAFR 1945-1946. Draft Treaty for the Disarmament and Demilitarization Treaty of Germany, Submitted to the Council of Foreign Ministers by the Secretary of State (Byrnes), April 29, 1946. Volume VIII, s. 205-208.

²²¹ Byrnes 1947, s. 175.

Päinvastoin lukujen riittämättömydessään se voisi hyvinkin antaa suojaa pelolle Saksan elpymisestä aggressiiviseksi vallaksi.”²²²

Molotov oli närkästyttänyt myös ranskalaiset korostamalla Saksan tärkeää asemaa maailman talouden kannalta ja paheksui ajatuksia maan pastoraalisoinnista. Molotovin mukaan sellainen kehitys ainoastaan ”hyödyttäisi Saksan taantumuksellisia ja heikentäisi Euroopan vakautta ja kestäväää rauhaa”.²²³ Samalla Neuvostoliitto oli edelleen muistuttanut sotakorvausten asemasta Potsdamin sopimusten mukaisena. Jälleen kerran suurvaltapoliitiikan ongelmat näyttivät selkeästi kummunneen Jaltan ja Potsdamin kaltaisten suuria linjoja määritelleiden konferenssien tulkintaerimielisyyksistä. Muistelmissaan Byrnes uskoi, ettei Neuvostoliitto ollut tuolloin kiinnostunut Potsdamin sopimusten toimeenpanosta ja ettei se tulisi vuosiin hyväksymään rauhansopimusehdotusta Saksalle ilman ”maailman mielipiteen painostusta”.²²⁴

Molotovin Pariisissa esittämät kannanotot raivostuttivat Byrnesiä ensinnäkin siitä syystä, että Molotov oli poikkeuksellisesti antanut julkaista puheensa lehdistölle ennen sen tuloa kollegoidensa tietoon. Toiseksi Molotov oli Byrnesin muistelmien valossa pyrkinyt miellyttämään saksalaisia kritisoimalla ”muodikkaita” puheita Saksan jakamisesta autonomisiin osavaltioihin ja ollut täysin vaiti esimerkiksi ”Neuvostoliiton antamasta tuesta Puolan vaateille Sleesiasta ja kaikista alueista Oder ja Neisse -jokien itäpuolella”. Muutoinkin Byrnesin saama kuva Neuvostoliiton tavoitteista Saksassa oli varsin raadollinen:

”He käyttäisivät veto-oikeuttaan liittoutuneiden valvontakomissiossa ja ulkoministerikokouksissa turvatakseen ’demokraattisen’ hallituksen hyväksymisen heidän käsityksensä mukaan; ja samalla turvatakseen osaltaan valvontansa Saksan teollisuuteen, eritoten Ruhrissa, ja pakottaa saamaan vaatimansa 10 miljardin dollarin sotakorvaukset.”²²⁵

²²² FRUS 1946. C.F.M. Files : Lot M-88 : Box 2063 ; US Delegation Minutes, United States Delegation Record, Council of Foreign Ministers, Second Session, Thirty-Eight Meeting, Palais du Luxembourg, Paris, July 9, 1946, 5 p.m. Volume II, s. 842-847.

²²³ FRUS 1946. C.F.M. Files : Lot M-88 : Box 2063 ; US Delegation Minutes, United States Delegation Record, Council of Foreign Ministers, Second Session, Thirty-Ninth Meeting, Palais du Luxembourg, Paris, July 10, 1946, 4 p.m. Volume II, s. 869-873.

²²⁴ Byrnes 1947, s. 180-182.

²²⁵ Ibid.

Kokonaisuutena Saksan ongelmassa kyse oli paljolti sitä, tulisiko Saksa säilyttää taloudellisesti ehjänä kokonaisuutena vai lamaannuttaa sen teollisuutta sodanuhkan välttämiseksi. Neuvostoliittoa vallalla oleva tilanne hyödytti sekä poliittisesti että taloudellisesti sen pystyessä jatkamaan kontrolliaan itäisessä Saksassa. Tässä tilanteessa aika kului juuri Neuvostoliiton eduksi sen pystyessä paremmin painostamaan sotakorvausasiaa ja lisäämään haluamaansa poliittista ja taloudellista arvovaltaa omalla miehitysvyöhykkeellään. Vastaavista taloudellisista näkökulmista myös Ranskaa kiinnosti miehitysvyöhykkeen säilyttäminen, mutta Ranskan kohdalla tärkeäksi seikaksi nousi pelko yhtenäisestä Saksasta ja sen saavuttaman aseman menettämisestä Neuvostoliiton ja toisaalta Yhdysvaltain ja Britannian välissä.²²⁶

Ulkoministerin mukaan Saksan aineellisesti ja ideologisesti ”ilmatiivis lokerointi” neljään osastoon johtaisi maan inflaatioon ja taloudelliseen lamaantumiseen synnyttäen samalla huomattavia kuluja miehittäjille ja tarpeetonta tuskaa saksalaisille. Saksan kohtelemisen taloudellisena kokonaisuutena oli Byrnesin mielestä määritelty Potsdamissa ja näin ollen Yhdysvallat voisi liittää oman sektorinsa muihin toisten miehittäjien niin halutessa. Britannia ”hyväksyi periaatteessa” oman sektorinsa kohtelemisen Yhdysvaltain sektorin kanssa taloudellisena yksikkönä.²²⁷ Britannian näkemyksen taustalla oli Bevinin Pariisissa kiteyttämät kolme mahdollista lähestymistapaa rauhan saamiseksi Eurooppaan, jota hän sovelsi Saksan tapaukseen: ”Voimiltaan yhtäläisten valtioiden valtatasapaino, yhden vallan dominanssi tai kaksi valtablokkia, yhteinen neljän vallan hallinta yhteistyössä liittolaistensa kanssa.” Britannia oli selkeästi valinnut Byrnesin viitoittaman kolmannen vaihtoehdon tien. Sen sijaan Ranskaa Bevin ei pystynyt vakuuttamaan ranskalaisten pelkäämän yhtenäisen Preussin aiheuttamasta vaarasta.²²⁸ Molotovin puheita seuranneena päivänä, heinäkuun 11., Byrnesin tekemää aloitetta onkin syystä pidetty toisaalta

²²⁶ FRUS 1946. C.F.M. Files : Lot M-88 : Box 2063 ; US Delegation Minutes, United States Delegation Record, Council of Foreign Ministers, Second Session, Thirty-Ninth Meeting, Palais du Luxembourg, Paris, July 10, 1946, 4 p.m. Volume II, s. 860-864.

²²⁷ DAFR 1945-1946. Statement by the Secretary of State (Byrnes) on American Policy in Establishing Central Controls for Economic Unity of Germany, July 11, 1946. Volume VIII, s. 208-209.

²²⁸ FRUS 1946. C.F.M. Files : Lot M-88 : Box 2063 ; US Delegation Minutes, United States Delegation Record, Council of Foreign Ministers, Second Session, Thirty-Ninth Meeting, Palais du Luxembourg, Paris, July 10, 1946, 4 p.m. Volume II, s. 865. Kriittiseksi historiallisistakin syistä muodostuneen Preussin yhtenäisyyden pelko näkyi Ranskan Saksan politiikassa varsin voimakkaana pitkään. Se oli kiistatta yksi tekijä François Mitterrandin nuivassa suhtautumisessa Saksan yhdistymisprosessiin 1980-luvun lopulla.

vastineena Molotovin näkemyksille ja toisaalta osoituksena Yhdysvaltain haluttomuudesta suostua Saksankaan kohdalla Neuvostoliiton kaikkiin tavoitteisiin.²²⁹

Stuttgartin puheessaan Byrnes korosti, että Yhdysvallat tulisi pitämään kiinni Potsdamissa sovitusta koko Saksan demilitarisoinnista. Samoiten Saksalle tuli turvata keskimääräisen eurooppalaisen valtion hyvinvoinnin takaava teollisuus. Selkeimmin juuri Molotovin puheita vastaan Byrnes hyökkäsi lupaamalla saksalaisille, ettei muita korvauksia kuin Potsdamissa sovittuja koskaan asetettaisi ja vihjasi Saksan yhdistämisestä aikanaan.²³⁰ Puhe oli selkeässä ristiriidassa myös entisen valtiovarainministerin ja silloisen presidentti Trumanin neuvonantajan Henry Morgenthaun vuonna 1944 esittämän suunnitelman kanssa. Morgenthaun suunnitelmissa oli kaavailtu Saksan muuttamisesta maatalousvaltioksi.

”Saksan kansalta ei kielletä oikeutta kehittää aluettaan kovalla työllä vuosien kuluessa. Niin ikään teollisuuden kasvu ja edistys eivät ole heiltä kiellettyjä. Ollessaan pakotettuja aloittamaan alusta kuten muissakin tuhoutuneissa valtioissa rauhanajan talous ei kykene pitämään heitä eurooppalaista keskivertoelintasoja korkeammalla, mutta saksalaisilta ei kielletä käyttämästä sellaisia säästöjä, joita he kovalla työllä ja säästäväisellä elämällä pystyvät keräämään, rauhanomaisiin tarkoituksiin suunnattujen teollisuuslaitosten rakentamiseen.”²³¹

Tässä suhteessa Byrnesin illokutionäärinen intentio ei suinkaan näytä johtavan voimakkaasti rankaistun ja yltiöpäisillä sotakorvauksilla alistetun Saksan puolustamiseen. Periamerikanistiseen ja puritaaniseen ajattelutapaan kuuluvat työn ja ahkeruuden hyveet maan oman kohtalon muodostajina ovat ulkoministerin ohjenuora tuomitulle valtiolle. Ohjaamalla saksalaisia kohti heidän omaa taloudellista hyvänsä Byrnes toimii samalla Yhdysvaltain omien taloudellisten intressien että Euroopan alueellisen uudelleenmuodostumisen kentässä. Lokutionäärisellä tasolla hän osoittautuu liberaaliksi Saksan kohtuullisuuden puolustajaksi, mutta pintatason alapuolella hän tekee Yhdysvaltain talouspoliittisia etuja ajavaa keynesiläistä talouspolitiikkaa, jonka periaatteisiin ei kuulu lypsävän lehmän tappaminen. Toisaalta hänen puhetekojensa konteksti on ulkoministerikokousten aluepoliittisissa puheenvuoroissa, joissa erityisesti Neuvostoliiton

²²⁹ Conover 1978, s. 123.

²³⁰ Liite. DAFR 1945–1946. Restatement of United States Policy on Germany by the Secretary of State (Byrnes), Stuttgart, Germany, September 6, 1946. Volume VIII, s. 210–218; Pratt 1955, s. 718.

²³¹ Liite. DAFR 1945–1946. Restatement of United States Policy on Germany by the Secretary of State (Byrnes), Stuttgart, Germany, September 6, 1946. Volume VIII, s. 210–218.

mielenkiinto kohdistui jaetun Saksan omaisuuden hyödyntämiseen. Tuolloin lähtökohtana oli Potsdamin protokollan idea väliaikaisesti ja ainoastaan turvallisuuden nimissä tehdystä vyöhykejaosta, mikä luonteeltaan sekoittui esimerkiksi Puolan länsirajasta käytyyn aluepoliittiseen keskusteluun. Tähän Byrnes myös viittasi korostaessaan Saksan asemaa selkeästi idän ja lännen välissä:

”Ei ole saksalaisten tai maailmanrauhan etujen mukaista, että Saksasta pitäisi tulla jonkinlainen pantti tai kumppani sotilaallisessa valtataistelussa idän ja lännen välillä.”²³²

Potsdamissa hyväksytty ajatus Saksan pitämisestä kokonaisuutena talousyksikkönä oli Byrnesin mielestä tuhottu normaaleja valtionrajoja vaikeammilla vyöhykerajoilla. Samalla hän ilmoitti Yhdysvaltain olevan valmis yhdistämään miehitysvyöhykkeensä taloudellisesti muiden miehittäjien alueisiin näiden niin halutessa. Jo Potsdamissa ongelmaksi muodostunut Puolan–Saksan rajakysymys näkyi Byrnesin muistuttaessa saksalaisia Puolan omiman Sleesian väestön asuttamis- ja elättämistäakasta ja kieltäytyessä ehdottomasti tunnustamasta lopullista rajaa Oder–Neisse-joelle:

”Saksa tarvitsee kaiken ruoan, minkä se pystyy tuottamaan. Ennen sotaa se ei pystynyt tuottamaan kylliksi ruokaa koko väestölleen. Saksan alue on pienentynyt. Esimerkiksi Sleesian väestö on pakotettu palaamaan pienennettyyn Saksaan. Miehitysjoukot ja uudelleen sijoitetut ihmiset lisäävät ruoan tarvetta samalla, kun maatalouskoneiden ja lannoitteiden puute vähentää tuotantoa. – – Potsdamissa tietyt Saksalle kuuluneet alueet määrättiin väliaikaisesti Neuvostoliitolle ja Puolalle odottamaan lopullisen rauhankonferenssin päätöstä. Tämän ajan alueiden tuli olla Neuvostoliiton ja Puolan armeijoiden valvonnassa. Meille on kerrottu, että saksalaiset ovat laajoin joukoin muuttamassa näiltä alueilta – –. Hallitusten edustajat ovat päättäneet, että taipuessaan Puolan länsirajan lopulliseen määrittelyyn Sleesia ja muut itäisen Saksan alueet olisivat Puolan valtion hallinnon alaisuudessa täysin riippumattomina ja irrallisina alueina Neuvostoliiton Saksan miehitysvyöhykkeestä. Kuitenkin Potsdamin konferenssin päätöslauselma osoittaa kiistattomasti, etteivät valtionpäämiehet sopineet tämän alueen luovuttamisesta osana rauhanprosessia.”²³³

Lokutionäärisesti Potsdamin sopimusriike näyttää ehdottomalta ja tuomittavalta Byrnesin osoittamien populistissävyytteisten haittavaikutusten näkökulmasta. Illokutionäärisellä tasolla puheteot on kuitenkin nähtävä poliittisina siirtoina vaihtokauppapolitiikassa, johon

²³² Ibid.
²³³ Ibid.

Neuvostoliitto oli aikaisemminkin pyrkinyt. Triesten edelleen avoimeksi jäänyt rajaongelma tarjosi eräänlaisen aluepoliittisen keskustelukontekstin, jonka valossa voi arvioida myös Puolan rajakysymyksiä. Triestessä keskustelu alueellisten rajojen historiallis-kulttuurisista perusteista johti hyvinkin toisistaan poikkeaviin tulkintoihin, mutta sinällään alueiden kulttuurinen pilkkominen ei ollut Potsdamin tai Jaltan sopimusten tavoitteissa. Päinvastoin päämääränä oli ollut kulttuurillisestikin yhtenäinen ja jokseenkin ennen sotaa vallinneita Saksan rajalinjoja mukaileva järjestely. Byrnesin hieman liioitellut maininnat Saksan itäosien muuttoliikkeestä länteen ovat osoituksia erityisesti saksalaisille Neuvostoliiton tavoitteesta vallata alue myös kulttuurisessa mielessä. Näin Byrnesin tavoitteena on osoittaa juuri saksalaiselle yleisölle Yhdysvaltain miehitysjoukkojen toiminnan aatteellinen viitekehys, johon ei liittynyt suoranaista tahtoa alistaa Saksan kansaa.

Alueellisesti kuohuttavana Stuttgartin puhetta pitänyt aikaisempi tutkimus on korostanut erityisesti Byrnesin kannanottoja Saksan runsaslunnonvaraisten teollisuusmaakuntien kohtalosta. Puheessaan ulkoministeri toisaalta puolsi Saarín alueen liittämistä Ranskaan ja toisaalta vetosi natsi-Saksalle tärkeiden Ruhrin ja Reininmaan alueiden säilyttämisen puolesta, mitä erityisesti ranskalaiset olivat pitkään vastustaneet. Saarín alue oli ensimmäisen maailmansodan jälkeen jäänyt Kansainliiton harteille ja se oli taloudellisesti kytköksissä Ranskaan. Hitlerin voittokulku oli alkanut juuri Saarín palauttamisella vuonna 1935. Liittäminen oli perustunut samankielisyyden periaatteelle ja se tapahtui voimakkaan propagandan värittämän kansanäänestyksen tuottaman murskatuloksen perusteella. Saarín alueen suhteen Byrnesin puheteot viittaavat täysin esimerkiksi Triesten aluepoliittisesta kysymyksestä poikkeavaan keskustelukontekstiin, jonka luonteenomainen konventio oli johtaa keinotekoisesti kulttuuriin kysymyksiin. Puhuminen kielellisestä ja kulttuurisesta yhtenäisyydestä oli loistava argumentti Triesten kaltaisessa tilanteessa, jossa näiden arvojen kannattaminen oli yhtenevä myös taloudellisten intressien kanssa. Saksan itäosien kohdalla puhetajaa puolsivat niin ikään Potsdamin sopimuksen normatiivinen viitekehys, mutta toisaalta myös Rooseveltin Jaltassa Neuvostoliitolle antama mandaatti jonkinlaiseen rajahyvytykseen turvallisuuspolitiikan nimissä. Saarín kohdalla Byrnes tietoisesti ja yleisen aluepoliittisen keskustelukontekstin vastaisesti unohtaa kulttuuri ja kieliargumentin. Näiden arvojen ohi menevät taloudelliset tekijät ja turvallisuuspolitiikka, joihin hän myös suoraan viittaa.

Toisin käy kuitenkin Ruhrin ja Reininmaan, joiden jääminen Saksan alueiksi osoittautuu kulttuurisesti relevantiksi vaihtoehdoksi. Reininmaasta oli tullut huomattava aluepoliittinen käsite jo vuoden 1815 Wienin kongressissa, jollin se liitettiin suurelta osin Preussiin. Sen taloudellista merkitystä Saksalle pyrittiin kaventamaan jo ensimmäisen maailmansodan jälkeen, jolloin Reininmaa Ruhr mukaan lukien demilitarisoitiin ja erotettiin Saksasta muun muassa Wilsonin tavoitteiden mukaisesti. Ympärysvaltojen miehityksellä Reininmaasta tehtiin ensisijaisesti puskuri Saksan uusia hyökkäyksiä vastaan, mutta toisaalta myös turvaamaan Saksan sotakorvausten maksu. Illokutionäärisesti uudelleentarkasteltuna Byrnesin intentio viittaa selkeimmin jälkimmäisen tavoitteen uusintamiseen eli keynesiläisiin uhkakuviin taloudellisesti tuhotun Saksan maksukyvyistä ja siten koko maailman talouskriisistä:

”Yhdysvallat tuntee, ettei se voi kieltää Ranskalta, jonka saksalaiset ovat kolmesti viimeisten 70 vuoden aikana miehittäneet, sen vaatimuksia Saarín alueeseen, jonka talous on jo pitkään linkittynyt Ranskaan. Mikäli alue tullaan liittämään Ranskaan, se tarkoittaa tietysti ranskalaisten sotakorvausvaatimusten tarkistamista. Tästä tapauksesta poiketen Yhdysvallat ei tule tukemaan minkään sellaisen alueen siirtämispyrkimyksiä, joka kiistattomasti on saksalainen tai sen asukkaiden enemmistön mielestä tulisi kuulua Saksaan. Tähän mennessä Yhdysvallat on tietoinen Ruhrin ja Reininmaan halusta jäädä osaksi Saksa. Yhdysvallat ei tule estämään heidän haluaan.”²³⁴

Toisaalta Byrnesin aluepoliittiset intentiot tähtäsivät joka tapauksessa taloudellisesti yhtenäiseen Saksaan. Puhumalla taloudellisesti yhtenäisestä Byrnesillä ei kuitenkaan ollut mitään erityistä tarvetta korostaa taloudellisesti yhtenäisen ja alueellisesti yhtenäisen käsitteellistä eroa. Taloudellisesti yhtenäinen oli Potsdamin protokollan mukainen järjestely ja sen noudattamisen taustaa vahvistivat erityisesti Yhdysvaltain taloudelliset intressit. Alueellisesti yhtenäinen olisi viitannut kulttuurisiin, historiallisiin ja etnisiin kysymyksiin, joiden mukaisella yhtenäisyydellä ei olisi ollut vastaavia etuja.

Skinneriläisittäin ajatellen kahdelle erilliselle Saksalle ei löydy historiallista kielellistä kompetenssia. Kylmän sodan puhetapoihin kuuluva kontrasti läntisen ja itäisen (an Eastern and a Western) välillä ei oikeastaan näy Stuttgartin puheessa, vaikka esimerkiksi

²³⁴ Liite. DAFR 1945–1946. Restatement of United States Policy on Germany by the Secretary of State (Byrnes), Stuttgart, Germany, September 6, 1946. Volume VIII, s. 210–218.

Vandenberg oli tuonut vastakkainasettelun esiin tässä valossa jo heinäkuussa.²³⁵ Samoin Neuvostoliitto käsittyi edelleen osaksi liittoutuneita, eikä dikotomia Neuvostoliiton ja ”vapaan maailman välillä” voi havaita. Taloudellisesti yhtenäinen on erityisesti länsiliittoutuneiden, Yhdysvaltain, Britannian ja Ranskan, miehitysvyöhykkeiden taloudellista yhtenäisyyttä, joka Britannian osalta oli puheen ajankohtana jo realismia. Aluepoliittisesti niin Ruhrin, Reininmaan kuin Saarinkin alueen suhteen Byrnesin intention voi ymmärtää paremmin puhtaan talouspoliittisena riskin minimointina. Mikäli liittoutuneet Neuvostoliitto mukaan lukien päätyisivät jakamaan Saksan pysyvästi jollakin tavoin, olisi miehitysvyöhykejaolla tässä tilanteessa suurempi merkitys. Tässä tilanteessa Reininmaa olisi osa sekä Ranskan että Britannian vyöhykettä ja taloudellisesti yhtenäinen Yhdysvaltain vyöhykkeen kanssa – ilman, että Yhdysvalloilla olisi turvallisuusajattelua kummempia ulkoisia intentioita.

²³⁵ SMD: Document No. 240, Senate, 79th Congress, 2d Session, Council of Foreign Ministers At Paris, Remarks of Hon. Arthur H. Vandenberg, July 16, 1946. Teoksessa Senate Miscellaneous Documents, s. 15. ”Joku sanoi, että mikäli tämä ulkoministerikokous olisi rajoittunut vain Yhdysvaltoihin, Ranskaan ja Neuvostoliittoon se olisi saavuttanut yksimielisyyden Saksan ja Itävallan rauhansopimustyössä kymmenessä päivässä. Tämä on vain toinen tapa tuoda ilmi se, että itäinen kommunismi ja läntinen demokratia ovat voimia, jotka törmäävät uuden ja paremman maailman suunnittelussa. Ne eroavat aatteiltaan, ihanteiltaan ja ideologioiltaan.”; Liite. Toisaalta Byrnes puhuu lokutionäärisesti idästä ja lännestä (The East and the West) viitaten Neuvostoliittoon ja Yhdysvaltoihin. Dikotomia ei kuitenkaan tee samaa eroa, kuin varsinaisiin kylmän sodan puhetapoihin kuuluva erottelu läntiseen ja itäiseen lohkoon eräänlaisina kulttuuri- ja voimatasapainopiireinä. Ks. Byrnes 1947, s. 189–193.

8 MITÄ BYRNES SITTEN OIKEASTAAN TEKI? – INTENTION JA MERKITYKSEN PARADIGMA VAI PELKKÄÄ UUELLEENPOHDINTAA?

Tämän tutkimuksen tavoitteena ollut Stuttgartin puheen illokutionäärinen uudelleenkuvailu tuottaa joukon mahdollisuuksia, joita Byrnes intentionaalisesti tavoitteli ”sanoessaan mitä sanoit”. Vaikka mahdollisuuksien maailmojen määrä loogisesti kasvaa pitkäkhön puhetekstin sisältämien erillisten puheaktien myötä, on kontekstuaalisen avaruuden hahmottamisessa huomattava myös tekstin sisäinen kontekstuaalisuus. Sen paljastaa erityisesti poliittisen puhetekstin argumentaatiolle asettamat vaatimukset. Quentin Skinnerin intohimoista poiketen olen soveltanut tekstin illokutionääristä analyysiä huomattavasti ajallisesti tuoreempaan tekstiin.

Historiallisesti etäisempiin poliittisiin teksteihin ajattelumallilla on kiistattomia hyötyjä. Se pystyy laajentamaan historiallisen possibilismin rajoja toimimalla alueilla, joita konventionaalisin ase-in tutkimalla ei pystyttäisi tuottamaan uusia näkökulmia. Nämä hyveet näyttävät toimivan myös suhteessa uudempaan aikaan. Myös lähimenneisyyden poliittista toimintaa on hyvä lähestyä huolellisemmalla tekstianalyysillä. Pahimmillaan lähimenneisyyden tutkimuksen uudet tulokset ovat perusteettomia ja mustavalkoisia mielipiteitä, jotka osaltaan luovat anakronistista kuvaa suoraviivaisesta menneisyydestä. Toisaalta etenkin kylmän sodan tutkimusta on leimannut 1990-luvun alusta lähtien tarve jonkinlaiselle rethinkingille, jossa koko ilmiötä on haluttu tarkastella eräänlaisena laboratoriona.

Stuttgartin puhetta tarkastellut tutkimus on tuottanut kiistatta toisistaan poikkeavia erilaisia tulkintoja, mutta erittelemättä mitä niissä oikeastaan on tulkittu. Yleisesti puheen tulkinnalla vaikuttaa viitatus sen merkitykseen (meaning), joka vaatisi tarkempaa selvitystä. Kuten aiemmin havaittiin, merkitys-käsite johtaa relevantteihin kysymyksiin subjektista ja siitä mistä merkitystä etsitään. Toisin sanoen olisi selvitettävä kenen merkityksestä on kysymys ja onko kohteena vaikkapa yksittäiset puhe-teot tai sanat ja tarkastellaanko niitä lokutionäärisesti vai illokutionäärisesti. Illokutionäärisesti tulkittuna tekstin tekijän/puhujan intentio johtaa Skinnerin mukaan likimain tekstin merkityksen kanssa yhtäpitävään ilmiöön, jolloin puhujan intentio on siis sama kuin hänen sanomansa merkitys. Tarkastellessani Byrnesin intentioita Stuttgartin puheessa olen samalla

tarkastellut myös sen merkitystä edellä esitetyissä raameissa. Ilmiönä intentio skinneriläisenä ”merkityksen kolmantena ulottuvuutena” pystyy kuitenkin rajaamaan merkityksestä pois sen kuona-aineen: anakronismin, motiivit ja yleisen mahdollisuuden siitä, ettei puhuja ollut itsekään selvillä omista tarkoituseristään.

Aikaisemman tutkimuksen ominaispiirre vaikuttaakin olleen tekstin lokutionäärinen tai perlokutionäärinen tarkastelu. Revisionistinen 1960–1970-lukujen historiantutkimus pystyi todetun kehityksen perusteella perustelemaan Stuttgartin puheen tarkoituksen Neuvostoliittoa vastaan hyökkääväksi tai ainakin nolostuttavaksi. Samoin perustein sitä on tulkittu vasta vuonna 1947 kehittyneen Trumanin opin esiasteeksi. Kyse puheen merkityksestä on ollut enemmänkin puhetta sen merkityksestä tutkijalle, ei niinkään sen esittäjälle. Mitä tekstissä lokutionäärisesti sanotaan ei suinkaan aseta ongelmaa, mutta kiinnostaviin kysymyksiin tekstin tarkoituksesta ja intentioista ei tällä tasolla pystytä vastaamaan. Kriittinen uudelleentarkastelu johtaa tarpeeseen määrittellä aidosti mahdollisia maailmoja ja niitä vastaavia kontekstiavaruuksia.

Edellä esitetyn valossa Byrnesin intentiot tai tarkoitukset Stuttgartin puheessa ovat osa oman aikansa keskustelukontekstia eri politiikan ilmenemismuodoissa koskien Byrnesin tuntemaa aatemaailmaa ja hänelle mahdollisia uskomuksia. Puhuessaan isolaatiopolitiikasta irtautumisen puolesta Byrnes tarjoaa tarkastelun kannalta viimeisen näkemyksen pitkään historialliseen keskustelukontekstiin. Kiistatta Wilsonin ajattelutapoja tai wilsonilaisia periaatteita tuntevana Byrnesin pointti oli palauttaa Yhdysvallat kansainvälisille areenoille. Todetessaan amerikkalaisten palauttavan kiinnostuksensa Euroopan asioita kohtaan hän tavoitteli toisaalta amerikanistisen lähetystehtävän laajentamista Euroopan maaperälle, mutta myös Yhdysvaltain taloudellisten intressien turvaamista. Motiivinsa Byrnes esittelee itse viitaten lokutionäärisesti paluun isolaatiopolitiikkaan aiheuttaneen suoraan toisen maailmansodan ja yleisen pahoinvoinnin maailmassa. Näitä ei kuitenkaan voi esimerkiksi Anthony Kennyn näkemyksen mukaan pitää relevantteina intentioina. Tavoitteenaan argumentoida isolaatiomielisyyttä vastaan Byrnes tekee merkittävän siirron maailmanpolitiikan keskustelukontekstissa. Isolaatiopolitiikan tulkinta jonkinlaisena intentiona kylmään sotaan loukkaa siirron oikeutusta ketjunsä viimeisenä. Toisin sanoen muunlainen tulkinta vaatii puhetekstin anakronistista linkittämistä paljon yli syyskuun 1946 kielelliseen kontekstiin.

Byrnesin suhtautuminen Neuvostoliittoon näyttää hänen muistelmiensa valossa olevan dualistinen. Toisaalta Neuvostoliitto on venäläisten ikaikaisten kulttuuristen arvojen muuttumaton toteuttaja ja toisaalta sosialismin maanpäällinen ruumiillistuma. Stuttgartin puheesta tätä dualismia ei voi ilokutionäärisesti havaita. Neuvostoliitto on ensisijaisesti yksi Potsdamin sopimuksen sopijaosapuoli, joka ei ole täyttänyt sopimuksen asettamia vaateita. Illokutionäärisesti Byrnes kuitenkin pureutuu turvallisuuden ja ekspansiivisuuden paradigmaan, joka hänen ajattelussaan ei suinkaan selity sosialistisella internationaalisuudella vaan venäläisyydellä. Hän ymmärtää venäläisten pointin tavoitella parempaa turvallisuuspoliittista asemaa ja tätä ajattelua vastaavan toiminnan Potsdamin sopimuksen toteuttamisen suhteen, mutta pyrkii vastustamaan sitä sotakorvauspolitiikan keinoin. Neuvostoliiton tuottama ongelma ja tavallaan Byrnesin puheen motivaatio näyttääkin varsin pragmaattiselta. Ongelma ei ole Byrnesin suhteessa kommunismiin tai sosialismiin, vaan Neuvostoliiton turvallisuuspolitiikan, aluepolitiikan ja sotakorvauspolitiikan muodostamassa talouspoliittisessa kokonaisuudessa. Saksan osuus vaikuttaa tässä talouspoliittisessa intentiossa olevan varsin sattumanvarainen. Saksan kohtalon ratkaisu oli jo alkujaan jätetty ulkoministerikokousprotokollassa myöhemmäksi, eikä se kuulunut laisinkaan varsinaiseen kesän 1946 agendaan. Keskustelu Saksan kohtalosta oli täten maan rauhanprosessia ennakoivaa, mutta sovellettavissa turvallisuuspolitiikan paradigmaan laajemmin.

Sisäpoliittisesti Stuttgartin puhe vaikuttaa kannanotolta politiikan linjan oikeutukseen ja siihen kohdistettuun kritiikkiin. Byrnesin korostaman kansan ulkopoliitiikan konteksti on kiistatta mielipidemittausten antamassa responssissa aikaisempaan kehitykseen. Kritiikin konteksti on taas lähinnä edustajainhuoneen ja senaatin toisinajattelijoiden argumentaatiossa. Vandenbergin ja Connallyn kovuuden ja pehmeiden astevaihteluun kiteytyneen ulkopoliitiikan linjan kritiikin vaikutukset näkyvät Stuttgartin puheessa. Kovuus ilmenee illokutionäärisellä tasolla todellisena tiukkuutena Neuvostoliittoa kohtaan. Potsdamin sopimuksen tulkintaerimielisyyden ratkaisemiseksi ulkoministeri hylkää koko aikaisemman toimintamallinsa runkona toimineen vaihtokaupapolitiikan, jossa konsensus pyrittiin saavuttamaan myönnytyksillä ja niputtamalla yhteen monia ongelmakysymyksiä. Byrnesin tulkinta taloudellisesti yhtenäisestä Saksasta pyrkii rajaamaan kysymyksen lopullisesti vaihtokaupapolitiikan ulkopuolelle. Tämän osoittaminen sekä Neuvostoliittoon että kotimaisille kritikoille on kiistaton siirto uudenlaiseen ulkopoliitiikan menettelytapaan.

Saksan taloudellisen yhtenäisyyden puolustaminen nousee Stuttgartin puheen merkittävimmäksi johtolangaksi. Oikeastaan kaikki muu argumentaatio johtaa ja tukee ulkoministerin perustelemaa näkemystä Potsdamin sopimustekstin tulkinnasta. Argumentointi taloudellisesti yhtenäisen Saksan puolesta johtaa samalla argumentoimaan myös syvempien arvojen puolesta. Taloudellisesti yhtenäisen Saksan ideaalimalli edustaa wilsonilaista liberaalia talousajattelua ja siihen liitettyä käsitystä maan kohtuullisesta rankaisemisesta. Toisaalta se pyrkii tietoisesti viemään Saksaan progressiivisia arvoja vaikuttaa omaan kohtaloonsa tulevaisuudessa demokratian välityksellä. Taloudellisesti yhtenäinen argumentoituu vaatimuksena toisaalta Saksan sisäiseen taloudelliseen yhtenäisyyteen, mutta myös taloudelliseen yhtenäisyyteen läntisten järjestelmien kanssa. Se vaikuttaa loistavasti valikoidulta Potsdamin sopimuksen tulkintaan perustuvalla argumentilla, jonka voi perustellusti kuvitella olleen Byrnesin puheelleen haluama tarkoitus juuri syyskuun 1946 ajankohdasta. Intentionaalisesti taloudellisesti yhtenäinen merkitsi loistavaa poliittista siirtoa, joka johtaisi Byrnesin ajattelun mukaisiin optimaalisiin mahdollisiin maailmoihin: kohtuullisesti rangaistuun Saksaan, turvatumpaan maailmantalouteen, uuteen toimintamalliin Neuvostoliiton kanssa ja ulkopolitiikan kritiikin hallintaan kotimaassa.

Mahdollisten maailmojen laajuus kuvastaa osaltaan intention inhimillistä luonnetta erotuksena kausaalista fysikaalisista syy-seuraussuhteista. Menneisyyden poliittista toimintaa selitettäessä intentionaalisen selitysmallin tuottamat mahdolliset perusteet (reasons) osoittavat myös sen, ettei inhimillinen toiminta noudata yksioikoista kausaalista rakennetta muutoin, kuin sattumanvaraisesti ulkoapäin tulkittuna. Mahdollisten maailmojen sisältämät tekijän potentiaaliset uskomukset muodostavat kentän, jonka pohjalta hän toimii. Samalla se rajaa kuitenkin pois joukon mahdottomia intentioita. Skinneriläisittäin ajateltuna uskomusten tulee olla kuitenkin johdonmukaisia ja niiden muodostaman kentän koherentti. Yhtä ainoaa intentiota, merkitystä tai tulkintaperspektiiviä Stuttgartin puheelle ei voi siis asettaa, mutta edellä esitellyt mahdolliset maailmat täyttävät johdonmukaisuutta ja kiistattomuutta koskevat vaatimukset. Intentio on todellakin kompleksinen ilmiö, jonka selitykseksi ei voi nimetä ainoastaan yhtä vaikuttavaa tekijää. Toisaalta Stuttgartin puheen ”taloudellisesti yhtenäistä” täytyy pitää Byrnesin itsensä valitsemana eräänlaisena pääargumenttina ja toisaalta myös edellä esiteltyjen intentioiden yhteisenä nimittäjänä.

Stuttgartin puheen illokutionäärinen uudelleentulkinta osoittaa aikaisemman tutkimuksen perustelleen Byrnesille kapeakatseisia ja toisaalta jopa mahdottomia intentioita. Tämän tutkimuksen valossa puhe ei tuonut perustavanlaatuisia muutosta Yhdysvaltain suhtautumisessa Eurooppaan tai Saksaan. Byrnesin tavoitteena ei ollut kylmän sodan lietsominen, vaan osoittaa Neuvostoliitolle vaihtokauppapolitiikan äärirajat. Potsdamin sopimuksesta ei ollut tullut kasaa roskaa, vaan se säilyi Yhdysvaltain suurvaltapolitiikalle asettamana viitekehyksenä. Puheaktiteorian klassiseen esimerkkiin viitaten Neuvostoliitto asettuu jäällä liikkujan ja ulkoministeri Byrnesin puhujan rooleihin. Puhujan käsitys Neuvostoliiton kulkusuunnasta ja ”heikoista jäistä” on edellä kartoitettua Byrnesin uskomusten maailmaa. Voimakkaan ekserkitiivisten tulkintojen sijaan Stuttgartin puheen illokutionäärinen voima näyttää olevan paremminkin ekspositiivista, verdiktiivistä ja behabitiivistä. Suurvaltapolitiisesta kontekstistaan huolimatta puhe oli merkittävä siirto myös Yhdysvaltain sisäpolitiikassa. Intentioiden näkökulmasta yhden jäällä liikkujan esimerkki ei riitä. Stuttgartin puheen tapauksessa jäällä liikkuvat perustellusti Neuvostoliitto, Yhdysvaltain ulkopoliitiikan kriitikot ja Saksan miehitysvyöhykkeiden kansalaiset. Objektiivisuuden näkökulmasta tilannetta tarkasteltiin jäältä, rannalta ja avaruuden kiinnepisteistä avautuvista mahdollisista perspektiiveistä.

LÄHTEET

Primäärilähteet

BYRNES 1947: James Francis Byrnes, *Speaking Frankly*. New York: Harper, 1947.

BYRNES 1958: James Francis Byrnes, *All in One Lifetime*. New York: Harper, 1958.

BYRNES PAPERS: Clemson University Libraries, SC, USA

CR: U. S. Congress, *Congressional Record*. 79th through 80th Congress, Volumes 91–93. Washington: United States Government Printing Office, 1945–1947.

DAFR 1945–1946: Raymond Dennet and Robert K. Turner (ed.), *Documents on American Foreign Relations*, Vol. VIII, July 1, 1945–December 31, 1946. Massachusetts: The Norwood Press, Norwood, 1948.

FRUS 1945: Foreign Relations of the United States 1945.

Volume I, General: The United Nations. Washington: United States Government Printing Office, 1967.

Volume II, General: Political and Economic Matters. Washington: United States Government Printing Office, 1967.

Volume V, Europe. Washington: United States Government Printing Office, 1967.

FRUS 1946: Foreign Relations of the United States 1946.

Volume II, Council of Foreign Ministers. Washington: United States Government Printing Office, 1970.

Volume IV, Paris Peace Conference: Documents. Washington: United States Government Printing Office, 1970.

NEW YORK TIMES: *New York Times* 1945–1955.

PWW: *The Papers of Woodrow Wilson.* (ed. Arthur S. Link). Vol. 46, Princeton: Princeton University Press, 1984.

THE QUARTER'S POLLS: *The Quarter's Polls* [AIPO, BIPO, NORC, FOR]. Public Opinion Quarterly, vol. 10, issues 1–4 (1944–1946).

SMD: U. S. Senate, *Senate Miscellaneous Documents.* 79th Congress, Second Session. Washington: United States Government Printing Office, 1947.

TRIBUNE: Tribune, London, 1941.

Sekundärlähteet

ADAMS 1993: R. J. Q. Adams, *British politics and foreign policy in the age of appeasement, 1935–1939.* Stanford: Stanford University Press, 1993.

ALDCROFT: Derek H. Aldcroft, *From Versailles to Wall Street 1919–1929.* Great Britain: Billing & Sons Ltd, 1977.

ARENS 2006: Olavi Arens, "Wilson, Lansing ja Hoover – Ameerika välispoliitika ja eesti riigi tekkimine". *Acta Historica Tallinnensia*, issue 10/2006.

AUSTIN 1962: J. L. Austin, *Philosophical Papers.* Oxford: Clarendon Press, 1962.

AUSTIN 1965: J. L. Austin, *How to do things with words.* Oxford: Oxford University Press, 1965.

BEVIR 2000: Mark Bevir, "Meaning and Intention: A Defense of Procedural Individualism". *New Literary History* 31.3, (2000).

BUZAN 1998: Barry Buzan, *Security: a new framework for analysis*. Boulder: Rienner, 1998.

CLARK 1980: Stuart Clark, "Inversion, Misrule and the Meaning of Witchcraft". *Past and Present*, No. 87 (May, 1980).

COLLINGWOOD 1951: R.G. Collingwood, *The Idea Of History*. Oxford: Clarendon Press, 1951.

CONOVER 1978: Denise O'Neal Conover, *James F. Byrnes, Germany and the Cold War, 1946*. Washington: Washington State University, 1978.

CULVER & HYDE 2000: John C. Culver, John Hyde, *American Dreamer: A Life of Henry A. Wallace*. New York: W.W. Norton & Company, 2000.

DEWEY 2006: John Dewey, *Julkinen toiminta ja sen ongelmat*. Tampere: Vastapaino, 2006.

DIAMOND 1943: William Diamond, "The Economic Thought of Woodrow Wilson". *Studies in history and political sciences*, Vol 61, no. 4. Baltimore: Johns Hopkins Press, 1943.

DILULIO 1992: John J. Dilulio Jr, "The Rhetoric of Reaction: Perversity, Futility, Jeopardy". *Journal of Policy Analysis and Management*, Vol. 11, No. 4 (Autumn, 1992).

EMILIANI 2005: Alberto Emiliani, "On Mind and Sensations. G. H. Von Wright's Last Philosophical Journey". *Acta Philosophica Fennica vol. 77*. Helsinki: Hakapaino Oy, 2005.

FEIS 1957: Herbert Feis, *Churchill, Roosevelt, Stalin: The War They Waged and the Peace they Sought*. Princeton: Princeton University Press, 1957.

FLEMING 1961: Denna Frank Fleming, *The Cold War and Its Origins, 1917–1950*. Garden City, NY: Doubleday, 1961.

FREGE 2008: Gottlob Frege, “Mielestä ja merkityksestä”. Teoksessa *Ajattelu, kieli, merkitys* (toim. Panu Raatikainen). Tampere: Tammer-Paino Oy, 2008.

GADDIS 1978: John Lewis Gaddis, *Russia, The Soviet Union, and The United States*. New York 1978.

GELERNTER 2007: David Gelernter, *Americanism: The Fourth Great Western Religion*. Bantam Dell, 2007.

GIMBEL 1972: John Gimbel, “On the Implementation of the Potsdam Agreement: An Essay on U.S. Postwar German Policy”. *Political Science Quarterly*, vol. LXXXVII, No. 2., June 1972.

GRICE 1957: Herbert Paul Grice, “Meaning”. *The Philosophical Review*, Vol. 66, No. 3. (Jul, 1957).

GRICE 1969: Herbert Paul Grice, “Utterer’s Meaning and Intention”. *The Philosophical Review*, Vol. 78, No. 2. (Apr, 1969).

GUARALDO 2001: Olivia Guaraldo, “The Concept of Objectivity in Max Weber”. Teoksessa *Dis-Embalming Max Weber* (eds. Pertti Ahonen & Kari Palonen). Jyväskylä: Kopijyvä Ltd., 2001.

HALLE 1967: Louis B. Halle, *The Cold War as History*. New York: Harper and Row, 1967.

HARTZ 1955: Louis Hartz, *The Liberal Tradition in America – An Interpretation of American Political Thought Since the Revolution*. New York: Harcourt, Brace and Company, 1955.

HINTIKKA 1975: Jaakko Hintikka, *The Intentions of Intentionality and Other New Models for Modalities*. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company, 1975.

HIRSCHMAN 1991: Albert O. Hirschman, *The Rhetoric of Reaction*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 1991.

HYRKKÄNEN 2002: Markku Hyrkkänen, *Aatehistorian mieli*, Tampere: Osuuskunta vastapaino, 2002.

JULKUNEN 2006: Jaro Julkunen, ”Lovejoylainen dekonstruktio 70 vuotta”. *Ennen & nyt – historian tietosanomat*, Numero 1/2006.

KENNY 1969: Anthony Kenny, *Action, Emotion and Will*. London: Lowe & Brydone, 1969.

KERO 1991: Reino Kero, Auvo Koistiainen ja Keijo Virtanen, *Uuden maailman jättiläinen: Yhdysvaltain historia*. Helsinki: Otava, 1991.

KOIKKALAINEN 2008: Petri Koikkalainen, ”Quentin Skinner”, teoksessa *Politiikan nykysteoreetikkoja* (toim. Kia Lindroos ja Suvi Soininen). Helsinki: Gaudeamus, 2008.

KOIKKALAINEN & SYRJÄMÄKI 2001: Petri Koikkalainen ja Sami Syrjämäki, ”Menneisyyden kohtaamisesta – Quentin Skinnerin haastattelu”. *Niin & Näin*, 4/2001.

KUHNS 1960: Richard Kuhns, ”Criticism and the Problem of Intention”. *The Journal of Philosophy*, Vol. 57, No. 1. (Jan. 7, 1960).

KUSCH & HINTIKKA 1988: Martin Kusch ja Jaakko Hintikka, *Kieli ja maailma*. Oulu: Kaleva, 1988.

LAINEN & KUHMENEN: Timo Laine ja Petri Kuhmonen, *Filosofinen antropologia – ihmisen kokonaisuutta etsimässä*. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy, 1995.

LEVERING 1976: Ralph B. Levering, *American Opinion and the Russian Alliance 1939–1945*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1976.

LINK 1954: Arthur Link, *Woodrow Wilson and the Progressive Era 1910–1917*. New York, 1954.

LINK 1964: Arthur Link, *Wilson: Confusions and Crises 1915–1916*. New Jersey: Princeton, 1964.

LINK 1965: Arthur Link, *Campaigns for progressivism and peace, 1916–1917*. New Jersey: Princeton, 1965.

MESSER 1982: Robert L. Messer, *The End of an Alliance – James F. Byrnes, Roosevelt, Truman, and the Origins of the Cold War*. North Carolina: Chapel Hill, 1982.

O’CONNOR 1961: John F. O’Connor, *The Cold War and Liberation*. New York: Vantage Press, 1961.

OJAKANGAS 2001: Mika Ojakangas, ”Carl Schmitt: päätöksestä nomokseen”. Teoksessa *Filosofinen oikeus* (toim. Tontti ja Mäkelä). Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja 2001. E-sarja, n:o 3.

OLSON 1979: Keith W. Olson, *Biography of A Progressive*. Westport, Connecticut: Greenwood Press, 1979.

PALONEN 1998: Kari Palonen, *Das "Webersche Moment": zur Kontingenz des Politischen*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1998.

PALONEN 2003: Kari Palonen, *Quentin Skinner: history, politics, rhetoric*. Cambridge: Polity, 2003.

PALONEN 2007: Kari Palonen, "Max Weber parlamentarismen puolestapuhujana". Teoksessa *Politiikan representaatio*, toim. Tapani Kaakkuriniemi ja Juri Mykkänen. Helsinki: Yliopistopaino, 2007.

PEKONEN 1991: Kyösti Pekonen, *Symbolinen modernissa politiikassa*. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisusarja 25, Jyväskylä 1991.

PIETARINEN & POUTANEN 2005: Juhani Pietarinen ja Seppo Poutanen, *Etiikan teorioita*. Tammer-Paino Oy, Tampere 2005.

RAATIKAINEN 2008: Panu Raatikainen (toim.), *Ajattelu, kieli, merkitys – Analyttisen filosofian avainkirjoituksia*. Tampere: Tammer-Paino Oy, 2008.

REMINI 2006: Robert V. Remini, *The House – The History of the House of Representatives*. USA: HarperCollins Publishers, 2006.

RUOTSILA 2001: Markku Ruotsila, *British and American Anticommunism Before the Cold War*. London: Frank Cass, 2001.

RUOTSILA 2005: Markku Ruotsila, "Natsi-Saksa ei ollut antikommunismien edelläkävijä". *Kanava*, 4–5 / 2005.

SCHLESINGER 1969: Arthur Schlesinger Jr, *The Crisis of Confidence, Ideas, Power and Violence in America*. Boston: Houghton Mifflin, 1969.

SCHUMAN 1962: Fredrick L. Schuman, *The Cold War: Retrospect and Prospect*. Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1962.

SEARLE 1976: John R. Searle, *Speech acts: an essay in the philosophy of language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1976.

SILKELÄ 1998: Raimo Silkelä, "Tunteiden filosofinen ongelma". *Niin & näin*, kesä 2/1998.

SIMOLA 2005: Matti Simola, "Ruotsila vastaan Ruotsila", *Kanava*, 6 / 2005.

SKINNER 1969: Quentin Skinner, "Meaning and Understanding in the History of Ideas". *History and Theory*, vol. 8, 1969.

SKINNER 1970: Quentin Skinner, "Conventions and the Understanding of Speech Acts". *The Philosophical Quarterly*, vol. 20, No. 79 Apr, 1970.

SKINNER 1971: Quentin Skinner, "On Performing and Explaining Linguistic Actions". *The Philosophical Quarterly*, vol. 21, No. 82 Jan, 1971.

SKINNER 1972: Quentin Skinner, "Motives, Intentions and the Interpretation of Texts". *New Literary History*, Vol. 3, No. 2, On Interpretation: I. (Winter, 1972).

SKINNER 1988: Quentin Skinner, "A Reply to my Critics". Teoksessa *Meaning and Context. Quentin Skinner and his Critics*. Cambridge: Polity Press, 1988.

SKINNER 1997: Quentin Skinner, "Sir Geoffrey Elton and the Practice of History". *Transactions of the Royal Historical Society*, 6th Ser., Vol. 7, 1997.

SKINNER 2006: Quentin Skinner, *Visions of politics*, vol. 1. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

SYRJÄMÄKI 1999: Sami Syrjämäki, "Filosofian historian historiallinen rekonstruktio – Skinner, intentiot ja anakronismit". *Niin & näin*, Numero 20, kevät 1/1999.

THOMPSON 1987: John A. Thompson, *Reformers and war – American progressive publicists and the First World War*. United States of America: Cambridge University Press, 1987.

WALLIN: Risto Wallin, *Yhdistyneet kansakunnat organisaationa : tutkimus käsitteellisestä muutoksesta maailmanjärjestön organisoinnin periaatteissa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2005.

WARD 1979: Patricia Dawson Ward, *The Threat of Peace*. Kent, Ohio: The Kent State University Press, 1979.

WEBER 1964: Max Weber, "Science as a vocation". H.H. Gertz and C. Wright Mills (eds.), *Max Weber: essays in sociology*. New York: Oxford University Press, 1964.

WEBER 2004: Max Weber, *The Essential Weber: a reader*. Sam Whimster (ed.). New York: Routledge, 2004.

WIGHT 2004: Martin Wight, *Power politics* (eds. Hedley Bull and Carsten Holbraad). New York: Continuum, 2004.

WILSON 1917: Woodrow Wilson, *Uusi vapaus: Kehoitus Kansan ylevien voimien vapauttamiseen*. Hämeenlinna: Karisto, 1917.

WITTGENSTEIN 1981: Ludwig Wittgenstein, *Filosofisia tutkimuksia*. Juva: WSOY, 1981.

VON WRIGHT 1967: Georg Henrik von Wright, "Historiallisista selityksistä". *Historiallinen aikakauskirja*, 1967.

VON WRIGHT 1982: Georg Henrik von Wright, *Logiikka, filosofia ja kieli*. Keuruu: Otava, 1982.

YERGIN 1977: Daniel Yergin, *Shattered Peace – The Origins of the Cold War and the National Security State*. Bucks: Hazell Watson & Viney Ltd., Aylesbury, 1977.

LIITE

Speech by J. F. Byrnes, United States Secretary of State Restatement of Policy on Germany Stuttgart September 6, 1946

I have come to Germany to learn at first hand the problems involved in the reconstruction of Germany and to discuss with our representatives the views of the United States Government as to some of the problems confronting us.

We in the United States have given considerable time and attention to these problems because upon their proper solution will depend not only the future well-being of Germany, but the future well-being of Europe.

We have learned, whether we like it or not, that we live in one world, from which world we cannot isolate ourselves. We have learned that peace and well-being are indivisible and that our peace and well-being cannot be purchased at the price of peace or the well-being of any other country.

I hope that the German people will never again make the mistake of believing that because the American people are peace-loving, they will sit back hoping for peace if any nation uses force or the threat of force to acquire dominion over other peoples and other governments.

In 1917 the United States was forced into the First World War. After that war we refused to join the League of Nations. We thought we could stay out of Europe's wars, and we lost interest in the affairs of Europe. That did not keep us from being forced into a second world war.

We will not again make that mistake. We intend to continue our interest in the affairs of Europe and of the world. We have helped to organize the United Nations. We believe it will stop aggressor nations from starting wars. Because we believe it, we intend to support the United Nations organization with all the power and resources we possess.

The American people want peace. They have long since ceased to talk of a hard or a soft peace for Germany. This never has been the real issue. What we want is a lasting peace. We will oppose soft measures, which invite the breaking of the peace.

In agreeing at Potsdam that Germany should be disarmed and demilitarized and in proposing that the four major powers should by treaty jointly undertake to see that Germany is kept disarmed and demilitarized for a generation, the United States is not unmindful of the responsibility resting upon it and its major Allies to maintain and enforce peace under the law.

Freedom from militarism will give the German people the opportunity, if they will but seize it, to apply their great energies and abilities to the works of peace. It will give them the opportunity to show themselves worthy of the respect and friendship of peace-loving nations, and in time, to take an honourable place among members of the United Nations.

It is not in the interest of the German people or in the interest of world peace that Germany should become a pawn or a partner in a military struggle for power between the East and the West.

German militarism and Nazism have devastated twice in our generation the lands of German neighbours. It is fair and just that Germany should do her part to repair that devastation. Most of the victims of Nazi aggression were before the war less well off than Germany. They should not be expected by Germany to bear, unaided, the major costs of Nazi aggression.

The United States, therefore, is prepared to carry out fully the principles outlined in the Potsdam Agreement on demilitarization and reparations. However, there should be changes in the levels of industry agreed upon by the Allied Control Commission if Germany is not to be administered as an economic unit as the Potsdam Agreement contemplates and requires.

The basis of the Potsdam Agreement was that, as part of a combined program of demilitarization and reparations, Germany's war potential should be reduced by elimination and removal of her war industries and the reduction and removal of heavy industrial plants. It was contemplated this should be done to the point that Germany would be left with levels of industry capable of maintaining in Germany average European living standards without assistance from other countries.

The plants so to be removed were to be delivered as reparations to the Allies. The plants to be removed from the Soviet zone would go to the Soviet Union and Poland and the plants to be removed from the western zones would go in part to the Soviet Union but in the main to the western Allies. Provision was also made for the distribution of Germany's foreign assets among the Allies.

After considerable discussion the Allies agreed upon levels to which the principal German industries should be reduced to carry out the Potsdam Agreement. These levels were agreed to upon the assumption that the indigenous resources of Germany were to be available for distribution on an equitable basis for all of the Germans in Germany and that products not necessary for use in Germany would be available for export in order to pay for necessary imports.

In fixing the levels of industry, no allowance was made for reparations from current production. Reparations from current production would be wholly incompatible with the levels of industry now established under the Potsdam Agreement.

Obviously, higher levels of industry would have had to be fixed if reparations from current production were contemplated. The levels of industry fixed are only sufficient to enable the German people to become self-supporting and to maintain living standards approximating the average European living conditions.

That principle involved serious hardships for the German people, but it only requires them to share the hardships which Nazi aggression imposed on the average European.

The German people were not denied, however, the possibility of improving their lot by hard work over the years. Industrial growth and progress were not denied them. Being obliged to start again like the people of other devastated countries, with a peacetime economy not able to provide them more than the average European standard, the German people were not to be denied to use such savings as they might be able to accumulate by hard work and frugal living to build up their industries for peaceful purposes.

That was the principle of reparations to which President Truman agreed at Potsdam. And the United States will not agree to the taking from Germany of greater reparations than was provided by the Potsdam Agreement.

The carrying out of the Potsdam Agreement has, however, been obstructed by the failure of the Allied Control Council to take the necessary steps to enable the German economy to function as an economic unit. Essential central German administrative departments have not been established, although they are expressly required by the Potsdam Agreement.

The equitable distribution of essential commodities between the several zones so as to produce a balanced economy throughout Germany and reduce the need for imports has not been arranged, although that, too, is expressly required by the Potsdam Agreement.

The working out of a balanced economy throughout Germany to provide the necessary means to pay for approved imports has not been accomplished, although that too is expressly required by the Potsdam Agreement.

The United States is firmly of the belief that Germany should be administered as an economic unit and that zonal barriers should be completely obliterated so far as the economic life and activity in Germany are concerned.

The conditions which now exist in Germany make it impossible for industrial production to reach the levels which the occupying powers agreed were essential for a minimum German peacetime economy. Obviously, if the agreed levels of industry are to be reached, we cannot continue to restrict the free exchange of commodities, persons, and ideas throughout Germany. The barriers between the four zones of Germany are far more difficult to surmount than those between normal independent states.

The time has come when the zonal boundaries should be regarded as defining only the areas to be occupied for security purposes by the armed forces of the occupying powers and not as self-contained economic or political units.

That was the course of development envisaged by the Potsdam Agreement, and that is the course of development, which the American Government intends to follow to the full limit of its authority. It has formally announced that it is its intention to unify the economy of its own zone with any or all of the other zones willing to participate in the unification.

So far only the British Government has agreed to let its zone participate. We deeply appreciate their cooperation. Of course, this policy of unification is not intended to exclude the

governments not now willing to join. The unification will be open to them at any time they wish to join.

We favor the economic unification of Germany. If complete unification cannot be secured, we shall do everything in our power to secure the maximum possible unification.

Important as economic unification is for the recovery of Germany and of Europe, the German people must recognize that the basic cause of their suffering and distress is the war, which the Nazi dictatorship brought upon the world.

But just because suffering and distress in Germany are inevitable, the American Government is unwilling to accept responsibility for the needless aggravation of economic distress that is caused by the failure of the Allied Control Council to agree to give the German people a chance to solve some of their most urgent economic problems.

So far as many vital questions are concerned, the Control Council is neither governing Germany nor allowing Germany to govern itself.

A common financial policy is essential for the successful rehabilitation of Germany. Run-away inflation accompanied by economic paralysis is almost certain to develop unless there is a common financial policy directed to the control of inflation. A program of drastic fiscal reform to reduce currency and monetary claims, to revise the debt structure, and to place Germany on a sound financial basis is urgently required.

The United States has worked hard to develop such a program, but fully coordinated measures must be accepted and applied uniformly to all zones if ruinous inflation is to be prevented. A central agency of finance is obviously necessary to carry out any such program effectively.

It is also essential that transportation, communications, and postal services should be organized throughout Germany without regard to zonal barriers. The nationwide organization of these public services was contemplated by the Potsdam Agreement. Twelve months have passed and nothing has been done.

Germany needs all the food she can produce. Before the war she could not produce enough food for her population. The area of Germany has been reduced. The population in Silesia, for instance, has been forced back into a restricted Germany. Armies of occupation and displaced persons increase demands while the lack of farm machinery and fertilizer reduces supplies. To secure the greatest possible production of food and the most effective use and distribution of the food that can be produced, a central administrative department for agriculture should be set up and allowed to function without delay.

Similarly, there is urgent need for the setting up of a central German administrative agency for industry and foreign trade. While Germany must be prepared to share her coal and steel with the liberated countries of Europe dependent upon these supplies, Germany must be enabled to use her skills and her energies to increase her industrial production and to organize the most effective use of her raw materials.

Germany must be given a chance to export goods in order to import enough to make her economy self-sustaining. Germany is a part of Europe and recovery in Europe, and particu-

larly in the states adjoining Germany, will be slow indeed if Germany with her great resources of iron and coal is turned into a poorhouse.

When the ruthless Nazi dictatorship was forced to surrender unconditionally, there was no German government with which the Allies could deal. The Allies had temporarily to take over the responsibilities of the shattered German state, which the Nazi dictatorship had cut off from any genuine accountability to the German people. The Allies could not leave the leaders or minions of Nazism in key positions, ready to reassert their evil influence at first opportunity. They had to go.

But it never was the intention of the American Government to deny to the German people the right to manage their own internal affairs as soon as they were able to do so in a democratic way, with genuine respect for human rights and fundamental freedoms.

The Potsdam Agreement, concluded only a few months after the surrender, bound the occupying powers to restore local self-government and to introduce elective and representative principles into the regional, provincial, and state administration as rapidly as was consistent with military security and the purposes of the military occupation.

The principal purposes of the military occupation were and are to demilitarize and de-Nazify Germany but not raise artificial barriers to the efforts of the German people to resume their peacetime economic life.

The Nazi war criminals were to be punished for the suffering they brought to the world. The policy of reparations and industrial disarmament prescribed in the Potsdam Agreement was to be carried out. But the purpose of the occupation did not contemplate a prolonged foreign dictatorship of Germany's internal political life. The Potsdam Agreement expressly bound the occupying powers to start building a political democracy from the ground up.

The Potsdam Agreement did not provide that there should never be a central German government. It merely provided that for the time being there should be no central German government. Certainly this only meant that no central government should be established until some sort of democracy was rooted in the soul of Germany and some sense of local responsibility developed.

The Potsdam Agreement wisely provided that administration of the affairs of Germany should be directed toward decentralization of the political structure and the development of local responsibility. This was not intended to prevent progress toward a central government with the powers necessary to deal with matters which would be dealt with on a nation-wide basis. But it was intended to prevent establishment of a strong central government dominating the German people instead of being responsible to their democratic will.

It is the view of the American Government that the German people throughout Germany, under proper safeguards, should now be given the primary responsibility for the running of their own affairs.

More than a year has passed since hostilities ceased. The millions of German people should not be forced to live in doubt as to their fate. It is the view of the American Government that the Allies should, without delay, make clear to the German people the essential terms of the peace settlement, which they expect the German people to accept and ob-

serve. It is our view that the German people should now be permitted and helped to make the necessary preparations for setting up a democratic German government, which can accept and observe these terms.

From now on thoughtful people of the world will judge Allied action in Germany not by Allied promises but by Allied performances. The American Government has supported and will continue to support the necessary measures to de-Nazify and demilitarize Germany, but it does not follow that large armies of foreign soldiers or alien bureaucrats, however well motivated and disciplined, are in the long run the most reliable guardians of another country's democracy.

All that the Allied governments can and should do is to lay down the rules under which German democracy can govern itself. The Allied occupation forces should be limited to the number sufficient to see that these rules are obeyed.

But the question for us will be: What force is needed to make certain that Germany does not rearm as it did after the First World War? Our proposal for a treaty with the major powers to enforce for 25 or even 40 years the demilitarization plan finally agreed upon in the peace settlement would have made possible a smaller army of occupation. For enforcement we could rely more upon a force of trained inspectors and less upon infantry.

For instance, if an automobile factory, in violation of the treaty, converted its machinery to the production of weapons of war, inspectors would report it to the Allied Control Council. They would call upon the German Government to stop the production and punish the offender. If the German Government failed to comply then the Allied nations would take steps to enforce compliance by the German Government. Unfortunately our proposal for the treaty was not agreed to.

Security forces will probably have to remain in Germany for a long period. I want no misunderstanding. We will not shirk our duty. We are not withdrawing. We are staying here. As long as there is an occupation army in Germany, the American armed forces will be part of that occupation army.

The United States favors the early establishment of a provisional German government for Germany. Progress has been made in the American zone in developing local and state self-government in Germany, and the American Government believes similar progress is possible in all zones.

It is the view of the American Government that the provisional government should not be hand-picked by other governments, but should be a German national council composed of democratically responsible minister presidents or other chief officials of the several states or provinces, which have been established in each of the four zones.

Subject to the reserved authority of the Allied Control Council, the German National Council should be responsible for the proper functioning of central administrative agencies. Those agencies should have adequate power to assure the administration of Germany as an economic unit, as was contemplated by the Potsdam Agreement.

The German National Council should also be charged with the preparation of a draft of a federal constitution for Germany, which, among other things, should insure the democratic

character of the new Germany and the human rights and fundamental freedoms of all its inhabitants.

After approval in principle by the Allied Control Council, the proposed constitution should be submitted to an elected convention for final drafting and then submitted to the German people for ratification.

While we shall insist that Germany observe the principles of peace, good-neighborliness, and humanity, we do not want Germany to become the satellite of any power or powers or to live under a dictatorship, foreign or domestic. The American people hope to see peaceful, democratic Germans become and remain free and independent.

Austria has already been recognized as a free and independent country. Her temporary and forced union with Germany was not a happy event for either country, and the United States is convinced that it is in the interest of both countries and the peace of Europe that they should pursue their separate ways.

At Potsdam specific areas, which were part of Germany, were provisionally assigned to the Soviet Union and to Poland, subject to the final decisions of the Peace Conference. At that time these areas were being held by the Soviet and Polish armies. We were told that Germans in large numbers were fleeing from these areas and that it would in fact, because of the feelings aroused by the war, be difficult to reorganize the economic life of these areas if they were not administered as integral parts in the one case of the Soviet Union and in the other case of Poland.

The heads of government agreed to support at the peace settlement the proposal of the Soviet Government concerning the ultimate transfer to the Soviet Union of the city of Königsberg and the area adjacent to it. Unless the Soviet Government changes its views on the subject we will certainly stand by our agreement.

With regard to Silesia and other eastern German areas, the assignment of this territory to Poland by Russia for administrative purposes had taken place before the Potsdam meeting. The heads of government agreed that, pending the final determination of Poland's western frontier, Silesia and other eastern German areas should be under the administration of the Polish state and for such purposes should not be considered as a part of the Soviet zone of occupation in Germany. However, as the Protocol of the Potsdam Conference makes clear, the heads of government did not agree to support at the peace settlement the cession of this particular area.

The Soviets and the Poles suffered greatly at the hands of Hitler's invading armies. As a result of the agreement at Yalta, Poland ceded to the Soviet Union territory east of the Curzon Line. Because of this, Poland asked for revision of her northern and western frontiers. The United States will support revision of these frontiers in Poland's favor. However, the extent of the area to be ceded to Poland must be determined when the final settlement is agreed upon.

The United States does not feel that it can deny to France, which has been invaded three times by Germany in 70 years, its claim to the Saar territory, whose economy has long been closely linked with France. Of course, if the Saar territory is integrated with France she should readjust her reparation claims against Germany.

Except as here indicated, the United States will not support any encroachment on territory which is indisputably German or any division of Germany which is not genuinely desired by the people concerned. So far as the United States is aware the people of the Ruhr and the Rhineland desire to remain united with the rest of Germany. And the United States is not going to oppose their desire.

While the people of the Ruhr were the last to succumb to Nazism, without the resources of the Ruhr Nazism could never have threatened the world. Never again must those resources be used for destructive purposes. They must be used to rebuild a free, peaceful Germany and a free, peaceful Europe.

The United States will favor such control over the whole of Germany, including the Ruhr and the Rhineland, as may be necessary for security purposes. It will help to enforce those controls. But it will not favor any controls that would subject the Ruhr and the Rhineland to political domination or manipulation of outside powers.

The German people are now feeling the devastating effects of the war, which Hitler and his minions brought upon the world. Other people felt those devastating effects long before they were brought home to the German people.

The German people must realize that it was Hitler and his minions who tortured and exterminated innocent men, women, and children and sought with German arms to dominate and degrade the world. It was the massed, angered forces of humanity, which had to fight their way into Germany to give the world the hope of freedom and peace. The American people who fought for freedom have no desire to enslave the German people. The freedom Americans believe in and fought for is a freedom, which must be shared with all, willing to respect the freedom of others.

The United States has returned to Germany practically all prisoners of war that were in the United States. We are taking prompt steps to return German prisoners of war in our custody in other parts of the world.

The United States cannot relieve Germany from the hardships inflicted upon her by the war her leaders started. But the United States has no desire to increase those hardships or to deny the German people an opportunity to work their way out of those hardships so long as they respect human freedom and cling to the paths of peace.

The American people want to return the government of Germany to the German people. The American people want to help the German people to win their way back to an honorable place among the free and peace-loving nations of the world.